

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

KADI SİCİLLERİNE GÖRE 17. YÜZYILIN BAŞLARINDA TRABZON'DA ASAYİŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa ÖZCAN

ARALIK – 2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

KADI SİCİLLERİNE GÖRE 17. YÜZYILIN BAŞLARINDA TRABZON'DA ASAYİŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa ÖZCAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK

ARALIK - 2018

TRABZON

ONAY

Mustafa ÖZCAN tarafından hazırlanan “Kadı Sicillerine Göre 17. Yüzyılın Başlarında Trabzon’da Asayiş” adlı bu çalışma 28.01.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Ünvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Özgür YILMAZ	Üye	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Miraç TOSUN	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Mustafa ÖZCAN

27.12.2018

ÖNSÖZ

İnsanın bulunduğu yerde hak ihlallerinin ve anlaşmazlıkların yaşanması kaçınılmazdır. Dolayısıyla kamu düzeninin sağlanması için hukuk kurallarının varlığı gereklidir. Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla beraber yeni bir hukuk sistemi başlamıştır. Osmanlı Devleti, kendinden önce kurulmuş olan Türk devletlerinden aldığı hukuki mirasın yanında İslam hukuku uygulamalarını da içine alan bir hukuk sistemi geliştirmiştir. Osmanlı hukukunda suç çeşitlerine göre farklı cezalar öngörülmektedir. Suçun meydana geliş özelliğine göre suçluya şer'i ve örfi hukuk kuralları gereğince farklı yaptırımlar uygulanmaktadır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın amacı, 1600-1620 yılları arasında toplum içerisinde münferit veya grup halinde meydana gelerek şehirdeki asayiş ve güvenliği etkileyen olayları incelemek suretiyle, bir Osmanlı şehri olan Trabzon örneği üzerinden Osmanlı toplumunun içerisinde bulunduğu durumu ortaya koymaktır. İlk bölümde İslam Ceza Hukuku incelenmiştir. Bu bölümde İslam Hukuku'nda suç ve ceza kavramlarına değinilerek had, kısas ve tazir cezası gerektiren suçlar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Osmanlı hukukunun yapısı incelenmiştir. Bu bölümde Osmanlı hukukunun şer'i ve örfi yönü, Şer'iyye mahkemeleri ve bu mahkemelerde davaların nasıl görüldüğüne dair bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise kuruluşundan 17. yüzyılın ilk yarısına kadar Trabzon'un siyasi tarihi hakkında bilgi verildikten sonra, 1600-1620 yılları arasında Trabzon'da toplum içerisinde münferit veya grup halinde meydana gelen ve şehirdeki asayiş ve güvenliği tehdit eden olaylar değerlendirilmiştir.

Bu tez konusunun belirlenmesinde ve çalışma sürecinin her aşamasında bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan danışman hocam Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK'e, yardım ve desteklerinden ötürü arkadaşlarım Samet KALYONCU ve Mümin M. KALKAN'a, maddi ve manevi olarak her zaman yanımda olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Aralık, 2018

Mustafa ÖZCAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI

GİRİŞ	1-5
-------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM HUKUKUNDA SUÇ VE CEZA	6-19
1.1. İslam Hukukunda Suç	6
1.2. İslam Hukukunda Ceza	7
1.3. Cezanın Amaçları.....	7
1.4. İslam Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi.....	8
1.4.1. Had Cezası Gerektiren Suçlar	8
1.4.1.1. Zina	9
1.4.1.2. Zina İftirası (Kazf)	10
1.4.1.3. İçki İçmek (Şürb-i Hamr).....	11
1.4.1.4. Hırsızlık (Sirkat).....	11
1.4.1.5. Yol Kesme (Hirabe-Eşkıyalık).....	12
1.4.1.6. Devlete İsyan (Bağy).....	12
1.4.1.7. Dinden Dönme (İrtidat-Ridde)	13
1.5. Kısas Cezası Gerektiren Suçlar	14
1.5.1. Adam Öldürme	14
1.5.2. Müessir Fiiller	15
1.5.3. Kısasın Uygulanması İçin Gerekli Şartlar.....	16
1.6. Tazir Cezası Gerektiren Suçlar	17
1.6.1. Tazir Suçlarının Mahiyeti.....	17

1.7. Tazir Cezaları.....	18
1.7.1. Bedeni Cezalar	18
1.7.2. Hürriyeti Kısıtlayıcı Cezalar	18
1.7.3. Mali Cezalar	19
1.8. Had Kısas ve Tazir Ayrımı.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. OSMANLI HUKUKU VE MAHKEMELERİN İŞLEYİŞİ	20-39
2.1. Osmanlı Ceza Hukukunun Menşei.....	20
2.2. Osmanlı Hukukunun Şer'i ve Örfi Karakteri	21
2.2.1. Şer'i Hukuk	21
2.2.2. Örfi Hukuk	22
2.3. Şer'iyye Mahkemeleri.....	23
2.4. Osmanlı Devleti'nde Kadı ve Görevleri.....	24
2.5. Kadıların Yardımcıları	26
2.6. Şer'iyye Mahkemelerinde Davaların Görülmesi.....	28
2.6.1. Kimlik Tespiti	28
2.6.2. Dava Açma.....	29
2.6.3. Yargılama Süreci.....	30
2.6.4. Sulh	31
2.7. İspat Vasıtaları	32
2.7.1. Şahit.....	32
2.7.2. Yemin.....	33
2.7.3. Keşif	34
2.7.4. Bilirkişi (Ehl-i Vukuf).....	34
2.8. Cezalandırma.....	35
2.8.1. Muarızadan Men	35
2.8.2. Kısas	35
2.8.3. Diyet.....	36
2.8.4. Tenbih	37
2.8.5. Hapsetme	37
2.8.6. Kürek Cezası	38

2.8.7. İdam.....	38
2.8.8. Sürgün	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1600-1620 YILLARI ARASINDA TRABZON'DA KADI SİCİLLERİNE YANSIYAN ASAYİŞ OLAYLARI.....	40-72
3.1. Kuruluşundan XVII. Yüzyıla Kadar Trabzon	40
3.2. XVII. Yüzyılın Başlarında Trabzon	44
3.3. Trabzon'da Münferit Olarak Görünen Suçlar	45
3.3.1. Darp ve Yaralama.....	46
3.3.2. Adam Öldürme.....	51
3.3.3. Şetm.....	53
3.3.4. Yer Zabtı ve Tasarrufa Mani Olma	55
3.3.5. Hane Basma ve Hırsızlık.....	58
3.3.6. Cariye Azadına Mani Olma ve Cariye İle İlgili Diğer Anlaşmazlıklar	61
3.3.7. Irza Geçme (Tecavüz)	63
3.3.8. Borç İnkarı	65
3.4. Trabzon'da Grup Halinde Görünen Suçlar	68
3.4.1. Eşkivalık.....	68
3.4.2. Devlet Görevlilerinin Zulümleri.....	71
3.4.3. Rusların Trabzon'u Tehdidi ve Eşkivalık Faaliyetleri	73
SONUÇ.....	75
YARARLANILAN KAYNAKLAR	78
EKLER.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	114

ÖZET

Osmanlı şehirlerinde kadılar tarafından tutulan ve mahkeme kayıtlarını ihtiva eden defterlere Kadı Sicilleri denir. Bu siciller, Osmanlı toplumunun ekonomik, askeri ve kültürel yapısının araştırılmasında birinci dereceden öneme sahip belgelerdir. Sahip oldukları zengin muhteva dolayısıyla şehir tarihi hakkında yapılan birçok çalışmanın ana kaynağını oluşturmaktadırlar.

Kadı Sicilleri'nin ana kaynak olarak kullanıldığı bu çalışmada 1600-1620 yılları arasında Trabzon'da yaşanan asayiş olayları değerlendirilmiştir. Gerek toplum içerisinde münferit olarak gerekse de grup halinde yaşanan olaylar değerlendirilmek suretiyle, bir Osmanlı şehri olan Trabzon örneği üzerinden Osmanlı toplumunun içerisinde bulunduğu durum gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslam ceza hukuku incelenmiştir. Bu bölümde İslam hukukunda suç ve cezanın mahiyeti hakkında bilgi verilerek had, kısas ve tazir cezası gerektiren suçlar incelenmiştir. İkinci bölümde Osmanlı hukukunun şer'i ve örfi yönü, Şer'iyye mahkemeleri ve bu mahkemelerde davaların nasıl görüldüğüne dair bilgiler verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise kuruluşundan 17. yüzyılın ilk yarısına kadar Trabzon'un siyasi tarihi hakkında bilgi verildikten sonra, toplum içerisinde gerek münferit gerekse de grup halinde görünen ve şehirdeki asayiş ve güvenliği etkileyen olaylar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Asayiş, Suç ve Ceza, Kadı Sicilleri

ABSTRACT

In Ottoman cities the notebooks which were written by kadis and which have contents of the court records are called as Kadi Registers. These registers are best records in the research for economic and military and cultural structure of Ottoman society. They form the main sources of many studies about the city history due to their rich contents.

This study in which the Kadi Registers are used as the main source, examined the public order events in Trabzon between the years 1600-1620. It is tried to be revealed the difficult situation of the Ottoman society through Trabzon as a sample city of Ottoman by evaluating events that appeared both individually and as group within the society. The study consists of three chapter. In the first chapter İslamic Criminal Law was analyzed. In this part, it was given information about the quality of crime and punishment and crimes that requires had and kisas and tazir were examined. In the second chapter, it was given information about the şer'i and orfi chracter of Ottoman Law, Şer'iyye Courts and in these courts how cases were decided. In the third and last chapter, after giving information about the political history of Trabzon from its foundation until the first half of 17th century, the events that appear both individually and as a group within the society and which affected city's safety and security were examined.

Keywords: Trabzon, Public Order, Crime and Punishment, Kadi Registers

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Trabzon'da Münferit Olarak Görünen Suçlar.....	68
2	Trabzon'da Grup Halinde Görünen Suçlar.....	74

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
AÜDTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
bkz.	: bakınız
çev.	: çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: editör
haz.	: hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
s.	: sayfa
vd.	: ve diğerleri
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi
TŞS	: Trabzon Şer'iyeye Sicilleri

GİRİŞ

“*Kadı Sicillerine Göre 17. Yüzyılın Başlarında Trabzon’da Asayiş* ” isimli bu çalışmanın ana kaynağını 1820 ve 1821 No’lu Trabzon Kadı (Şer’iyye) Sicilleri oluşturmaktadır. Kadı Sicilleri’nden yola çıkılarak 1600-1620 yılları arasında Trabzon’da yaşanan asayiş ve güvenlik ile ilgili olaylar incelenmiştir. Bu bağlamda kişiler arasında meydana gelen darp, yaralama, öldürme, şetm, hırsızlık, tecavüz ve hane basma gibi olaylar yanında; cariye azadına mani olma, yer zabtı, borç inkarı, yerel idarecilerin zulümleri, Rusların Trabzon’u tehdidi ve levend taifesine mensup kişilerin sebep olduğu eşkıyalık faaliyetleri gibi geniş bir alanı ihtiva eden olaylar değerlendirilmiştir. Söz konusu döneme ait sicil kayıtları incelenirken özellikle 1600-1615 yılları arasındaki mahkeme kayıtlarının azlığı ve mevcut olan kayıtların ise genellikle farklı konuları ihtiva etmesi karşılaşılan en önemli problemdir. Bu sebeple sicillerde ulaşılan ve değerlendirilen kayıtlar genellikle 1615-1620 yılları arasında kapsamaktadır.¹

Çalışmamızın ilk el kaynaklarından olan Kadı Sicilleri, konuyla alakalı kayıtları ihtiva ettiğinden onların tutulması ve önemi hakkında bilgi vermek yerinde olur kanaatindeyiz. Ayrıca böyle bir konu incelenirken İslam hukukunu temel uygulama alanı olarak ön planda tutan bir devlet yapısında hukukun ana unsurlarıyla izahı konunun anlaşılmasında elzemdir. Hatta asayiş, güvenlik ve suçlar açısından İslam hukukunun değerlendirilmesi benzer suçlarda okuyucu açısından hem Osmanlı hukukunun uygulama sebeplerinin hem de konunun siciller üzerinden izahını daha anlaşılır kılmaktadır. Haliyle birazdan da belirtileceği üzere Kadı Sicillerinin işleyiş mantığı üzerinde durulurken diğer bölümlerde de konunun İslam ve Osmanlı hukukundaki boyutu üzerinde durulup Trabzon’daki durum gözler önüne serilmiştir.

Kadı Sicillerinin Mahiyeti ve Osmanlı Tarihi Çalışmalarında Sahip Olduğu Önem

Sicil, okumak, kaydetmek ve karar vermek gibi anlamlara gelmektedir. Kadı (Şer’iyye) Sicili, ıstılahta insanlarla ilgili bütün hukuki olayları, kadıların verdikleri karar suretlerini, hüccetleri ve yargıyı ilgilendiren çeşitli kağıtları ihtiva eden defterlere verilen isimdir. Şer’i mahkemelerde

¹ 1819 No’lu Sicil Defteri, 1564-1608 yılları arasında kapsamaktadır ve 1600-1608 yılları arasında 25 tane dava kaydı ihtiva etmektedir. Fakat bunların tamamı vakıf muamelesi ile ilgili olup konumuz hakkında bilgi içermemektedirler. 1820 ve 1821 No’lu Sicil Defterlerinde ise 1615 yılına kadarki süreç ile ilgili yok denecek kadar az dava kaydı bulunmaktadır.

tutulan defterler genellikle *Sicilat-ı Şer'iyye*, *Defatir-i Şer'iyye*, *Kadı Sicilleri* ve *Sicillat-ı Mahkeme* olarak adlandırılmaktadırlar. Siciller, XV. yüzyılın son yıllarından başlayarak, XIX. yüzyılın sonlarına kadar en az dört asırlık Türk tarihi, Türk içtimai hayatı, Türk iktisat ve siyaset hayatı hakkında orijinal bilgileri bünyesinde toplamış olması itibarıyla Türk tarihinin ana kaynakları arasında kabul edilmektedirler.²

Osmanlı Devleti'nde merkez ve taşradaki her tabakaya mensup kişiler arasındaki hukuki ilişkiler hakkında bilgiler içeren bu siciller aile, toplum, ekonomi ve hukuk gibi çeşitli alanların tarihinin araştırılmasında en önemli kaynaklardır. Kadılar, Osmanlı sisteminde önemli bir konumda bulduklarından dolayı Kadı Sicilleri, sosyal hayat ve yerel tarih araştırmalarında da ana kaynak özelliğine sahip belgelerdir.³ Merkezle yapılan belli başlı yazışmaların, halk dileklerinin, fermanların, kanunnamelerin ve şer'i hüccetlerin kaydedildiği bu sicil defterleri incelenmeden Osmanlı Devleti'nin idari ve içtimai tarihini tam manasıyla ortaya koymak imkansızdır.⁴

Siciller, Osmanlı idari teşkilatlanması hakkında çok önemli bilgiler ihtiva etmektedirler. Bilhassa kaza, sancak, eyalet taksimi, beylerbeyliği, sancakbeyliği, voyvodalık, kethüdalık gibi idari yapıların ve kadılık, naiblik, muhızrlık, mübaşirlik, bostanbaşılık, subaşılık gibi adli yapıların idari yapılanması ve bunların görevleri araştırılmak istendiğinde başvurulması gereken ana kaynaklardır. Siciller, askeri tarih açısından da önemli bilgiler barındırmaktadırlar. Ordu sefere çıktığında sefer Rumeli yönüne ise Rumeli Kazaskeri, Asya ve Afrika yönüne ise Anadolu Kazaskeri çeşitli konak yerlerinde asker, erzak vb. ihtiyaçları karşılamak için hazırlıklar yapar ve çevredeki kadılara emirler gönderirlerdi. Gönderilen belgelerde savaşın neden açıldığı anlatılırdı. Bu sebeple siciller, Osmanlı harp tarihi hakkında önemli ve orijinal bilgilere sahiptirler. Sicillerin bir diğer önemi ferman, berat, mektup, hüccet, ilam, tereke, her çeşit dava zabıtları, narhlar ve esnaf teftişlerini içermesi ve bu kayıtlarının işlemin yapıldığı tarihte kaleme alınmasıdır. Bu sebeple siciller, geçmişteki sosyal hayatı ve bu hayatın sosyal şartlarını bize en doğru şekilde aktaran belgelerdir.⁵

Kadı Sicilleri, bölge ve şehirlerin sosyal yapısı ayrıntılı olarak araştırılmak istendiğinde orijinal kaynak özelliği taşımaktadırlar. Siciller, sadece Osmanlı kanunlarının değil, gündelik hayatı, sosyal ve siyasal müesseseleri de en ayrıntılı bir şekilde yansıtabilme özelliğine sahiptirler. Siciller, Osmanlı tarihinin siyasi, mali, iktisadi, ticari, askeri, demografik, kültürel vb. birçok

² H. Adnan Karataş, "Tarihsel Sosyoloji Araştırmaları için Önemli Bir Kaynak: Şer'iyye Sicili", **Hikmet Yurdu**, 3, 2009, s. 246.

³ Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", **DİA**, 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 8.

⁴ Halil İnalçık, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", **AÜDTCFD**, 1(2), 1943, s. 89.

⁵ Karataş, a.g.m., s. 244-245.

alandan bilinmeyen veya eksik kalmış yönlerini aydınlatarak önemli bilgilere sahiptirler. Toplumun ekonomik ilişkilerinin, üretim veya tüketimlerinin mahiyeti veya sosyal hayattaki görünümünü sosyal açıdan kavramamıza yardımcı olacak önemli bilgiler içermektedirler. Farklı dine mensup kişilerin Müslümanlarla olan sosyal ilişkilerinin anlaşılmasına yardımcı olacak pek çok olayın kaydı sicillerde yer almaktadır. Sicillerdeki mirasla ilgili davalarda ölen kişinin sahip olduğu eşyaların mahiyeti veya gündelik eşyaları sosyal hayatı yorumlamada son derece önemlidirler.⁶

Siciller, çok zengin bilgiler içermeleri bakımından hem tarihi hem de Osmanlı toplumu ilgili konuların araştırılmasında ve açığa kavuşturulmasında mühim bir yere sahiptirler. Özellikle şehir tarihi çalışmaları için son derece önemli bilgiler içermeleri sahip oldukları önemi arttırmaktadır. Bu bakımdan sicillerin incelenmesi şehirlerin sosyo-ekonomik yapılarını ortaya çıkartabileceğinden, herhangi bir bölgedeki ticari hayatın durumu, hangi malların üretildiği ve ne fiyata satıldığı hakkındaki bilgilere bu belgeler sayesinde kolayca ulaşılarak şehirlerin sosyal ve ekonomik yapıları ortaya konulabilir. Ayrıca şehirlerde dini yapı itibarıyla nasıl bir dağılımın olduğu, bunların yerleşim yerleri ve kadının vermiş olduğu kararlardan zamanın hukuki anlayışı ve örf meselesi gibi konular hakkında bilgilere de bu kayıtlar sayesinde ulaşılabilir.⁷

XV. ve XVI. yüzyıla ait sicillerinin büyük bir bölümü Arapça yazılmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren Arap coğrafyası dışındaki siciller genellikle Osmanlı Türkçesi ile yazılmasına rağmen her iki dildeki kayıtlarda aynı olaylar için kullanılan hukuki terminoloji benzerdir. İstanbul'dan gelen belgeler ise her yerde Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Siciller, rik'a, talik veya divani olarak yazılmaktadır. Kronolojik sıralamaya ise her zaman dikkat edilmemektedir.⁸

Siciller, tutuluş tarzlarına göre üç farklı ayrıma tabi tutulabilirler: Tereke, vekalet, hüccet, ilam gibi sadece bir konuya ait kayıtları içeren defterler birinci grup içerisinde yer alırlar. *Sicill-i mahfuz* adı verilen ve bir tarafına evlenme-boşanma, alacak-verecek, alım-satım, nafaka, vakıf, hibe, cürm-cinayet gibi mahalli olaylar ve *sicill-i mahfuz defterlü* denilen ve diğer tarafında merkezden gelen ferman, berat, buyuruldu, izinname gibi kayıtları içeren defterler ikinci grubu teşkil ederler. Kayıt sırasında konu veya krolojik sıraya dikkat edilmeden kaydedilen defterler ise üçüncü grup içerisinde yer alırlar.⁹

⁶ Hayri Erten, "Sosyolojik Veri Olarak Şer'iyye Sicillerinin Değerlendirilmesi", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 10, Konya, 2000, s. 532-533.

⁷ Karataş, a.g.m., s. 245.

⁸ Uğur, a.g.m., s. 8.

⁹ Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", **AÜDTCFD**, 1(2), 1943, s. 89.

Siciller, sahip olduğu zengin ihtiva dolayısıyla şehir tarihi hakkında yapılan birçok çalışmanın ana kaynağını teşkil etmektedir. Bu durumun en güzel örneklerinden birini Trabzon tarihi için yapılan çalışmalarda görmekteyiz. Trabzon Kadı (Şer'iyye) sicillerine dayanılarak şehrin siyasi, sosyal ve ekonomik tarihiyle ilgili pek çok çalışma kaleme alınmıştır.¹⁰ Bu çalışmalar arasında konumuzla benzerlik taşıyan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu alandaki çalışmalardan ilki Ranold Jennings'in Maçka üzerine yapmış olduğu *The Society and Economy of Maçuka in the Ottoman Judicial Registers of Trabzon (1560-1640)* isimli çalışmasıdır. Jennings, bu çalışmasında 1560-1640 yılları arasında Maçka'da yaşanan şiddet olaylarını incelemiştir.¹¹ Diğer bir çalışma, Temel Öztürk'ün *İki Savaş Döneminde Trabzon (1680-1690/1723-1746)* isimli doktora çalışmasıdır. Öztürk, bu çalışmasında Trabzon'un savaşlarda bir üs olarak öneminin yanında 1680-1690/1723-1746 yılları arasında Trabzon'da yaşanan eşkıyalık olaylarını da değerlendirmiştir.¹² Bu alanda yapılan bir diğer çalışma Kenan İnan'ın yaptığı *17. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Taşrasında Hayat* isimli çalışmadır. İnan, bu çalışmasında sicillerden yola çıkarak boşanma, mihr, köle azadı, kefillik, vekil tayini, mülk satışı gibi konuların yanında Of kazasında yaşanan asayiş olaylarını da değerlendirmiştir.¹³ Murat Serdar'ın *18. Yüzyılın İlk Yarısında Kuzey Seferlerinde Trabzon Eyaleti'nde Güvenlik* isimli yüksek lisans çalışması bu alanda yapılan bir diğer çalışmadır. Çalışma, 1702-1703 yıllarındaki Gürcistan seferi, 1711 Prut Savaşı ve 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı dönemlerini kapsamaktadır. Serdar, bu çalışmasında söz konusu dönemlerde Trabzon'da yaşanan

¹⁰ Temel Öztürk, *18 Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon ve Kastamonu'da Fiyatlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998; Ronald Jennings, "Pious Foundation in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, XXXIII, 1990, s. 271-336; Ronald Jennings, "Plague in Trabzon and Reactions to it Local Judicial Registers", *Humanist and Scholar Essays in Honor of Andreas Tietze*, Health Lowry-Donald Quatert (Ed.), İstanbul 1993, s. 27-36; Kenan İnan, "1831 No'lu Şer'iyye Siciline Göre 17 Yüzyılda Trabzon'da Mülk Satışları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 120, 1999, s. 103-124; Kenan İnan, "Trabzon'da İhtida Olayları (1648-1656)", *Trabzon Tarihi Sempozyumu 6-8 Kasım 1998 Bildiriler*, Trabzon, 1999, s. 245-252; Kenan İnan, "Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri", *İslamiyat*, II (4), 1999, s. 91-109; Kenan İnan, "Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)", *Osmanlı Araştırmaları*, XVIII, İstanbul, 1998, s. 161-186; Ali Çolak, *1868 No'lu Trabzon Şer'iyye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997; Sebahittin Usta, *Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1700)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004; Sebahittin Usta, *Trabzon'da Vakıflar (1550-1650)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015; Miraç Tosun, *Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1148-1153/1735-1741)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005; Yücel Dursun, *Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1171-1182/1758-1769)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009; Yücel Dursun, *Trabzon Eyaletinde Kırsal Yerleşim: Yomra Nahiyesi Örneği (1461-1682)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015; Turan Açık, *Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1160-1170/1747-1757)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007; Turan Açık, *Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17 Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

¹¹ Ranold Jennings, "The Society of Economy of Maçuka in The Judicial Registers of Trabzon, 1560-1640", A. Bryer and H. Lowry (Ed), *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Washington, 1986, s. 150-152.

¹² Temel Öztürk, *İki Savaş Döneminde Trabzon (1680-1690/1723-1746)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

¹³ Kenan İnan, "17. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Taşrasında Hayat", *On Yedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2013, s. 344-348.

ve sicillere yansıyan eşkıyalık olayları, resmi görevlilerin yaptığı zulümler ve karıştıkları eşkıyalık olaylarını incelemiştir.¹⁴

Trabzon'da yaşanan asayiş ve güvenlik olaylarıyla ilgili bir diğer çalışmayı Eyyub Şimşek kaleme almıştır. Şimşek, *Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre 18. Yüzyılın İlk Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları* isimli çalışmasında 1701-1715 yılları arasında yaşanan darp, yaralama ve öldürme olaylarını incelemiştir.¹⁵ Konuyla alakalı bir diğer çalışma, kapsadığı dönem olarak Eyyub Şimşek'in çalışmasına yakın olan ve Mehmet Ali Ocak tarafından hazırlanan *Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre 1115-1133/1703-1721 Yılları Arasında Trabzon Eyaleti'nde Yaşanan Asayiş Olayları* isimli yüksek lisans çalışmadır. Ocak, bu çalışmasında Trabzon Eyaleti'nde yaşanan darp, yaralama, öldürme, hırsızlık, tecavüz, hane basma ve şetm olaylarını incelemiştir.¹⁶ Sicillere dayanılarak asayiş ve güvenlikle ilgili Trabzon dışında farklı şehirler için yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır.¹⁷

¹⁴ Murat Serdar, **18. Yüzyılın İlk Yarısında Kuzey Seferlerinde Trabzon Eyaleti'nde Güvenlik**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

¹⁵ Eyyub Şimşek, "Şer'iyye Sicillerine Göre 18. Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 15, 2013, s. 26.

¹⁶ Mehmet Ali Ocak, **Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre 1115-1133/1703-1721 Yılları Arasında Trabzon Eyaleti'nde Yaşanan Asayiş Olayları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

¹⁷ Burcu Gelir, **1680-1700 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006; Özgür Eroğlu, **17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Konya'da İşlenen Adi Suçlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006; Özen Tok, "Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralama ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 22, 2007, s. 327-347; Serap Babalar, **Bursa'nın Sosyal Tarihi Kapsamında 17. Yüzyıl Başlarında Kadı Sicillerinde Şiddet İçeren Suçlar ve Düşündürdükleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015; Ömer Düzbakar, "İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu: 16-18. Yüzyılda Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 12(2), 2008, s. 97-108.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM HUKUKUNDA SUÇ VE CEZA

1.1. İslam Hukukunda Suç

Suç, sözlükte “*töre ve ahlak kurallarına aykırı davranış ya da toplumda haksız sayılıp yazılı yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırma bağlanan eylem*” anlamına gelmektedir.¹⁸ İslam ceza hukukunda suç; mala veya kişiye yönelik yasak fiil, kanun koyucunun emrini yerine getirmemek veya yasakladığı şeyi ihlal etmek, yapılması halinde ceza öngörülen bir fiili işlemek ya da terkedilmesi cezayı gerektiren bir fiili yapmaktır.¹⁹ Suç, Allah’ın had veya ta’zir ile cezalandırdığı dini yasaklar olarak da tanımlanmaktadır. Arapça’da suç kelimesinin karşılığı olarak “*el-cürm*” veya “*el-cerime*” kelimeleri kullanılmakta olup bu kelime “*suç-günah*” anlamına gelmektedir. Cürm kelimesinin çoğulu “*el-ceraim*” veya “*el-cürüm*” şeklinde gelmektedir.²⁰

Herhangi bir eylem veya davranışın suç olarak değerlendirilebilmesi için bazı unsurların bulunması gerekmektedir: Bunlardan ilki kanuni unsurdur. Kanuni unsurdan kastedilen sadece kanunda yazılı olan fiillerin suç olarak kabul edilmesi ve bu fiillere sadece kanunda belirtilmiş olan cezaların verilmesidir. İkincisi maddi unsur yani bir fiilin var olmasıdır. Söz konusu fiil, bir söz veya hareket şeklinde olabileceği gibi, yapılması gereken bir eylemin yapılmaması yani kaçınma şeklinde de olabilir. Üçüncüsü manevi unsurdur. Buna göre kişi, yaptığı fiilin hukuka aykırı olduğunu bilmeli ve bu fiilin sonuçlarını anlayabilecek, kavrayabilecek bir durumda olmalıdır. Sonuncu unsur ise fiilin hukuka aykırı olarak işlenmesi anlamına gelen hukuka aykırılıktır.²¹

¹⁸ Mehmet Boynukalın, “Suç”, *DİA*, 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 453.

¹⁹ Yüksel Salman, *İslam Ceza Hukukunda Af*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 2.

²⁰ Kenan Yıldız, *İslam Ceza Hukukunda Haddi Gerektiren Suçlarda Devletin ve Şahısların Yetki Alanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 4.

²¹ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s. 154-168.

1.2. İslam Hukukunda Ceza

Ceza, sözlükte “bir şeyin bedeli ve karşılığı”, “iyi veya kötü olan bir fiil veya davranışın tam ve yeterli karşılığını vermek” anlamına gelmektedir. İslam literatüründe ceza, özel ve genel olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılmaktadır. Genel anlamda ceza, dünyevi ve uhrevi mahiyette özendirici ve caydırıcı müeyyide anlamına gelirken; özel manada ise suçluya uygulanacak maddi ve manevi müeyyide demektir. Arapça’da ceza kelimesinin karşılığı olarak “*ukubet*” kelimesi kullanılmaktadır.²²

Cezanın kanunilik, şahsilik ve genellik olmak üzere üç unsuru bulunmaktadır. Kanunilik, kısaca kanunsuz suç olmaması anlamına gelmektedir. Suçun unsurlarında da bahsettiğimiz gibi işlenen suça karşılık kişiye sadece kanunda belirtilen cezanın verilebilmesidir. Şahsilik, cezanın sadece suçu işleyen kişi tarafından çekilip sadece onun sorumlu olmasıdır. Genellik ise cezanın toplumun tüm kesimlerindeki insanlara eşit bir şekilde uygulanmasını ifade etmektedir.²³

1.3. Cezanın Amaçları

Kişilerin kendi istekleriyle hukuk kurallarına uyması ideal olan ve özlenen bir durumdur. Fakat bu ideali yakalamak adeta imkansızdır. Çünkü insanın bulunduğu yerde anlaşmazlıkların, hak ihlallerinin, huzur ve güvenliği bozucu olayların, istenmeyen hadiselerin kısacası, hukuka aykırı eylemlerin yaşanması olağan bir durumdur. Anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak, toplumda huzur ve güven ortamını tesis etmek ise devletin görevidir. Devlet, gerektiğinde çeşitli müeyyideler uygulayarak kamu düzenini korumakla sorumludur. Ancak müeyyide, hukukun mutlak ve zaruri bir şartı değil fert ve toplumun faydasına yönelik bir amacı gerçekleştirmede kullanılan bir vasıttır.²⁴

İslam hukuku aklın, dinin, malın, canın ve neslin korunmasını amaçlamaktadır.²⁵ Bu sebeple cezalar kişilerin ıslahı, toplumun ve düzenin korunması için konulmuştur. Allah tarafından koyulan bütün hükümler, insanların menfaatine yöneliktir. İnsanların suç işlemelerini gözleyip onlara hemen ceza uygulamak İslam hukukunun ruhuna uymayan bir anlayıştır. İslam hukukunda amaç, kişiyi amansızca cezalandırmak değil, suçluyu yakalayıp toplumu onun kötülüklerinden

²² Adil Bebek, “Ceza”, *DİA*, 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 469.

²³ Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 174-175.

²⁴ Salman, *a.g.t.*, s. 22-23.

²⁵ Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti Ceza Yargılaması*, Eren Yayınları, İstanbul, 2004, s. 19.

korumak ve onu ıslah etmektir.²⁶ Bunun yanı sıra ceza, suçlunun kötü alışkanlıklarını ve suça dönük eylemlerini bırakarak topluma adeta yeni bir kimlik ile dönmesini amaçlar. Günümüzde müeyyidenin esas hedefi, suçlunun yeniden sosyal hayata kazandırılmasıyla izah edilmektedir.²⁷

1.4. İslam Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi

Suçları çeşitli açılardan tasnife tutmak mümkündür. Örneğin suçu işleyenin kasıt bakımından bir taksim yapıldığında kasten işlenmiş suçlar ve kasıt olmadan işlenen suçlar olarak tasnif edilebilir. Suçun açığa çıktığı zaman bakımından ele alındığında karmaşık suçlar ve açık suçlar şeklinde tasnif yapılabilir. Suçun işleniş şekli göz önüne bulundurulduğunda müspet, menfi, basit, alışkanlık eseri, muvakkat ve muvakkat olmayan suçlar şeklinde de tasnif etmek mümkündür. Suçun özelliği bakımından topluma karşı işlenen suçlar, fertlere karşı işlenen suçlar, adi suçlar ve siyasi suçlar olarak da tasnif edilebilirler.²⁸

İslam hukukunda suçların tasnifi olarak en fazla kabul gören ayırım had, kısas ve tazir suçları şeklinde yapılan üçlü ayırımdır. Aslında bu üç kavram, ceza anlamına gelmekteyse de had, kısas ve tazir suçları şeklinde de kullanılarak suç anlamı da kazanmıştır.²⁹ Biz de bu çalışmamızda İslam hukukunun klasik taksimini kullanarak suçları had cezası gerektiren suçlar, kısas cezası gerektiren suçlar ve tazir cezası gerektiren suçlar şeklinde inceleyeceğiz.

1.4.1. Had Cezası Gerektiren Suçlar

Had, sözlükte “engel olmak, iki şeyin arasını ayırmak, iki şeyin birbirine karışmasını önleyen şey” gibi anlamlara gelir. İslam hukukunda ise Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken ve miktarı nass (Kur’an ve sünnet) ile belirlenmiş cezai müeyyideleri ifade etmektedir.³⁰ Had cezaları, Allah’ın bir emri olarak yerine getirildiği ve cezaların uygulanması sırasında da bireyin ve toplumun herhangi bir müdahalesi söz konusu olmadığı için Allah hakkı olarak belirtilmektedir. Had, bu özelliği ile kul hakkı olan kısas cezasından; miktarının belirlenmiş olmasıyla da miktarı tayin edilmemiş olan tazir cezasından ayrılmaktadır.³¹

²⁶ İbrahim Çalışkan, “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 31(1), 1990, s. 368.

²⁷ Salman, *a.g.t.*, s. 24.

²⁸ Yıldız, *a.g.t.*, s. 14.

²⁹ Akman, **Osmanlı Ceza Yargılaması**, s. 24.

³⁰ Ali Bardakoğlu, “Had”, **DİA**, 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 547.

³¹ Çalışkan, *a.g.m.*, s. 373.

Fıkıh kitaplarında had cezası gerektiren suçlar zina, kazf, içki içmek, hırsızlık, eşkıyalık, devlete isyan ve dinden dönme şeklinde yedi tane olarak belirlenmiştir.³²

1.4.1.1. Zina

Zina, evli olmayan yani aralarında nikah bağı bulunmayan kadın ve erkeğin kendi istekleriyle cinsi münasebette bulunmasıdır. Bu tariften anlaşılacağı üzere zina suçunun iki unsuru vardır: yasak ilişki ve bu yasak ilişkiyi isteyerek yapmak.³³ Kur'an-ı Kerim'de zina kelimesi beş ayette geçmektedir. Bunlardan birinde zinanın çirkin bir iş ve kötü bir yol olduğu sebebiyle zinaya yaklaşılmaması gerektiği belirtilir. Başka bir ayette zina, şirk ve adam öldürme gibi büyük günahlar arasında sayılır. Diğer ayetlerde ise zina yapan hem erkek hem de kadına yüzer sopa (celde) vurulması gerektiği emredilir. Ayrıca, zina yapan bir kişinin sadece zina yapan biriyle ve bir müşrikle evlenebileceği vurgulanmaktadır.³⁴

Evli, tam ehliyetli ve Müslüman olan bir kişiye *muhsan* denir. Zina suçunu işleyen şahıs muhsan ise recm cezası ile cezalandırılır. Recm, suçlunun taşlanarak öldürülmesidir. Bu şartları taşımayan kişi, mesela Müslüman olmayan kişilere recm cezası değil sopa cezası uygulanır. Sopadan gaye kırbaçtır. Kırbaçın kuru, demirli ve düğümlü olmaması gerekir. Kırbaç vücudun çeşitli yerlerine vurulur. Fakat baş ve yüz gibi tehlikeli yerlere vurulmaz.³⁵ Çünkü buradaki amaç bir işkence veya eti çürütmek değil kişiyi terbiye etmektir.³⁶

Zina suçunun sabit olması için bazı şartlar gerekmektedir: Birincisi, tam ehliyetli, Müslüman, dürüst dört erkek şahidin suçu bizzat görmeleri ve bu suçu beyan etmeleri gerekir. Ayrıca suçun üzerinden çok zaman geçmemiş olması, yani zaman aşımına uğramaması gerekir. İkincisi, zina yapanın suçu işlediğine dair dört defa ikrar etmesi gerekmektedir. Üçüncüsü karinelere dir. Evli olmayan bir kadının gebe kalması ile de zina suçu sabit olur. Böylesine zor şartlarda ispat edilebilen ve en küçük şüphe ile bertaraf edilen zina haddinin uygulanması da çok az olmuştur.³⁷

³² Haluk Songur, "İslam Ceza Hukuku Üzerine-Genel Kısım Özel Kısım Ayrımı ve Belirlenmiş Suçlar Bakımından Cezaların Taksimi", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 1, 2013, s. 191-192.

³³ Halil Cin-Ahmet Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011, s. 303.

³⁴ Hüseyin Esen, "Zina", **DİA**, 44, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 440.

³⁵ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 303-304.

³⁶ Osman Keskiöglü, **Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1980, s. 260.

³⁷ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 304.

1.4.1.2. Zina İftirası (Kazf)

Sözlükte “*herhangi bir şeyi atmak*” anlamına gelen kazf, İslam hukukunda “*muhsan olan bir kimseye zina ithamında bulunmak veya nesebini reddetmek*” olarak tanımlanır.³⁸ Kazf, insanın manevi şahsiyeti, aile ve nesebine yönelik bir tecavüzdür. İftiraya uğrayan şahsın ırz ve namusu zedelenmekte, bu durum da onu toplum içerisinde küçük düşürmektedir.³⁹ Kur’an’da kişilik hakları kapsamında iffet, şeref ve haysiyet dokunulmazlığına ayrı bir önem verilmiştir. Kur’an ve sünnette kazf suçu üzerine önemle durulması sebebiyle İslam hukukunda kazf suçu adı verilen bir suç tanımı ortaya çıkmış, bu suçu işleyenler aleyhine de ağır cezai yaptırımlar öngörülmüştür.

Kazf suçunun oluşması için bazı unsurların bulunması gerekmektedir: İsnat edilen kişi muhsan olmalı ve isnat kasıtlı yapılmış olmalıdır. Muhsan, akıllı, ergen, hür, Müslüman ve iffetli olan erkek, kadın, dul veya bekar herkesi kapsamaktadır. Recmi gerektiren zina suçunda aranan muhsan olma şartında evlilik ve evlilik içi cinsel ilişkide bulunma daha bir önem taşırken; kazf suçunda evli olmaktan ziyade iffetli olmayı ifade eder. Zina isnadında bulunan kişi, cezai ehliyete sahip olmalı yani akıllı, ergen, hür iradeye sahip bir kişi olmalıdır. İsnat eden kişinin kadın, erkek, müslim, gayrimüslim olması veya iftiraya uğramış kişinin yakını olması suçun oluşması bakımından önemli değildir. Bir kişi babası, annesi, kardeşleri aleyhine zina ithamında bulunması durumunda kazf suçu işlemiş olur. Bu kuralın bir istisnası kocanın karısına zina isnat edip şahit getirememesi ve mahkeme huzurunda yapılan yeminleşme ile evliliğin sona ermesi şeklindeki özel durumdur. Karısı aleyhine zina ithamında bulunduktan sonra iddiasını geri alan ve karısına haksız bir ithamda bulunduğunu itiraf eden koca ise kazf suçu işlemiş olur.⁴⁰

Bir kişiye zina isnat edip bunu ispat edemeyen kişiler iftiracı durumuna düşerler. Bir kimseye zina isnat edip iftirada bulunanların cezası ise Kur’an’da belirtilmektedir. Nur suresinin dördüncü ayetinde iffetli Müslüman kadınlara zina isnat edenler bunu ispat için daha sonra dört şahit getiremezlerse bu kişilere seksen değnek vurulması ve bu kişilerin şahitliklerinin ebediyen kabul edilmemesi gerektiği belirtilir.⁴¹

³⁸ Hamza Aktan, “Kazf”, **DİA**, 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 149.

³⁹ Sabri Erturhan, “İslam Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 9, 2007, s. 111.

⁴⁰ Aktan, a.g.m., s. 148-149.

⁴¹ Çalışkan, a.g.m., s. 381-382.

1.4.1.3. İçki İçmek (Şürb-i Hamr)

Bütün İslam hukukçuları başta şarap olmak üzere her çeşit sarhoşluk verici içkilerin haram, yani kesin olarak dinen yasak olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak had cezasını gerektirecek içki içmek suçunun tarifinde farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bütün İslam hukukçularına göre, az ya da çok içki içmek yahut sarhoş edecek kadar diğer içkileri kullanmak had cezası gerektiren bir suçtur.⁴²

Suçun oluşması için içkinin içilmesi şarttır. Yanında bulundurmamak ve içmek dışında onunla herhangi bir şekilde ilgili olmak suçun oluşması için yeterli değildir. Suçun oluşması için içkiyi içen kişinin bu fiili kasıtlı olarak, yani içtiği şeyin alkollü olduğunu ve yasaklandığını bilerek yapmış olması gerekir. Bir kişi, içtiği şeyin içki olduğunu bilmiyorsa veya herhangi bir şekilde tehdit ve zorlama ile içmek zorunda bırakılırsa ya da susuzluktan ölme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı için içmişse kasıt unsuru bulunmadığı için içki içme suçu oluşmuş sayılmaz. İçki içme suçunu ispatı için gerekli unsurlar şunlardır: suçlunun içki içtiğini itiraf etmesi, sarhoşluk hali ve en az iki kişinin bu konuda şahitlik etmesi.⁴³

Şarap içen veya diğer sarhoşluk veren içkileri içip sarhoş olan kişilerin bu hareketinin suç olduğu Kur'an'da sabit olmasına rağmen bu suç için herhangi bir ceza tayin edilmemiştir. Sahabe-i Kiram zamanında sarhoşluk haddinin cezası 40 kırbaç iken, Hz. Ömer zamanında bu suçun cezası 80 kırbaça çıkartılmıştır.⁴⁴

1.4.1.4. Hırsızlık (Sirkat)

Hırsızlık, akli başında, buluş çağına gelmiş bir şahsın, koruma altında bulunan, başkasına ait olan belirli miktarda bir malı gizlice almasıdır. Çalınan mal en az 10 dirhem gümüş miktarında ve değerinde olmalıdır. Hırsızlık suçunun ispat olması için iki hususun sabit olması gerekir: birincisi suçlunun suçunu itiraf etmesi, ikincisi ise iki kişinin bu konuda şahitlik etmeleridir.⁴⁵

⁴² Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, 305.

⁴³ Mustafa Yıldırım, "İslam Hukukunda İçki İçmek Suçu ve Cezası", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XIII-XIV, İzmir, 2001, s. 36-39.

⁴⁴ Hayreddin Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 131-132.

⁴⁵ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 306.

Hırsızlığın cezası, bu suçu ilk defa işleyenler için sağ elinin bilekten kesilmesidir. İkinci defa hırsızlık yapan kişinin sol ayağı topuktan kesilir. İki elini de kesip hayati ihtiyaçlarını görmekten tamamen mahrum bırakılmaz. Bu kişi tekrar hırsızlık yaparsa bu sefer tövbe edinceye kadar hapsedilir. Çaldığı mal elinde mevcut ise sahibine tazmini gerekmez. Çünkü had cezası uygulamak tazmini bertaraf eder. Hırsız, haddin uygulanmasından önce tövbe ederse Hanefi mezhebine göre mal sahibi affetmedikçe had düşmez. Fakat Şafilere göre, hırsız cezanın uygulanmasından önce tövbe ederse had cezası uygulanmaz.⁴⁶

1.4.1.5. Yol Kesme (Hirabe-Eşkıyalık)

Yol kesme, İslam diyarında Müslümanların ve zimmilerin mallarını ellerinden zorbalıkla almak, hayatlarına kastetmek ve halkı korkuya düşürmek için bazı kişilerin ya da güç sahibi bir kişinin yolları tutması olarak tanımlanır.⁴⁷ Yol kesicilik, toplum düzenini bozup, halkın huzur ve sükunetini tehlikeye düşüren, amme aleyhine (Allah ve Resulüne karşı) karşı işlenmiş terör ve eşkıyalık suçudur. İslam hukukunda bu suça karşılık olarak ağır cezalar konulmuştur. Yol kesip eşkıyalık yapan kişiler bu eylemleriyle amme aleyhine bir suç işlediklerinden “*Allah ve Resulüne karşı savaşanlar*” olarak adlandırılmışlardır.

Yol kesen kişiler, sadece adam öldürmüşseler idam edilirler. Hem öldürmüşler hem de soygun yapmışsalar öldürülüp topluma ibret olması amacıyla asılırlar. Soygun yapıp yolda can güvenliğini tehdit edenlerin çapraz olarak bir elleri ve bir ayakları kesilir. Bu kişiler sadece soygun yapmışsalar sürgün edilirler. Eşkıyalık yapan kişiler kendiliğinden teslim olup, yaptıklarından pişman olurlarsa tazminat yükümlülükleri saklı kalmak üzere cezaları düşer. Ayrıca her şartta aldıkları mallar sahiplerine geri verilir.⁴⁸

1.4.1.6. Devlete İsyân (Bağy)

Sözlükte “*haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak*” manalarına gelen bağy, fıkıh terimi olarak “*Allah’a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma*” anlamına gelmektedir. İsyân eden kişiye *bagi* veya *asi* denir. Bağy suçunun oluşması için bazı şartların bulunması gerekmektedir: Bağy suçunun birinci unsuru, isyanın meşru bir devlet başkanına veya devlet düzenine karşı yapılmış olmasıdır. Bu amacı taşımayan karşı çıkmalar isyan suçu oluşturmamaktadır. Bağy suçunun ikinci

⁴⁶ Kesioğlu, *a.g.e.*, s. 262-263; Çalışkan, *a.g.m.*, s. 378-379.

⁴⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukukî İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu**, 3, Bilmen Yayınevi, İstanbul, s. 288.

⁴⁸ Mehmet Köroğlu, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 43, 2015, s. 231-232.

unsuru, isyanda kuvvet kullanılmasıdır. Kuvvet kullanmadan devlet başkanına muhalefet etmek isyan olarak sayılmaz. Bağy suçunun üçüncü ve son unsuru devlet başkanının değiştirilmesi ve meşru emirlerinin uygulanmaması kastının olması ve isyan eden kişilerin bu hususta isyanı kendilerince haklı bir sebebe dayandırmalarıdır. Böyle bir sebebe dayanmadan isyan eden kişiler bagi değil yol kesici olarak sayılırlar ve ona göre cezalandırılırlar.⁴⁹

Bu suçun cezası, had ve tazir olarak suçun safhalarına göre değişiklik göstermektedir. Bir fikre ve inanca sahip oldukları halde bir yere toplanıp grup teşkil etmeyen ve devlete başkaldırmayanlara dokunulmaz. Müslümanlar arasında bozuk inançların propagandasını yapanlar uyarılırlar. Fakat bu kişiler faaliyetlerine devam ederlerse devlet onları uygun bir şekilde tazir ile cezalandırır. Bu kişiler bir yerde toplanır, fakat yine devlete itaate devam ederlerse onlara savaş açılmaz. Ancak devlete itaat etmez, devlet içinde devlet haline gelirlerse önce itaate davet edilirler, sonra savaşla yola getirilirler. Savaş zamanında kaçanın arkasından gidilmez, yaralılar ve esirler öldürülmez, malları zapt edilmez ve çoluk çocukları esir edilmez. Savaş zarureti bulunmadıkça evleri, barkları, meyve ve mahsullerine zarar verilmez. Çünkü bu savaştaki maksat bu kişileri imha değil, yola getirmek ve itaate mecbur bırakmaktır.⁵⁰

1.4.1.7. Dinden Dönme (İrtidat-Ridde)

Sözlükte “*dönmek; geri çevirmek, kabul etmemek*” anlamlarındaki *redd* kökünden türeyen ridde ve irtidat, İslam hukukunda Müslüman bir kişinin kendi isteğiyle İslam dininden çıkması anlamına gelmektedir.⁵¹ İrtidat suçunun oluşması için mürtedin akıllı ve seçme gücünün elinde olması gerekmektedir. Bu suçun cezalandırılmasının sebebi, din değiştirmenin toplumu derinden sarsacağı, kamu düzenini derinden etkileyeceği ve toplumda fitne oluşturacağı içindir.⁵²

Dinden dönen kimseler eğer bazı şüphelerinden dolayı dönmüşlerse, bu kişilerin şüpheleri giderilir ve yeniden Müslüman olmaları teklif edilir. Bunun için bu kişilere bir süre tanınır. İslam dininden çıkan kişinin cezası ölümdür. Ancak dinden dönen kişi kadın ise, İslam’ı tekrar kabul edinceye kadar hapsedilir. İslam’ı kabul etmemeye devam ederse ölünceye kadar hapsedilir.⁵³

⁴⁹ Ali Şafak, “Bağy”, *DİA*, 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 451.

⁵⁰ Keskiöglü, *a.g.e.*, s. 134; Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 308.

⁵¹ İrfan İnce, “Ridde”, *DİA*, 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 88.

⁵² İlhan Akbulut, “İslam Hukukuna Suçlar ve Cezalar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(1), 2003, s. 171.

⁵³ Çalışkan, *a.g.m.*, s. 382; Ahmet Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Tahlili”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 1999, s. 6.

1.5. Kısas Cezası Gerektiren Suçlar

Kısas, hukukta kasıtlı işlenen adam öldürme ve müessir fiil (yaralama) suçunun failinin işlediği fiil cinsinden ve ona denk bir ceza ile cezalandırılmasıdır. Fıkıhtaki kullanımıyla kasıtlı şekilde öldürdüğü kişiye karşılık failin öldürülmesini, kasıtlı işlediği yaralama fiil sonucu mağdurda bedeni-fiziki zarar getiren kişinin benzer şekilde cezalandırılmasını ifade etmektedir. Kur'an ve sünnette haksız yere adam öldürmek büyük günah olarak sayılmış ve yasaklanmıştır. Ahlaki ve uhrevi sorumluluğunun yanında, dünyevi ceza olarak bu tür kasıtlı fiillerin karşılığının kısas olduğu belirtilmiştir.

Cezalandırmada manevi unsur esas alınıp kast-taksir ayrımı yapılmıştır. Şuçun işlenmesinde kasıt bulunup bulunmadığı, kısas uygulamanın mümkün olmadığı veya düştüğü hallerde bedensel ceza yerine mali bir ceza olan diyet ödetme yoluna gidilmiştir.⁵⁴ Diyet, İslam hukukunda bir kişinin haksız bir şekilde öldürülmesi, sakat bırakılması veya yaralanması durumunda ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal veya parayı ifade etmektedir.⁵⁵ İslam hukukunda kısas cezası, adam öldürme ve müessir fiiller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁵⁶

1.5.1. Adam Öldürme

Sözlükte “*bir canlının başka bir canlıyı öldürmesi*” anlamına gelen katl, İslam hukukunda bir kişinin hukuken can dokunulmazlığı bulunan bir şahsın ölümüne yol açacak bir davranışta bulunması anlamına gelmektedir. Öldürme fiili işleyene *katil*, bu fiile maruz kalana ise *maktul* denir.⁵⁷ Öldürme İslam hukukçuları tarafından farklı tasniflere tabi tutulmuştur. Şafi ve Hanbeliler bu suçlarda kasıt, kasıt benzeri ve hata ile öldürme olmak üzere üçlü; Malikiler ise kasıt ve hata ile adam öldürme olmak üzere ikiye taksim etmişlerdir. Hanefiler, öldürmeyi kasten öldürme, kasıt benzeri öldürme, hataen öldürme, hata sayılan öldürme ve teşebbüsen öldürme üzere beşe ayırmışlardır. Biz bu konuda diğer mezheplerin görüşlerini de içine aldığı ve daha detaylı olduğu için Hanefilerin taksimini işleyeceğiz. *Kasten (Amden)* öldürme, maktulün hayatını sona erdirmeye müsait bir fiilin, öldürücü bir aletle, kasıtlı bir şekilde işlenilmesi sonucu meydana gelen öldürmedir. Kasten öldürmede sadece fiilin kastedilmesi yeterli değildir, maktulün ölmüş olması da gerekmektedir. Bu öldürme şekli kılıç, bıçak, mızrak, kurşun gibi kesici ve taş, odun parçası gibi öldürücü aletlerle, haksız yere işlenmiş olması gerekmektedir. Kasten adam öldürmenin cezası

⁵⁴ Şamil Dağcı, “Kısas”, **DİA**, 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 488-490.

⁵⁵ Ali Bardakoğlu, “Diyet”, **DİA**, 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 473; Akbulut, a.g.m., s. 171.

⁵⁶ Şamil Dağcı, a.g.m., 490.

⁵⁷ Ali Bardakoğlu, “Katil”, **DİA**, 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 46.

kıyas, diyet ve mirastan mahrumiyettir. *Kasta benzer adam öldürme*, failin eylemini kasıtlı işlemesi ancak maktulün ölümünü kastetmemesi sonucu meydana gelen öldürmedir. Saldırı kastıyla işlenen bir fiilin, maktulün ölümüne neden olması ve sonuçta ölümün meydana gelmesiyle olur. Küçük bir ağaç ve taş parçasıyla veya yumruk vurulmasıyla gerçekleşen ölümler bu şekilde gerçekleşen ölümlere örnek verilebilir. Burada önemli olan öldürücü bir aletin kullanılmamasıdır. Bir kimseyi bu şekilde öldüren bir kişiye kefare⁵⁸, diyet ve mirastan mahrumiyet cezası verilir.

Hataen öldürme, bir insanın başka bir insanı ölümüne kastetmeden yanlışlıkla öldürmesidir. Hata yoluyla birini öldüren kişiye kefare⁵⁹ tarafından ödenecek diyet ve mirastan mahrumiyet cezası verilir. *Hata sayılan öldürme*, bir kişinin kendi iradesi dışında ve kasıt bulunmaksızın birini öldürmesidir. Bu şekilde birinin ölümüne sebep olanın öldürmenin cezası da hataen öldürmede olduğu gibi kefare⁶⁰, akilesi tarafından ödenecek diyet ve mirastan mahrumiyettir. *Teşebbüsen öldürme*, bir kişinin ölümüne dolaylı olarak sebep olmaktır. Bir kişinin başkasının arazisine, yol veya kamuya açık yerlere derin bir çukur kazarak bir insanın bu çukura düşmesi ya da büyük bir taş koyarak bir insanın bu taşla çarpılması sonucu dolaylı olarak ölümüne sebep olması buna örnek verilebilir. Bu şekilde bir kişinin ölümüne sebep olan kişiye diyet cezası verilir. Bu cezayı da akilesi yüklenir. Bunun dışında bu kişiye kefare⁶⁰ ve mirastan mahrumiyet cezası verilmesi gerekmez. Adam öldürme çeşitlerinden yalnızca kasten adam öldürmede kıyas (ölüm cezası) gerekmektedir.⁶⁰

1.5.2. Müessir Fiiller

İslam hukukunda adam öldürmenin dışında kalan müessir fiiller ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi cerh olup yaralamak anlamına gelmektedir. Yaralayana *carih*, yaralıya ise *mecruh* denir. El, ayak, kulak ve burun kesilmesi gibi azaların vücuttan ayrılması (kat'î uzuv) buna dahil olduğu gibi, bunların fonksiyonlarını göremez hale getirmek de buna dahildir. Kısacası baş ve yüz dışındaki müessir fiiller cerh veya cirah başlığı altında toplanabilir. Cerh denilen müessir fiillerin cezası kıyas, diyet veya tazirdir. Müessir fiillerin ikincisi şecce⁶⁰lerdir. Şecce, insanın baş ve yüzünü yaralamaktır. Yaraya şecce denir ve on üç çeşit şecce vardır. Bunlar yaranın derinliğine ve

⁵⁸ Kefare⁶⁰, yapılan bir hata veya işlenen bir günahın dolayı Allah'tan af dilemek amacıyla yapılan mali veya bedeni nitelikli ibadetlere verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rahmi Yaran, "Fıkıhta Kefare⁶⁰", *DİA*, 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 179-182.

⁵⁹ Akile, kasıtlı bir şekilde gerçekleşmeyen öldürme veya yaralama olaylarında suçlu adına diyet ödemeyi kabul eden kişi veya kişilere denir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hamza Aktan, "Akile", *DİA*, 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 248.

⁶⁰ Koroğlu, a.g.m., s. 218-223; Cin-Akgündüz, a.g.e., s. 310-312; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 192-195.

tesirine göre sınıflandırılmışlardır. Bu tür yaralamalarda eğer kemik dışarıya çıkıp görünüyorsa bunun cezası kısastır. Diğerlerinin cezası ise diyettir.⁶¹

1.5.3. Kısasın Uygulanması İçin Gerekli Şartlar

Kısasın uygulanması için öncelikle mağdurun veya maktulün varislerinin kısas talebinde bulunması gerekmektedir. Fakat kısas için talepte bulunmak da bu cezanın verilebilmesi için yeterli değildir. Kısas cezasının verilebilmesi için suçun failinde, mağdurunda ve suçu oluşturan fiilde bazı şartların sabit olması gerekmektedir. Suç faili mükellef ve hür iradeye sahip bir kişi olmalıdır. Ayrıca fail, isnat yeteneğine ve ceza ehliyetine de sahip bir kişi olmalıdır. Mağdurla ilgili aranan ilk şart, mağdurun canının hukuken koruma altında olmasıdır. Savaş veya aleyhinde yargı kararı kesinleşmesi sebebiyle can güvenliği bulunmayan kimselerin öldürülmesi için kısas gerekmemektedir. Bir öldürme ve yaralama fiilinin kısas gerektirebilmesi için o fiilin kasten (amden) işlenmiş olması gerekmektedir. Kısasın uygulanabilmesi için suçun ve cezanın maddi konusunun eşit olması gerekmektedir. Kısas, eşitlik esasına dayandığı için organın yok edilen fonksiyonu ile kısas sonucundaki fonksiyon kaybının eşit olması gerekmektedir. Dolayısıyla sakat veya noksan bir organa karşılık sağlam organ kısas edilemeyeceği gibi, kısmen izale edilen bir fonksiyona karşılık bir fonksiyonun tamamen izalesine yol açan bir kısasa da gidilemez.⁶² Ayrıca mağdur olan kişi, kısas talep etmeyip diyete razı olması durumunda da kısas uygulamasından vazgeçilir.⁶³

Kısasın uygulanmasına engel oluşturan bir istisna da kasamedir. Kasame, köy, mahalle veya yol ve cami gibi umumi bir yerde veya özel bir mülk içerisinde üzerinde katli belirtileri bulunan fail-i meçhul bir ceset bulunduğu zaman maktul ya da maktülenin yakınlarının dava etmeleriyle söz konusu yerin halkından elli kişiye “*vallahi biz onu öldürmedik, katilini de bilmiyoruz*” şeklinde yemin ettirilmesidir. Yeminden sonra öldürülen kişinin cesedi özel bir mülk içerisinde bulduysa öldürülen kişinin diyeti mülk sahibi tarafından ödenir. Cesedin bulunduğu yer umumi bir yer ise bu sefer diyet köy veya mahalle halkına ödettirilir.⁶⁴ Adam öldürme suçu sonucunda verilen kısas cezası, maktulün varislerine tanınan özel bir haktır. Maktulün varisleri failin öldürülmesi için kısas talep edebileceği gibi onu bağışlayıp sulh yoluna da gidebilirler.⁶⁵

⁶¹ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 312-313.

⁶² Dağcı, *a.g.m.*, s. 490.

⁶³ Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, s. 196.

⁶⁴ M. Cherif Bassiouni, “İslam Hukukunda Kısası Gerektiren Suçlar”, (Çev. Naci Aslan), **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1(3), 2003, s. 320; Aybars Pamir, “İslam ve Osmanlı Hukuku’nda Kasame Müessesesi”, **AÜHFD**, 54(5), 2005, s. 343-344.

⁶⁵ Keskiöglü, *a.g.e.*, s. 292.

1.6. Tazir Cezasını Gerektiren Suçlar ve Tazir Cezaları

1.6.1. Tazir Suçlarının Tanımı ve Mahiyeti

Tazir, sözlükte “engellemek, tedib etmek; desteklemek, saygı göstermek” anlamlarına gelir. İslam hukukunda ise had ve adam öldürme suçlarındaki gibi belirli cezası bulunmayan suçlara verilecek, miktarı ve uygulaması yöneticiye ve hakime bırakılmış cezaları ifade etmektedir. Tazir cezaları asli ceza niteliğinde olabileceği gibi asli cezaya bedel veya ek ceza niteliğinde de olabilirler. Tazir cezasını gerektiren suçlar, yasaklandığı bilinen, fakat karşılığında had ve kısas gibi belirli bir ceza konulmayan fiillerdir.⁶⁶

İslam hukukunda bütün suçların cezaları kesin olarak tespit edilmemiştir. Sadece fertlerin haklarını ve kamu düzenini çok yakından ilgilendiren önemli suçların cezaları teker teker tespit edilmiş, geriye kalan suçların cezalarını tespit etme yetkisini ise belli esaslar çerçevesinde zamanın yasama organına (Ulü'l-emre) bırakılmıştır. Ulü'l emre bırakılan tazir cezalarının had ve kısas cezalarından iki önemli farkı bulunmaktadır: Birincisi, had ve kısas cezası gerektiren suçların belli cezai karşılıkları vardır. Tazir gerektiren suçlarda ise ihtardan idama kadar birden fazla ceza bulunmaktadır. Suça ve suçluya göre takdir hakkını ulü'l-emr kullanır ve meşru dairede kalmak şartıyla, suçları göz önüne alarak ceza tespitini yapar. İkincisi ise, had ve kısas gerektiren suçlarda ulü'l-emrin af yetkisi bulunmazken; tazir cezalarında böyle bir yetkisi bulunmaktadır.⁶⁷

Tazir cezası belirlenirken fiil, fail, mağdur, zarar ve cezanın uygunluğu gibi unsurlar dikkate alınır. Tazir konusu suçlar farzları terk etme veya haramları işleme şeklinde ortaya çıkan masiyetlerden (yasak, günah) meydana gelir. Had ve kısas uygulanan suçlarda tazir cezası asli ceza şeklinde uygulanamaz. Ceza ehliyeti, tazir cezalarında diğer suçlara nazaran farklılık gösterir. Müslüman olmak, hürriyet gibi şartların eksikliği tazir cezalarını düşürmez. Suçlu, uygun bir tazir cezası ile cezalandırılır, bu tür eksiklikler cezada hafifletici rol oynar. Kural olarak tazir cezası, mümeyyiz olmak şartıyla din ve cinsiyet farketmeksizin herkese uygulanabilir. Ancak kime hangi tür cezaların uygulanabileceği hususunda suçun niteliği ve suçlunun durumu dikkate alınır. Tazir suçlarında mağdur, kişi veya topluluk olabileceği gibi ölmüş bir kimse, bir hayvan, bir kurum, devlet veya bütün toplum da olabilir. Tazir cezası verilirken sadece suçu oluşturan fiil değil mağdurun uğradığı zarar da göz önünde bulundurulur. Tazir suçlarında maddi zararın varlığı her zaman zorunlu değildir. Bir ibadetin terkinde veya sözlü saldırı, hakaret vb. suçlarda olduğu gibi manevi zarar söz konusu olabileceği gibi fiil veya ihmalin büyük zarara yol açma tehlikesi de suç

⁶⁶ Tuncay Başoğlu, “Tazir”, **DiA**, 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011 s. 198.

⁶⁷ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 315.

olarak değerlendirilebilir. Tazir cezasının asıl olduğu suçlarda suç kul hakkıyla ilgili ise hak sahibi vazgeçmedikçe cezanın verilmesi zorunludur.⁶⁸

1.7. Tazir Cezaları

1.7.1. Bedeni Cezalar

Tazir suçu işleyene bedeni ceza olarak verilebilecek cezalardan ilki idam cezasıdır. Çoğu İslam hukukçuları, tazir cezası olarak idam cezasının verilebileceğini kabul etmektedirler. Hanefiler buna *siyaseten katl* demektedir ve livata⁶⁹, tekrür eden hırsızlık suçu, isyan çıkarma ve benzeri suçlarda idam cezasının verilebileceğini kabul etmektedirler. Osmanlı padişahlarının kardeşlerini ve bazı devlet adamlarını idam ettirmeleri, bağı suçunun unsuru teşekkül etmediği zamanlarda bu manada siyaseten katle girmektedir. İkinci olarak verilebilecek ceza, celde (sopa) cezasıdır. Bu ceza eski hukukumuzda temel cezaların başında yer almaktadır. Osmanlı hukuku başta olmak üzere Türk hukuk tarihi boyunca uygulanmıştır.⁷⁰ Bunlardan başka suçlunun belirli bir süre ayakta bekletilmesi, yalancı şahitlik yapanın saç ve sakalının kazınması ve yüzünün siyaha boyanması gibi cezalar da literatürde tartışılmıştır. Bedeni ceza uygulanırken işkenceden uzak durulması gerektiği özellikle vurgulanmış, celdenin uygulanması şekli kurala bağlanarak dayak atma ve diğer işkence türleri özellikle de bir organın herhangi bir şekilde yok edilmesine sebep olacak uygulamalar yasaklanmıştır.⁷¹

1.7.2. Hürriyeti Kısıtlayıcı Cezalar

Kişiyi verilebilecek cezalardan birincisi hapis cezasıdır. Hapis cezası, suçlunun ıslahı için özgürlüğünün kısıtlanmasıdır. İslamiyet'e göre, hapis cezası süresi belirli olan ve olmayan hapis olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Süresi belirsiz hapiste suçlunun pişmanlığı veya uslanmasıyla hapis bazen sona erebilir. Bazen de bu hapis, suçlunun ölümüne kadar devam eder. Kişiyi verilebilecek diğer bir ceza ise sürgündür. İşlenen suçun sonucu başkalarına zarar veriyorsa veya vereceğinden endişe ediliyorsa ve suçun işlendiği ortamdan suçlunun uzaklaştırılması gerekiyorsa taziren sürgün cezası uygulanır.⁷² Kişilerin işledikleri suçlar dolayısıyla hapse atılmadan ip veya zincirle bağlanması, ev hapsine tabi tutulması gibi cezalar literatürde tartışılmıştır. Fıkıhta suçlunun

⁶⁸ Başoğlu, a.g.m., s. 198-200.

⁶⁹ Livata kelimesi örfte erkekler arasındaki eşcinsel ilişkiyi ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Kamil Yaşaroğlu, "Livata", *DİA*, 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 198.

⁷⁰ Cin-Akgündüz, a.g.e., s. 317-318.

⁷¹ Başoğlu, a.g.m., 201.

⁷² Esra Yakut, "Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2, 2006, s. 28.

kamu yararına bir işte bile olsa zorunlu çalışmaya tabi tutulması şeklinde bir ceza söz konusu olmamıştır. Ancak tarihi uygulamada kürek cezası gibi cezalara rastlanmaktadır.⁷³

1.7.3. Mali Cezalar

Tazir amaçlı mali cezalara erken dönemde fakihler genellikle olumsuz yaklaşmışlardır. Hanefî, Şafî ve Hanbelîler’de ceza siyaseti açısından zulme ve gaspa yol açabileceği endişesiyle mali ceza verilmesini herhangi bir şekilde meşru görülmemiştir. Bu tür cezalandırmalarda kadı, suçlunun malını bir süreliğine elinde tutar. Suçlu, eğer pişman olursa kadı ona malını iade eder. Fakat suçlunun tövbe etmesinden ümit kesilirse, kadının bu malı uygun gördüğü yere sarf etme hakkı vardır.⁷⁴

1.8. Had, Kısas ve Tazir Ayrımı

Had suçlarının koğuşturulması, özellikle Allah haklarına yönelik olması itibariyle şikayete bağlı değildirler, re’sen koğuşturulurlar. Had suçlarından zina iftirası ve hırsızlık suçlarının takibi şikayete bağlıdır. Kısas suçlarının koğuşturulması şikayete bağlıdır. Ancak şikayet edecek bir kişinin bulunmaması ya da fiilen şikayet etme imkanının olmaması durumunda ise suçun koğuşturulması devlet tarafından yapılmaktadır. Tazir suçlarında Allah hakkını ihlal edenler re’sen, kul hakkını ihlal edenler ise şikayete bağlı olarak koğuşturulurlar. Had ve kısas suçlarının cezaları belirli ve sabittir, hakimin takdir yetkisi bulunmamaktadır. Tazir suçlarında ise hakimin takdir yetkisini kullanabileceği alt ve üst sınırlar tayin edilebilir.

Had suçlarında devlet başkanının ya da mağdurun faili affetmeleri mümkün değildir. Kısas suçlarında ise mağdur veya yakınlarının suçluyu affetmeleri, cezayı ya tamamen düşürmekte ya da şeklini değiştirebilmektedir. Böyle bir durumda devletin cezalandırma yetkisi devreye girer ve suçlu, taziren uygun bir cezaya çarptırılır. Tazir suçlarında ise affin belirli şartlar altında etkisi bulunmaktadır. Had ve kısas suçlarında hafifletici sebepler dikkate alınmazken; tazir suçlarında alınmaktadır. Had suçlarında zaman aşımı geçerliyken; kısas suçlarında geçerli değildir.⁷⁵

⁷³ Başoğlu, a.g.m., s. 201.

⁷⁴ Yakut, a.g.m., s. 29.

⁷⁵ Akman, **Osmanlı Ceza Yargılaması**, s. 25.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 2. OSMANLI HUKUKU VE MAHKEMELERİN İŞLEYİŞİ

2.1. Osmanlı Hukukunun Menşei

Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla beraber yeni ve kendine has bir hukuk sistemi başlamamıştır. Osmanlı Devleti'ni kuranlar o zamana kadar Türk ve İslam devletlerinde varolan ve önemli ölçüde müştereklik arz eden bir hukuki yapıyı da devralmışlardır. Fakat Osmanlıların almış oldukları bu hukuki mirası hiç değiştirmeden uyguladıkları söylenemez. Gerek duyuldukça bu hukuki yapıda birtakım değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Buna rağmen Osmanlı hukukuyla daha önce tarih sahnesinde yer alan veya çağdaşı olan İslam ve Türk devletlerinin hukukları arasında büyük ölçüde benzerlikler bulunmaktadır. Bu sebeple diyebiliriz ki Osmanlı hukuku denilince İslam hukuku, Roma hukuku, Anglosakson hukuku gibi bütün esasları ve kurumlarıyla kendine özgü bir hukuk sistemi düşünülmemelidir.⁷⁶

Osmanlı Devleti, etkilendiği İslam ve Türk devletlerindeki gibi İslamiyet'i kabul etmiş ve bunun sonucunda hukuki yapı olarak İslam hukukunu esas almıştır.⁷⁷ Bu, İslam dininin sadece inanç ve ibadet esaslarından oluşmayıp hukuku da içine almak üzere hayatın bütün yönlerini düzenleyen bir sistem olmasındandır. Bu sebeple İslamiyet'i kabul eden milletler bu kabulün bir gereği olarak İslam hukukunu da kabul etmişlerdir. Bu durum Osmanlılar için de geçerli olmuştur. Fakat Osmanlılar İslam hukukunu uygularken çağın gerektirdiği düzenlemeleri ve ilaveleri de yapmışlardır. Bunu yaparken İslam hukukunun devlet başkanına tanıdığı geniş takdir ve düzenleme yetkisini kullanmışlardır. Osmanlı padişahlarının münferit ferman ve kanunlarıyla yapılan bu düzenlemeler zaman içerisinde önemli bir miktara ulaştıkça, bunların oluşturulma biçimine bakılarak kendi içinde bir bütün olarak değerlendirilmiş ve ayrı bir isimle anılmışlardır.

⁷⁶ Mehmet Akif Aydın, "Osmanlıda Hukuk", Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti Tarihi**, 2, İstanbul, 1999, s. 375.

⁷⁷ Murat Şen, "Osmanlı Hukukunun Yapısı", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı**, 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 327.

Klasik fıkıh kitapları içinde yer alan ve geçmiş dönemlerde devletin müdahalesinden bağımsız olarak oluşan hukuka şer'i hukuk, padişahların emir ve fermanlarıyla oluşan hukuka da örfi hukuk denilmektedir. İşte Osmanlı hukuku esas itibariyle şer'i hukuk ile bunun yanında zaman içerisinde oluşan örfi hukuktan oluşmaktadır.⁷⁸

2.2. Osmanlı Hukukunun Şer'i ve Örfi Karakteri

2.2.1. Şer'i Hukuk

Şer kelimesi sözlükte, Allah'ın emri, hadis, icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha esasları üzerine kurulmuş olan din kaideleri demektir.⁷⁹ Osmanlı Devleti, hukukun diğer alanlarında olduğu gibi ceza hukuku alanında da esas itibariyle İslam hukukunu uygulamıştır.⁸⁰ Osmanlı hukukunda şer'i hukuktan kastedilen, Kur'an, sünnet, icma ve kıyas gibi şer'i deliller vasıtasıyla İslam müçtehitlerinin fıkıh kitaplarında derleyerek bir araya getirdikleri hukuki hükümlerdir. Osmanlı kanunnamelerinde *şer'* veya *şer'-i şerif* olarak geçmektedirler. Bunlar hiçbir şahıs veya heyetin onayına gerek olmaksızın geçerli olup bütün Müslümanları bağlamaktadırlar. Şer'i hukukun kaynakları Kur'an, sünnet, icma ve kıyas'tır.⁸¹

İslam ve Osmanlı hukukunun temel kaynağı olan Kur'an miladi 610 yılından itibaren Allah tarafından ayet ayet, sure sure Arapça olarak Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gönderilen ve 23 yıllık bir vahiy dönemi sonunda tamamlanan son mukaddes kitaptır. Sözlükte adet haline getirilen usul ve yol demek olan sünnet, terim olarak Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirlerine denmektedir. Hz. Muhammed'in sözlerine hadis denmektedir. Sözlükte bir şeyde ittifak etmek veya azmetmek anlamına gelen icma, aynı zamanda yaşayan müçtehid ve Müslüman hukukçuların, herhangi bir şer'i hüküm üzerinde ittifak etmeleridir.⁸² Kıyas ise hakkında açık bir hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özelliğe ve benzerliğe dayanarak hükmü açıkça belirtilen meseleye göre belirlemektir.⁸³

⁷⁸ Aydın, "Osmanlıda Hukuk", s. 375-376.

⁷⁹ Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1962, s. 1185.

⁸⁰ Mehmet Akif Aydın, "Osmanlı Ceza Hukuku", **DİA**, 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 478.

⁸¹ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 1, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 49.

⁸² Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 1, 50.

⁸³ H.Yunus Apaydın, "Kıyas", **DİA**, 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 529; Ayrıca İslam hukukunun kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şakir Berki, "İslam Hukukunun Ana Hatları", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17(1), 1969, s. 169-186; Mürteza Bedir, "Sünnet", **DİA**, 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 150.

2.2.2. Örfi Hukuk

Osmanlı Devleti'nde İslam hukukunun bir diğer ifadeyle şer'i hukukun yanı sıra padişahların fermanlarıyla zaman içinde oluşan bir de örfi hukuk kuralları bulunmaktadır.⁸⁴ Örf, padişahın yönetme ve icra etme yetkisini ifade etmektedir. Padişahın emir ve fermanlarıyla oluşan hukuka da örfi hukuk denilmektedir. Örfi hukuk bir kanun hukukudur.⁸⁵ Bir diğer tanımda ise örf, hükümdarın toplumun faydası için şeriatın dışında sadece kendi iradesine dayanarak çıkardığı kanunlara verilen isimdir.⁸⁶

Osmanlı Devleti'nde, İslam hukukunun yanı sıra bir de örfi hukukun ortaya çıkışı İslam hukukunun teşekkül biçimi ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi, idari ve hukuki şartlarla yakından ilişkilidir. İslam hukukunun teşekkül dönemlerinde fakihler önemli bir ilmi mesai harcamışlardır. Özellikle Rey ekolünde bulunan mezheplerin farazi problemler üreterek bunlara uygun çözümler ortaya koymaları İslam hukukuna ayrı bir zenginlik katmıştır. Bunun sonucu olarak belirli bir süre yeni içtihatlar gerek duyulmamıştır. Bunun dışında sonraki dönemlerde öncekiler gibi büyük hukukçuların yetişmemiş olması artık yeni içtihatlar gerek ve imkan olmadığı şeklinde bir anlayışı da ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, içtihat kapısının kapandığına dair yaygın bir görüş kabul edilmeye başlanmıştır. Bu durum, İslam hukukunda belli bir dönem durgunluğa sebep olmuştur. Ayrıca yeni içtihatlar gerek duyulduğu dönemlerde de hukukçular, bundan uzak durmuş ve çekimser davranmışlardır. Bunun sonucunda bu boşluğu doldurmak için örf ve adete veya devlet adamlarının siyasi ve idari maslahatı göz önünde bulundurarak verdikleri emir ve iradelerine dayanan bir hukuk ortaya çıkmaya başlamıştır.⁸⁷

Örfi hukukta üç kanun türü vardır: Birincisi, sultanların belli konularda çıkardığı yasa özelliğindeki fermanlar ikincisi, belli bir bölge ve toplumsal grupla ilgili kararlar üçüncüsü ise imparatorluğun genelinde uygulanabilen kanunnamelerdir.⁸⁸ Örfi hukuk, bir anda değil uzun bir süreç içerisinde ihtiyaca göre yavaş yavaş oluşmuştur.⁸⁹ Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu mali, askeri ve idari şartlar devletin bu şartlara uygun hukuki düzenlemeler yapmasını zorunlu hale getirmiştir. Tekalif-i Şer'iyye denilen zekat, öşür, haraç, cizye gibi şer'i vergilerin devletin

⁸⁴ Mehmet Akif Aydın, "Kanunnameler ve Osmanlı Hukuku'nun İşleyişindeki Yeri", **Osmanlı Araştırmaları**, XXIV, İstanbul, 2004, s. 40.

⁸⁵ Mehmet Akman, "Osmanlı Devletinde Örf", **DİA**, 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 93.

⁸⁶ Halil İnalçık, "Osmanlı Hukukuna Giriş, Örfi-Sultani ve Fatih'in Kanunları", **AÜSBFD**, 13(2), 1958, s. 103; Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Örfi Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfi Hukuk", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 4, İstanbul, 1986, s. 286.

⁸⁷ Aydın, "Osmanlıda Hukuk", s.381-383; Halil İnalçık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1 Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 227.

⁸⁸ Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, (Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 77.

⁸⁹ Şen, a.g.m., s. 330.

giderlerini karşılamaması üzerine çeşitli isimler altında örfi vergilerin konulması buna örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca geniş bir coğrafyaya yayılmış olan devlette, sükun ve asayişin sağlanmasında zaman zaman zorluklarla karşılaşıldığında ağır ceza politikasının, devletin darlık içinde bulunduğu dönemlerde para cezalarının, donanmada kürekçiye ihtiyaç duyulduğu dönemlerde de kürek cezalarının ağırlık kazanmasını zorunlu kılmış ve devlet de ihtiyacına uygun olan bu düzenlemeleri yapmaktan geri kalmamıştır.

İslam hukuku, özellikle Kur'an ve sünnet tarafından ayrıntılı olarak düzenlenmemiş alanlarda devlet başkanına belirli bir takdir hakkı tanımıştır. Bu durum ise Osmanlı padişahlarının uzun asırlar boyunca özellikle ceza hukuku ve mali alanda yaptıkları düzenlemelere uygun bir ortam hazırlamıştır. Had ve kısas suçlarının aksine tazir suçları denen çok geniş bir suç kategorisinin düzenlenmesi, İslam hukukunca devlet başkanına bırakılmıştır. Hangi fiillerin suç sayılacağı ve ne gibi cezalar çarptırılacağı belli esaslar dahilinde devlet başkanı tarafından belirlenmektedir. Aynı şekilde şer'i vergiler dışında yeni vergilerin konulmasında da devlet başkanının takdir yetkisi bulunmaktadır. Osmanlı padişahları, her iki alanda da kendilerine tanınan bu yetkiyi düzenli bir şekilde kullanmışlardır.⁹⁰

Örfi ceza hukuku olarak ayrı bir hukuktan bahsederken burada şer'i hukuka zıt ve ona rağmen gelişen bir hukuki yapı akla gelmemelidir.⁹¹ Her şeyden önce örfi hukuk, şer'i hukukun birtakım hükümlerini ortadan kaldırmak veya değiştirmek iddiasıyla ortaya çıkmamıştır. Tam tersine şer'i hukukun tanıdığı yetki çerçevesinde veya bu hukukun düzenlemediği alanlarda hüküm koymasız söz konusudur. Osmanlı padişahları, şer'i hukukun ayrıntılı olarak düzenlemiş olduğu alanlarda kanun koymamaya, diğer alanlarda kanun koyarken de şer'i hukukun genel prensiplerine ters düşmemeye dikkat etmişlerdir.⁹²

2.3. Şer'iyye Mahkemeleri

Osmanlı Devleti, tebaasıyla bir iletişim kanalı olarak şikayet mekanizmasını geliştirmiş ve bu kanalı her zaman açık tutmuştur. Bunu yaparken de herhangi bir ön koşul veya bir ara merci koymamıştır. Böylelikle topluma, devletle olan iletişimini kesintisiz bir şekilde devam ettirme olanağı sağlanmıştır. Bu kesintisiz iletişimin hem devlet hem de tebaa açısından birçok faydası bulunmaktadır. Öncelikle çevreden merkeze doğru bilgi akışı sağlanmaktadır. Bu durum devletin bu iletişim kanalını sürekli açık tutması için önemli bir gerekçe oluşturmaktadır. Devlet, çıkardığı

⁹⁰ Aydın, "Osmanlıda Hukuk", s. 383.

⁹¹ Aydın, "Osmanlı Ceza Hukuku", s. 478.

⁹² Aydın, "Osmanlıda Hukuk", s. 384.

kanunların ve devletin temelini teşkil eden şeriatın taşrada gerektiği gibi uygulanıp uygulanmadığını bu yolla denetleme imkanına sahip olmaktadır. Tebaa ise taşrada karşılaştığı kanun dışı uygulamalarla zulme maruz kaldığında her zaman doğrudan başvurabileceği sürekli açık bir kapıya sahip olmaktadır.⁹³

Osmanlı Devleti'nde şikayet kabul eden en önemli mercilerden bir tanesi Şer'iyye mahkemeleridir. Osmanlı Devleti'nde başlıca şer'i ve örfi davaların görüldüğü yere mahkeme veya meclis-i şer denilmektedir.⁹⁴ Osmanlı Devleti'nde Şer'iyye mahkemeleri Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Memluk devletlerinde görülen adli yapının en gelişmiş son halkasını oluşturmaktadır. Şer'iyye mahkemeleri, (meclis-i şer', meclis-i enver, meclis-i haturi, lazimü't-tevker) Osmanlı adliye teşkilatının omurgasını oluşturmaktadır. Bu mahkemeler, hukuki, cezai ve idari davaların başlıca çözüm merciidir. Şer'iyye mahkemeleri tek hakimli mahkemelerdir. Teoride çok hakimli mahkemeler mümkün ve uygulamada da görülmüş olmakla beraber yaygınlaşmamıştır.⁹⁵

Şer'iyye mahkemelerinin belirli bir binası bulunmamaktadır. Fakat bu durum, şer'i meclis adıyla yargılamanın yapıldığı belirli bir yerin olmadığı anlamına gelmemektedir. Kadıların yargı işlerini yürütebilecekleri belirli bir yerleri vardır. Bu kadının evi, cami veya medreselerin belirli odaları olabilir. Kadılar, bayram ve cuma günleri dışında yargı görevlerini ifa etmektedirler.⁹⁶

2.4. Osmanlı Devleti'nde Kadı ve Görevleri

Kadı, Arapça'da kaza kökünden gelmekte olup "yapan, yerine getiren" anlamına gelir.⁹⁷ Osmanlı Devleti'nde geniş yetkilere sahip olan ve Şer'iyye mahkemelerinde yargı görevini yerine getiren şahıslara kadı denir. Sözlükte "kesmek, ayırmak" anlamlarına gelen kaza, terim olarak hüküm ve hakimlik manalarını ifade etmektedir. Osmanlı hukukçuları, kadıyı kişiler arasında meydana gelen dava ve anlaşmazlıkları şer'i hükümlere göre karara bağlamak için devletin en yüksek icra makamı (sultanlar ve yetkili kıldığı şahıslar) tarafından görevlendirilen şahıs olarak tarif etmektedirler. Kadılara *hakim* veya *hakimü'ş-şer'* de denilmektedir.⁹⁸

⁹³ Murat Tuğluca, **XVII. Yüzyıl Sonu Şikayet Defterlerine Göre Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikayet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi**, TTK Yayınları, Ankara, 2016, s. 49.

⁹⁴ Halil İnalçık, "Mahkeme", **İA**, 7, Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir, 1997, s. 149; Osmanlı Devleti'nde, Şer'iyye Mahkemesi'nin dışında padişah, Divan-ı Hümayun, veziriazam divanı, sancak ve eyalet divanları gibi merciler de şikayet kabul etmekteydi. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuğluca, *a.g.e.*, 29-48.

⁹⁵ Akman, **Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması**, s. 35.

⁹⁶ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 1, s. 224.

⁹⁷ Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, s. 574.

⁹⁸ Ahmet Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyye Mahkemeleri ve Şer'iyye Sicilleri", **Türkler**, 10, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 95.

Kadılar, hükümdar beratı ile tayin edilirler. İlmiye mensubu olan kadıların atanma, azil ve yer değiştirme gibi özlük işlerini takip eden daire, merkezdeki kazaskerlik makamıdır.⁹⁹ Kadıların tayin, terfi ve azilleriyle yetkili kimseye “*kadilkudat*” veya “*kadılcemaa*”, kadı tarafından yargılama yapmak üzere görevlendirilen kişiye de “*halife, naib*” veya “*vekil*” denir.¹⁰⁰

Osmanlı hukukunda yargı otoritesi padişaha aittir. Padişahlar, bu yetkilerini kadılar aracılığıyla kullanırlar. Yargı yetkisi padişahtan kadıya vekalet yöntemiyle geçmekte ve yargılama yetkisinin gerçek sahibi olan padişah, her zaman vekili olan kadının verdiği kararları kontrol etme, gerektiğinde iptal etme, yeniden yargılama yapma kararını verme veya başka bir görevliyi aynı konu hakkında yargılama yapması için görevlendirme yetkisine sahiptir. Kadılar, görev bölgelerinde hiçbir makamdan emir almadan tamamen bağımsız bir şekilde görevlerini yerine getirirler, sadece padişaha ve divana karşı sorumlu olurlar.¹⁰¹ Osmanlı Devleti, idari taksimat olarak önce eyaletlere, eyaletler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler de köylere ayrılmaktadır. Nahiyeler ve köyler dışında kalan diğer idari merkezler aynı zamanda birer yargı merkezidir. Her yargı merkezinde birer kadı bulunmaktadır.¹⁰²

Kadı, görev yaptığı kazaların yönetiminde ilk kademe idari birimi olarak yer almakta ve devlet ile halkın en kolay şekilde iletişim kurabileceği idari bölgeleri meydana getirmektedir. Kazalarda idari adli ve beledi olmak üzere üç farklı yapı bulunmakta ve bu yapıların meydana getirdiği birliğin tamamına kaza adı verilmektedir. Kadılar, bölgelerinde padişah adına hem mülki amirliği hem belediye başkanlığı hem de hakimlik makamını temsil ederler. Diğer bir ifadeyle kadı, kazalarda hem mülki idare amiri hem belediye başkanı hem de yargıç olarak görev yapmaktadır. Dolayısıyla kadı, şer’i ve hukuki hükümlerin uygulayıcısı olmasının yanında, merkezi idarenin emirlerini yerine getiren bir memurdur.¹⁰³

Kadılar, buldukları kaza ve şehirlerdeki mahkemelerde Hanefi mezhebine göre hüküm vermektedirler. Görevli oldukları bölgelerde nikah, izdivaç, miras taksimi, yetimlerin muhafazası, vasi tayini ve azli, vasiyetlerin ve vakıfların hükümlerine uyulmasının kontrolü, cürüm ve cinayet gibi davaları yürütmektedirler.¹⁰⁴

⁹⁹ Feda Şamil Arık, “Osmanlılar’da Kadılık Müessesesi 1”, **OTAM**, 8, 1997, s. 6; İlber Ortaylı, “Osmanlı Kadısı: Tarihi Temeli ve Yargı Görevi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 30, 1975, s. 121.

¹⁰⁰ Fahrettin Atar, “Kadı”, **DİA**, 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 66.

¹⁰¹ Şeniz Anbarlı Bozatay-Konur Alp Demir, “Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6(10), 2014, s. 76.

¹⁰² Akgündüz, “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki”, s. 55.

¹⁰³ Bozatay-Demir, a.g.m., s. 77.

¹⁰⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı**, TTK Basımevi, Ankara, 1965, s. 108.

Yukarıda söylediğimiz gibi kadının tek görevi yargıçlık yapmak değildir. Sanatkar ve esnafın kontrolü, lonca düzeninin, yönetiminin ve bununla ilgili kuralların gözetimi, şehrin ekonomik hayatıyla yakından ilgili olarak fiyat tespiti ve kontrolü, diğer yandan şehirlerin alt yapısal tesislerinin denetimi, imar düzeninin korunmasını gözetmek, vakıfları, yöneticilerini denetlemek ve bu konudaki atamalarla ilgili olarak arzda bulunmak gibi çeşitli görevleri de bulunmaktadır.¹⁰⁵

Kadınların bu görevleri dışında askeri görevleri de vardır. Sefer sırasında geçilecek yol, köprü, çeşmelerin tamiri ve erzak temininin başlıca sorumlusu kadınlardır. Yangın ve zelzele zamanlarında, ordu sevkiyatı, donanma inşası gibi olağanüstü durumlarda, acilen inşaat işçisi, kalfası ve ustası sevki ve malzeme sağlanması için kadınlara emir gönderilirdi. Avarız vergilerinin toplanması, sefer sırasında gerekli okçu, kürekçi, beygir temini, bunların nakli için iskelelerde atların hazırlanması kadınların görevleridir. Kadınlara, ayrıca ordunun tahıl, saman ihtiyacını karşılar ve konaklama yerlerine gönderilirdi.¹⁰⁶

Kadı, üzerine aldığı görevleri atandığı yönetim ünitesi dahilinde bulunan kasaba, nahiye ve köylerde yerine getirmekle sorumludur. Ancak bu kadar geniş bir alanda görevlerini yerine getirmesi mümkün olmayacağından kendisine bazı yardımcılar seçmek zorunda kalmıştır.¹⁰⁷

2.5. Kadınların Yardımcıları

Kadınların en önemli yardımcılarında birisi naiblerdir. Sözlükte “*birini temsil etmek, birine vekalet etmek*” anlamına gelen naip, “*bir makamın sorumluluğunu asıl sahibi yerine geçici bir zaman için yüklenen kimse*” anlamına gelir.¹⁰⁸ Naibler, kadınlar tarafından belirli bir süre veya belirli bir iş için tayin edilen yardımcılardır. Kadınların verdikleri yetki çerçevesinde görevlerini yerine getirirler. Belirli bir iş için görevlendirilenler, genellikle bir keşif veya mahkemenin yetki alanına dahil olan bölgede sair bir görev için vazifelendirilirler. Belirli bir süre için görevlendirilenler ise kadının görevi başında olmadığı zamanlarda ona vekaleten görev yaparlar. Bu vekalet kısa olabileceği gibi uzun bir süre için de olabilir.¹⁰⁹ Kadı, yerine görevlendirilen naibin hukuka uygun olarak verdiği hükmü değiştiremez veya bozamaz. Naib, kadının izni olmadan vekaleten yürüttüğü yargılama görevini başka bir naibe devredemez.¹¹⁰

¹⁰⁵ İlber Ortaylı, “Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine”, **Amme İdaresi Dergisi**, 9, Ankara, 1976, s. 96.

¹⁰⁶ İlber Ortaylı, “Kadı (Osmanlı Devleti’nde)”, **DİA**, 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 72.

¹⁰⁷ Arık, a.g.m., s. 26.

¹⁰⁸ Casim Avcı, “Naib”, **DİA**, 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 311.

¹⁰⁹ Aydın, “Osmanlıda Hukuk”, s. 399.

¹¹⁰ Akman, **Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması**, s. 44; Mehmet İpşirli, “Naib (Osmanlılar’da)”, **DİA**, 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 312-313.

Kadının bir diğerk yardımcıısı kassamlardır. Osmanlı uygulamasında kassam, miras davalarında bizzat dava mahalline giderek gerekli tahkikatı yapıp, ihtilaf hakkında bir sonuca vardıktan sonra davayı hükme bağlayan ve terekeyi varisler arasında taksim eden şer'i memurdur.¹¹¹ Osmanlı adliye teşkilatında iki çeşit kassam vardır: İlki, askeri sınıfın terekelerini taksim eden kazasker kassamlarıdır. İkincisi ise, şer'i mahkemelerin bulunduğu yerlerdeki beledi kassamlarıdır. Her kadılıkta hususi kassam defteri bulunmakta ve kassamlar, taksim ettikleri terekelerden *resm-i kısmet* adıyla bir harç alırlar.¹¹²

Mahkeme katipleri de yargılama sırasında kadının önemli yardımcıısıdır. Kadının vermiş olduğu kararları bunlar için belirlenmiş usule (sak usulü¹¹³) uygun olarak deftere kaydeden ve hukuk metinlerini yazma konusunda yetişmiş olan bu yardımcıılar, aynı tür davaların daima aynı şekilde yazılmasında ve böylece yargılama sırasında bir eksikliğin olmamasında önemli görevler üstlenmişlerdir.¹¹⁴

Sözlük anlamı “*huzura getiren, hazır bulunduran*” anlamına gelen muhızır, davacı ve davalıları mahkemeye getiren ve savcının bazı görevlerini ifa eden bir memurdur. Küçük kaza merkezlerinde mahkeme mübaşirliği, mahkeme katipliği, emniyet görevlisi ve savcının görevlerini muhızırlar yerine getirmektedirler. Bu hizmetlerin karşılığında *ihzariye* denilen ve taraflarca karşılanan bir ücret alırlar. Çavuşlar da kadının önemli yardımcııları arasındadır. Dergâh-ı âli çavuşları da denen bu adli memurlar, mahkeme ilamlarının icrası, borçlunun mallarını satarak borcunun ödenmesi, gerekirse mahkeme kararıyla borçlunun hapisle tazyiki, hukuken kesinleşen nakdi ve bedeni cezaların infazı, kısaca günümüzdeki icra memurları ve kısmen de savcılarının emniyet görevlilerinin vazifelerini yaparlar.¹¹⁵

Kadının bir diğerk yardımcıısı mahkemelerde yargılamaya bir anlamda müşahit sıfatıyla katılan şühüdül-hal'dir. Diğerk İslam devletlerinde de varlığına şahit olduğumuz ve içlerinde zaman zaman ileri gelen hukukçuların da bulunduğu bu tür şahitler, mahkemeye intikal eden hukuki ihtilafın şahitleri değil, mahkemelerde yapılan yargılamanın müşahitleridir. Kazanın ileri gelenleri arasından seçilen sayıları beş, altı veya daha fazla olan bu şahitler muhakemenin işleyişine veya

¹¹¹ Sait Öztürk, “Kassam”, **DİA**, 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 579.

¹¹² Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 1, s. 232; İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı**, s. 121.

¹¹³ Sak usulü için bkz. Süleyman Kaya, “Sak (Osmanlılar'da)”, **DİA**, 35, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 586-587.

¹¹⁴ Aydın, “Osmanlıda Hukuk”, s. 401.

¹¹⁵ Akgündüz, **Osmanlı Kanunları ve Hukuki Tahlilleri**, 1 s. 232; Recep Ahıskalı, “Muhızır”, **DİA**, 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 85-86.

karara herhangi bir müdahalede bulunmazlar, sadece kadınların adil karar vermesinde varlıklarıyla dolaylı bir etkiye sahip olurlar.¹¹⁶

Kadıya mahkemede yardımcı olan bir diğer görevli mahkeme tercümanlarıdır. Osmanlı Devleti, tebaası olan gayrimüslimlere günlük hayatta karşılaştıkları her türlü problemin çözümü için Şer'iyeye mahkemelerine başvurmalarına herhangi bir sınırlama getirmemiştir. Gayrimüslimler, Müslümanlarla ilgili konuların yanında, kendi aralarında çıkan anlaşmazlıkların çözümü için de Şer'iyeye mahkemelerine başvurabilmektedirler.¹¹⁷ Ayrıca Arapça konuşan memleketlerde bulunan eyaletlerin mahkemelerine de tercüman atanmaktadır. Davalar, Türkçe olarak görüldüğü için tercümanlar, dava sahiplerinin veya davalıların söylediklerini mahkemeye tercüme etmenin yanında, verilen kararları da davacı ve davalıya tebliğ ederlerdi.¹¹⁸ Seccanlar ve müzekkiler de kadının yardımcıları arasındadır. Seccanlar, mahkemelerin idari işlerini görmek ve mahkumların durumları hakkında kadıya bilgi vermekle sorumludur. Müzekkiler ise şahitlerin güvenilir olup olmadıklarını araştırmakla sorumludur.¹¹⁹

2.6. Şer'iyeye Mahkemelerinde Davaların Görülmesi

Bu bölümde mağdur olan veya mağdur olduğunu düşünen bir kişinin, Şer'iyeye mahkemesine yaptığı standart bir şikayet başvurusunun başlangıcından sonuçlanmasına kadarki süreci safha safha incelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca mahkemede suçlu olduğu kesinleşen bir kişiye ne tür cezaların verilebileceği hakkında da bilgiler verilecektir.

2.6.1. Kimlik Tespiti

Osmanlı Devleti'nde her bireyin bir ismi bulunmakla beraber günümüzdeki gibi soyadı kullanımı mevcut değildir. Bu sebeple kişilerin isimleri genellikle babalarının adlarıyla birlikte kullanılmaktadır. Erkekler kayıtlarda baba adıyla birlikte oğlu anlamına gelen *bin* veya *ibn* kelimesi ve oturdukları yerin adıyla geçmektedir (Örneğin Tabakhane Mahallesi sakinlerinden Ali bin Abdullah). Ayrıca, bireyin unvan veya lakabı varsa bu da isminin başına eklenmektedir. (Örneğin Komera nam karyeden Başmakçı Mustafa). Erkekler dışında kalanlar ise cinsiyet, din, köle, ya da azatlı oluş, göçer oymak bağlantısı ve davalı ile davacının yasa karşısında erginliğe

¹¹⁶ Aydın, "Osmanlıda Hukuk", s. 399.

¹¹⁷ Abdullah Poş, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Tarsus'ta Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17(2), 2008, s. 602.

¹¹⁸ Cengiz Orhonlu, "Tercüman", **İA**, 12, Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir, 1997, s. 179.

¹¹⁹ Fahrettin Atar, "Mahkeme", **DİA**, 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 340.

erişip erişmediği, erişmişse konumunun ne olduğu gibi hangi özelliğe sahipse bu özelliklerine göre adlandırılmaktadırlar (Örneğin Hasan Beşe'nin abd-ı memlukesı Pervane bin Abdullah). Kadınlar mahkeme kayıtlarında baba adıyla birlikte kızı anlamına gelen *bint* kelimesi ve oturdukları yerin adıyla geçmektedir. (Örneğin Zigana nam karyeden Fatıma binti Ahmet).¹²⁰ Gayrimüslimler genellikle *veled-i* kelimesiyle geçmektedir. (Örneğin Nikola veled-i Yani veya Ermeni taifesinden Buğuz veled-i Emroz).

2.6.2. Dava Açma

Hukuk terimi olarak dava, bir kişinin başka bir kişiden hakim huzurunda hakkını talep etmesidir. Davacıya *müddei*, davalıya *müdde aleyh* denir.¹²¹ Mahkemenin davaya bakabilmesi için, davacının dava açmış olması şarttır. Ancak davayı dilekçe ile açma şartı yoktur.¹²² Sicillerde “mahzârında takrîr-i dava idüp ...” “mahzârında takrîr-i kelâm idüb...”, “şöyle tâkrîr-i merâm eylediki...”, “meclis-i şer’i şerifde takrîr-i kelâm ve tâbîr-i anî’l-merâm idüb...” gibi kalıplar kullanılarak davacının kimden şikayetçi olduğu belirtilir.¹²³

“Mahmiye-i Trabzon’da Kule Mahallesi sâkinlerinden Bali Çelebi bin Mehmed nâm kimesne meclis-i şer’de işbu sâhibu’t-tahrîr Mustafa Beşe bin Mehmed mahzârında takrîr-i dava idüb...”¹²⁴

Davacı mahkemeye bizzat gelerek dava talebinde bulunabileceği gibi, çeşitli sebeplerden dolayı mahkemeye gelmeyen ya da gelemeyenler bir kişiye vekalet vererek davalarını yürütebilirler. Vekil mahkemeye tek başına gelmişse vekaletini iki şahitle ispat etmesi gerekir.¹²⁵

“Eski Saray Mahallesi sâkinelerinden Safiye binti Mustafa nâm hâtun tarafından bey-i âtiyü’z-zikre fahrü’l-ayân İsmail ibn Cafer ve Hacı Mehmed bin Ali şehâdetleri ile vekâleti sâbite olan Mehmed Beşe ibn Süleyman nâm kimesne meclis-i şer’-i şerif-i lâzîmü’t-tevkîrde

¹²⁰ Leslie Peirce, **Ahlak Oyunları (1540-1541) Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet**, (Çev. Ülku Tansel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s. 191-192.

¹²¹ Cevdet Yavuz, “Dava”, **DİA**, 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 12.

¹²² Abdulaziz Bayındır, “Örneklerle Osmanlı’da Ceza Yargılaması”, **Türkler**, 10, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 69.

¹²³ Ocak, *a.g.t.*, s. 30.

¹²⁴ TŞS, 1821-4, 14/2.

¹²⁵ Bayındır, *a.g.m.*, s. 70.

işbu sâhibü'l-kitâb İbrahim Beşe ibn Mehmed muvâcehesinde ikrâr-ı şer ve itirâf ve müddei kılup.....¹²⁶

2.6.3. Yargılama Süreci

Dava açıldıktan sonra, “*Muvâcehesinde takrîr-i kelâm idüb*”, “*Mahzârında-mahzârlarında takrîr-i merâm kılub*” gibi kalıplar kullanılarak davacı, şikayeti olan konuyu anlatmaya başlar.¹²⁷

“..... mahzârlarında takrîr-i kelâm idüb bundan akdem müteveffâ-yı mezbûr Receb Paşa İslambola gitmek lâzım geldiğinden kendisine yüz aded sikke-i hasene virub on dört hayme aldıktan sonra bana ne miktar akçe kalursa çuka alub irsâl eylemek için sipariş eylemiş idim müteveffâ-yı mezbûr Receb Paşa zikr olunan haymeleri ve çukaları irsâl ve teslim eylemeden fevt olub meblâğ-ı mezbûr zimmetinde kalmıştır.....(Evâsıt-ı Muharremü'l-Haram 1028).”¹²⁸

Dava konusunun belirlenmesinden sonra davalının cevap vermesi için kendisine bazen “*gıbbe's-suâl*” kalıbı kullanılarak bazen de kullanılmadan soru yöneltilir. Eğer davalı, suçlamaları kabul ederse sicile “*fi'l-hakîka*” kalıbı yazılır ve bundan sonra davalının vermiş olduğu cevap kaydedilir.¹²⁹

“Budur ki Maçuka Kazasına tâbi' Boğoç nâm karyeden Bevvab-i Sultanî Mehmed bin Bahtiyar meclîs-i şer'de yine karye-i mezbûreden Resul Hoca oğlu nâm kimesneyi ihzâr idüb iddia iderki bundan akdem Receb kethüda zamanında Âsitâne-i Saadette iken karye-i mezbûre halkına (...) vardır adem adem öldürmüşlerdir diyü ikrâr itmekle yine karye-i mezbûre halkı gaybet idüb mezbûr Receb adamları benim elli kuzulu koyun ve yirmi beş toklim alub mezbûre vermişdir hâlâ elinde mevcuddur suâl olunsun didikte Resul cevabe mutasaddi olub fi'l-hakîka zikr olunan koyunlar paşay-ı mezbûrun evinden aldılar Musli Beşe nâm bekçiye satmışlardır bendedir.....(Selh-i Receb-i Mürecceb 1028-13 Temmuz 1619).”¹³⁰

Davalı, kendisine yapılan suçlamaları kabul etmeyip reddedebiliyordu. Bu durumda davalının cevabı “*gıbbe's-suâl ve'l-inkâr*” veya “*gıbbes-suâl ve akîbü'l-inkâr*” kalıbıyla başlamaktadır. Kanıtlama yükümlülüğü davacıya düşmektedir. Bu sebeple davacı, davasını kanıtlamak için tanık

¹²⁶ TŞS, 1821-4, 80/2.

¹²⁷ Ocak, a.g.t., s. 31.

¹²⁸ TŞS, 1820, 20/4.

¹²⁹ Gelir, a.g.t., s. 86-87; Peirce, a.g.e., s. 135.

¹³⁰ TŞS, 1821, 17/2.

veya kanıt bulup getirmesi gerekir.¹³¹ Bu durum sicillerde “*müddei-i mezburdan davasına muvâfik beyyine taleb olundukda*” kalıbıyla geçmektedir.

“Budurki Üveys bin Hakkı meclis-i şer’-i şerîfi lâzîmü’t-tevkîrde Elhac İshak Beşe ibn Hüseyin nâm kimesnenin seffinesinde olan Ramazan muvâcehesinde takrîr ve da’va edüb sâhib-i devleti paşa edâmellahû teâlâ iclâlehû hazretlerinin kethüdaları tarafından seffine-i mezbûrede kavga oldu şer’i şerife da’va için ihzârına varduğunda mezbûr Ramazan başımı darb idüb yardı suâl ve icrâ-i hak olunmak matlubumdur dedikde gıbbe’s-suâl ve’l-inkâr müddei-i mezbûrdan da’vasına muvâfik beyyine talep olundukda..... (Evâsıt-ı şehr-i Receb 1029-10-20 Temmuz 1620).”¹³²

Bazı durumlarda davalı kendisine yapılan suçlamalara karşı bir iddiada bulunabiliyordu. El-hac Hasan bin Yakup, Suk-ı Sultanide Ketancılar Çarşısı kurbinde Dersaadet müteferrikalarından Mustafa Bey’e babasından intikal eden yere tecavüz ederek üzerinde kahvehane inşa eder. Bu durum üzerine Mustafa Bey mahkemeye gelerek El-hac Hasan’dan davacı olarak durumun keşf olunmasını talep eder. Mahkemeden gönderilen heyet zikr olunan mahale vardığında filhakika Elhac Hasan’ın kahvehane bina eylediği görülür. Mahkemede mevcut durum Elhac Hasan’a sorulduğunda zikr olunan yerin Mustafa’ya ait olduğunu bilmezdim diyerek karşı bir iddiada bulunarak kendisini savunur.¹³³

2.6.4. Sulh

En basit anlamıyla sulh, barışma ya da uzlaşma, daha geniş anlamıyla iki tarafın aralarındaki anlaşmazlığı sona erdirmek için yaptığı, ödenecek bir bedele dayanan anlaşma ya da anlaşmazlığı olan tarafların sorunlarının kendi rızalarıyla çözen bir uzlaşma şeklinde tanımlanabilir. Sulh, özellikle tarafların kanıt getiremediği durumlarda seçilen bir yoldur. Sulhun gerçekleşebilmesi için icab ve kabul olmak üzere iki ayrı şart bulunmaktadır. Sulh tarafların karşılıklı onayı ve kabulü ile gerçekleşir.¹³⁴

Mahkemelerdeki kayıtlardan üç tür sulhun varlığından söz edilebilir: Birincisi, kadının arabuluculuk yaparak tarafları uzlaştırması ile oluşan sulhlardır. İkincisi, tarafların kendi aralarında mahkeme içinde veya dışında anlaşıp sonradan mahkemeye gelerek bunu kaydettirdikleri sulhlardır.

¹³¹ Peirce, *a.g.e.*, s. 135; Gelir, *a.g.t.*, s. 87.

¹³² TŞS, 1821-4, 35/2.

¹³³ TŞS, 1821-4, 45/3.

¹³⁴ Zeynep Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, *OTAM*, 20, 2006, s. 106-108.

Üçüncü tür sulhlar ise taraflar arasında mahkeme dışında yapılan fakat kaydettirilmeyen sulhlardır. Bu tür sulhların varlığından sadece taraflar arasında sonradan anlaşmazlık çıkıp aynı konu hakkında yeniden dava söz konusu olursa haberdar olunmaktadır.¹³⁵

“Budur ki Tekfurçayır Mahallesi sâkinlerinden Mehmed Beşe ibn Süleyman Ali Beşe ibn nâm kimesneyi meclîs-i şer’-i şerife ihzâr ve bi’l-muvâcehe takrîr ve da’va edüb bundan akdem mezbûr Ali Beşe beni kılıç ile mecrûh eylediğinden da’va taleb edüb isbât sadedinde iken müslümanların tavassutuyla beynimize altmış guruşa sulh eylediklerinden.....(Evail-i Cemaziye’l-Evvel 1029-4-14 Nisan 1620).”¹³⁶

2.7. İspat Vasıtaları

İspat vasıtaları, suç sayılan ihlal edici fiilin kim tarafından, ne zaman ve ne şekilde işlendiğinin, mahiyetinin ne olduğunun ortaya koyulması, hülâsa maddi gerçeği ortaya çıkarırken muhakeme esnasında başvuru yollarının tümü olarak tanımlanabilir. İspat vasıtaları, maddi gerçeği ortaya çıkaracak delil anlamında “*beyyine*” terimi ile ifade edilmektedir.¹³⁷ Beyyine, hakkı, doğruyu beyan ve izhar eden her şeye denilmektedir.¹³⁸ Beyyine, İslam muhakeme hukukunda kesinlik ifade eden vasıtalara verilen bir genel ad olup “*bir hakkın veya kendisine hukuki sonuç bağlanan bir olayın ispatını sağlayan özel kati delil*” demektir.¹³⁹

2.7.1 Şahit

Davacı tarafından yapılan suçlamalar davalı tarafından inkar edildiği durumlarda kadı, davacıdan yapmış olduğu suçlamaya dair delil talep etmektedir. En önemli delil ise şahitlerin ifadesidir.¹⁴⁰ Şehadet kökünden türeyen şahit, bir olaya veya duruma tanık olan veya tanıklık eden kişiyi ifade etmektedir.¹⁴¹ İslam ceza muhakemesinde şahitlik, davada taraf olmayan kişinin veya kişilerin dava konusu maddi problemin çözülmesi suretiyle hakikatin ortaya çıkması ve isnadın

¹³⁵ Abacı, a.g.m., s. 109; Mustafa Avcı, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 25(1), 2017, s. 26-27.

¹³⁶ TŞS, 1821-4, 30/1.

¹³⁷ Hadi sağlam vd., “İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Şahitlik Müessesesinin Değerlendirilmesi”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2, 2012, s. 88.

¹³⁸ Mücahit Çolak, “İslam Muhakeme Hukukunda Şahitlik ve Hükümleri”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(2), 2016, s. 85.

¹³⁹ Ali Bardakoğlu, “Beyyine”, **DİA**, 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 97.

¹⁴⁰ Arık, a.g.m., s. 18.

¹⁴¹ H. Yunus Apaydın, “Şahit”, **DİA**, 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 278.

ispatlanması için maddi problemle ilgili bizzat gördüklerine dayanan bilgilerini hakim huzurunda “*şehâdet ederim ki*” veya “*şehâdet ederiz ki*” lafzıyla açıklamalarına verilen addır.¹⁴²

“..... mezbûreden da’vasına muvâfık beyyine tâleb olundukda udûl-i müsliminden Süleyman bin Abdullah ve Hamza bin Süleyman nâm kimesneler lî-ecli’ş-şer’den olub merkur Hasan Beşe hâl-i hayatında ve kemâl-i sıhhatinde mezbûr Pervane’yi bizum huzurumuzda azâd eyledi bu hususa şâhidleriz ve şehâdet iderüz diyü ikrâr-ı şehâdet-i şer’iye idüb..... (Evahir-i Şabanü’l-Muazzam 1028-2-12 Ağustos 1619).”¹⁴³

2.7.2. Yemin

İspat vasıtalarından bir diğeri yemin veya yeminde kaçınmadır. Yemin, “bir kimsenin bir işi yapıp yapmaması veya bir olayın doğru olup olmaması konusunda söylediği sözü Allah’ın adını ve sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesi”, “tarafardan birinin bir vakianın doğru olup olmadığı hakkında Allah’ı şahit göstererek beyanda bulunması”, “bir haberin iki tarafından birini Allah u Teala’nın kutlu adını anarak veya bir şeye talik suretiyle takviye etmek” gibi anlamlara gelir.¹⁴⁴ Şer’iyye sicillerinde davalı veya davacının dini inancı yeminin şeklinde etkili olmaktadır. Yani herkese dini inancına uygun bir şekilde yemin ettirilmektedir.¹⁴⁵

Davacı, davasını şahitler veya deliller ile ispat edemezse onun talebi üzerine davalıya yemin teklif edilir. Eğer davalı, yemin ederse mahkeme sonuçlanır ve tekrarlanmaz; etmezse dava, davacının lehine hükme bağlanır.¹⁴⁶

“Dersaadet yeniçerilerinden Zülfikâr Beşe bin Musa Platana câbisi olan Kasım Câbi muvâcehesinde takrîr-i dava edüb mezkûr Kasım Câbide on yedi bin akçe alacağım vardır meblâğ-ı mezbûrden üç bin akçesini bizzat kendüm alub ve iki bin akçesini oğlum Mehmed ile irsâl eyledi on beş bin akçesi bana vâsıl olub bâki iki bin akçe dahi hakkım kaldı meblâğ-ı mezbûru taleb ederim dedikde gıbbe’s-suâl Kasım Câbi on üç bin akçesini kendüsüne teslim edüb dört bin akçesini dahi oğlu Mehmed ile irsâl eyledim dedikde merkur Mehmed Çelebi dahi ben senden iki bin akçe aldım ziyâde almadım diyü münkir olub mezkûr Kasım Câbiden dört bin akçe teslim eyledüğüne beyyine taleb olundukda âciz ve kasır olmağın merkur Mehmed Çelebiye Kasım Câbiden dört bin akçe almadığına istihlâf olundukda yemin billâhi teâlâ

¹⁴² Yaman, **Osmanlı Ceza Muhakemesi**, s. 87.

¹⁴³ TŞS, 1820, 28/2.

¹⁴⁴ Abdurrahman Candan, “İslam Hukukunda Yemin ve Ahlakilik”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 15, 2010, s. 434.

¹⁴⁵ Akgündüz, “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki”, s. 39.

¹⁴⁶ Arık, a.g.m., s. 18-19; Yaman, **Osmanlı Ceza Muhakemesi**, s. 93.

eylemeğin bâki kalan iki bin akçeyi Zülfikâr Beşeye edâ eylemek üzere hükm olunub mâ-huve'l-vâki' bi't-tâleb kayd-ı sicil olundu. (Evahir-i Receb 1029-21 Haziran-1 Temmuz 1620).¹⁴⁷

2.7.3. Keşif

Keşif, herhangi bir adli olayın nasıl yapıldığını, olayın oluş şekli, olayda meydana gelen zarar ve ziyanın tespiti, suçlu ve mağdura ait suç delillerinin tespiti için hakim yönetiminde olay yerinde yapılan incelemeye verilen addır.¹⁴⁸ Kadı, keşif sonucu elde ettiği bilgilerle dava hakkında daha sağlam bilgiye sahip olmuş olur. Böylece keşifte edindiği bilgi, hükmüne dayanak oluşturur.¹⁴⁹ Keşfi bizzat kadı yapabileceği gibi, naib veya diğer yardımcılarından birini de görevlendirebilir.¹⁵⁰ Keşif genelde her ne kadar olay mahallinde icra edilirse de teftiş edilecek konunun mahiyetine göre yer önem arz etmeyebilir. Şayet davanın konusu şahsa karşı işlenmiş bir cürüm ise yaralı olan mağdur mahkemeye kadar gidebiliyorsa mağdurun yaralarının hakim tarafından incelenmesinden ibaret olan keşif mahkemede de yapılabilir.¹⁵¹

“Budur ki (...) nâm karyeden Ağçe nâm kimesne sulbi oğlu Ahmed nam sâbi mecruhen meclîs-i şer’î şerifte takrîr-i kelâm edüb bugün oğlum sabî-i mezbûr sahilde gezerken Mehmed Beşe’nin abd-ı memlûkesi Piyale bin Abdullah kerendi ile urub mecrûh eyledi vâkî hâl keşf ve nazâr olunması taleb eylemeğin sâbî-i mezbûrun ağzâsı keşf olundukda arkasında azim yarası müşâhîde olunub vuku üzere tahrîr olundu (Evasıt-ı Receb 1028-23 Haziran-3Temmuz 1619).¹⁵²

2.7.4. Bilirkişi (Ehl-i Vukuf)

Ehl-i vukuf, hukuki uyuşmazlık konusunun özel ve teknik bilgi gerektirdiği durumlarda bilgisine başvurulmuş kişi veya kişilere verilen isimdir. Ehl-i vukuf, bir olayın tespitinde veya anlaşmazlığın giderilmesinde mahkemeye bilgi verip yardımcı olmakla birlikte, durumu şahitten farklıdır. Şahit geçmişte bizzat gördüğü, duyduğu veya haberdar olduğu bir olayı veya bilgiyi aktarır, fakat bu konudaki görüş ve mütalaasını bildiremez. Ehl-i vukuf ise bilgisine başvurulmuş

¹⁴⁷ TŞS, 1821-4, 15/5.

¹⁴⁸ Tok, a.g.m., s. 329.

¹⁴⁹ Fahrettin Atar, **İslam Adliye Teşkilatı**, Gaye Matbaası, Ankara, 1979, s. 205.

¹⁵⁰ Yaman, **Osmanlı Ceza Muhakemesi**, s. 91.

¹⁵¹ Tok, a.g.m., s. 329.

¹⁵² TŞS, 1821, 14/3.

olaya tanık olmamıştır. Kendisinden sadece konu hakkında özel bilgisine dayanarak inceleme yapması ve görüş bildirmesi istenir.¹⁵³

2.8. Cezalandırma

2.8.1. Muarızadan Men

Bu tür bir karar ilk olarak şikayetçi olan kişi ya da kişilerin iddialarını kanıtlayamadıklarını göstermektedir. İkinci olarak herhangi bir sebeple başkasını rahatsız eden kişinin, bu davranışının engellenmesi için verilen kararı göstermektedir. Muarızadan men başvuru sahibinin özellikle bu tür bir karar verilmesini istemesi sonucunda da ortaya çıkmaktadır. Her iki durumda da ne başvuruyu yapan ne de hakkında başvuru yapılan kişiye herhangi bir yaptırım söz konusu değildir.¹⁵⁴

“Budur ki Ramazan bin İbrahim işbu Mahmud bin Abdullah nâm kimesne ihzâr ve bi'l-muvâcehe takrîr-i dava edüb mezbûr Mahmud'a üç yüz akçe karz vermiş idim taleb eyledikte te'allül eder alıverilmesi matlûbumdur dedikde gibbe's-suâl mezbûr Mahmud fi'l-vâ'ki merkum Ramazan'dan üç yüz akçe almış idim lâkin akçesi zebun olmağın yine kendüsüne teslim eyledim dedikde merkum Ramazan inkâr birle cevap virüb mesfur Mahmud'dan da'vâsına muvâfık beyyine taleb olundukda udûl-i ricâlden Hemid bin Hasan ve berber Süleyman nâm kimesneler edâ-i şehâdet-i şer'iyeye idüb mezkûr Mahmud meblâğ-ı merkûmu yine müddei-i mezbûr Ramazan'a teslim eylediğüne şehâdet eylediklerinden şehâdetleri hayyiz-i kabulde vâ'ki oldukdan sonra merkum Ramazan mu'arızadan men olunub kayd-ı sicil olundu.”¹⁵⁵

2.8.2. Kısas

Kısas, kasıtlı şekilde işlenen adam öldürme ve müessir fill (yaralama) suçunun failin işlediği fiil cinsinden ve ona denk bir ceza ile cezalandırılmasıdır. Failin kasıtlı şekilde öldürdüğü kişiye karşılık öldürülmesini, kasıtlı şekilde işlediği yaralama fiili sonucu mağdurda bedeni-fiziki zarar getiren kişinin benzer şekilde cezalandırılmasını ifade eder.¹⁵⁶

¹⁵³ Ali Şafak, “Ehl-i Vukuf”, **DİA**, 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 531-532.

¹⁵⁴ Gelir, a.g.t., s. 102.

¹⁵⁵ TŞS, 1821-4, 20/1.

¹⁵⁶ Dağcı, a.g.m., s. 488.

“Budur ki mahrus-e Trabzon mahâllatından Bayram Bey Mahallesi sâkine fahrü'l-muharrirîn Fatıma hâton bi'l-fiil Trabzon beylerbeyisi olan Emirü'l-ümerâi'l-kiram Mehmed Paşa edâmellahû iclâlehû hazretlerinin cânib-i âlîlerinden kethüdâları fahrü'l-eşbâh Şa'ban kethüda zîde kadrehû mübaşeretiyile divan yazıcısı oğlu dimekle ma'ruf Ali Çelebi meclis-i şer'i hazîrû'l-lâzîmü't-tevkîrde ihzâr ve mahzârında ikrâr ve takrîr-i da'va idüb oğlum Abdi'yi mezkûr Ali çelebi Cuma günü beyne's-salâtda Kervan kahvesi içinde âlât-ı cerihâdan hançer ile koltuğundan urub katl eyledi vâkî' hâl suâl olunub icrâ-i hak olunmak matlûbumdur didikde gibbe's-suâl ve'l-inkâr müddei-i mesfurdan da'vasına muvâfık beyyine tâleb olundukda udûl-i ricâlden (...) muvahhidinden zahirü'l-müderrişyn Mehmed Efendi bin merhum Ömer Bey ve Ahmed Çelebi bin Rüstem ve Elhac (...) bin Şâban ve (...) bin Hamza Çelebi bin Kul nâm kimesneler li-ecli's-şer'de mahfîl-i kazâya hazirân olub fi'l-hâkika merkum Ali Çelebi Cuma günü beyne's-salâtda âlât-ı cerihâdan zikr olunan kahve içinde mezkûr Abdi'yi kabzalı hançer ile sol koltuğundan urub katl eyledi biz gördük bu hususa şahitleriz şehâdet dâhi ideriz diyü ikrâr-ı şehâdet-i şer'iyeye idüb ba'de't-ta'dîl tezkiye-i şehâdetleri hayyiz-i kabulde vâkî oldukdan sonra salîfü'z-zikr Ali'nin kisasına hükm birle bade'l-vesika ketb ve tahrîr olundu.”¹⁵⁷

2.8.3. Diyet

Diyet, ölüm veya yaralama ile sonuçlanan bir suç işlediğinde kısas istenmediği veya kısasın mümkün olmadığı durumlarda, mal olarak verilmesi gereken bedele denilmektedir. Diyet bir bakıma para cezasıdır. Kısas istemeye hakkı olanları hepsinin veya birisinin bundan vazgeçip diyet istemesi veya kısası uygulamak için bulunması gereken şartlardan birisinin eksik olması veya kısasın başka bir sebepten ötürü uygulanmasının mümkün olmaması halinde diyet cezası verilmektedir.¹⁵⁸

“Kule sakinlerinden Bali çelebi bin Mehmed akrabasından işbu ba'isû'l-kitâb Mustafa Beşe bin Mehmed nâm kimesneyi meclis-i şer'i şerife ihzâr ve bi'l-muvâcehe takrîr-i da'va edüb bundan akdem mezkûr Mustafa Beşe evinin bir odasını tahliye edüb bir müddet oğullarım Mustafa ve Mehmed nam kimesneler ile içinde sâkin iken bir gün akşam namazına karîb sulbî oğlum Mustafa nâm oda içinde maktûl bulundu katili mezkûr Mustafa beşedir dem-i diyeti tâleb ederim dedikde... (Evahir-i Şehr-i Rebiü'l-Evvel 1029-24 Şubat-5 Mart 1620).”¹⁵⁹

¹⁵⁷ TŞS, 1821, 61/5.

¹⁵⁸ Akbulut, a.g.m., s. 171.

¹⁵⁹ TŞS, 1821-4, 15/1.

2.8.4. Tenbih

Tenbihle sona eren belgeler sanığın yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükler bulunduğunun göstergesidir. Ancak bu yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla kendisine tenbihte bulunulan kişi ya da kişilere herhangi bir yaptırımın uygulandığına ilişkin bilgiler belgelerde yer almamaktadır.¹⁶⁰

Sadi Bey ibn Mehmed Efendi meclis-i şer'e gelip Hüsrev bin Abdullah hakkında davacı olur. Mezbur Hüsrev'in (...) nam karyede kardeşi Ahmed Efendi ile müşterik oldukları mülkteki anbarlarını bozduktan başka on yedi ağacı da katl eylediğini söyleyip vaki halin keşf ve tahrir olunması talep eder. Hüsrev, anbarı Sadi Bey'in bilgisi dahilinde bozduğunu söylese de Sadi Bey kendi söylediğinden fazla bozduğunu ifade eder. Ayrıca Sadi Bey'in annesi, Hüsrev'den ağaçları kendinin kesmesini istediğini fakat isteği dışında fazla ağacı kestiğini söyler. Görevli heyet mezkür mahale gidince durumu tasdik eder ve kayıt altına alır. Bu durum üzerine mezbur Hüsrev bozduğu anbarın eski haline getirilmesi ve katl eylediği on yedi ağacın karşılığı olan kıymetin edasına tenbih olunur.¹⁶¹

2.8.5. Hapsetme

Hapis kavramı, Osmanlı hukukunda kural olarak tutuklama anlamına gelmektedir. Bazı sicillerde hapsetme için “*zindana koymak*” veya “*zindana vermek*” gibi tabirler kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde hapis fiilinin mekanı olan “mahpes” herhangi bir yer olabilirdi. Hapis, bir ceza infaz kurumu olmaktan çok, muhakeme öncesi kısa süreli tutuklama yeri olarak kullanılmaktadır.¹⁶² Had ve kısas cezası gerektiren suçlarda, şahitler dinlendikten sonra bu kişilerin güvenilirliklerinin tespiti için mahkemece yürütülmesi gereken tezkiye işlemleri neticeleninceye kadar emniyet tedbiri olarak davalı tutuklanırdı. Bunun haricinde, yalnızca sabıkalı olanlar ve kaçmasından endişe edilenler tedbir olarak tutuklanabilirdi.¹⁶³

¹⁶⁰ Gelir, a.g.t., s. 103.

¹⁶¹ TŞS, 1821, 15/2.

¹⁶² Özgür Yıldız, “Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği”, *Akademik Bakış*, 9 (17), 2015, s. 3.

¹⁶³ Bayındır, a.g.m., s. 70.

2.8.6. Kürek Cezası

Kürek cezası, Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıldan itibaren görülen yaygın bir cezalandırma şeklidir. Osmanlı donanmasının Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren genişlemesi, gemilerde çalıştırılacak kişiye duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Bu ihtiyaç gönüllüler, savaş esirleri ve kölelerden karşılanmaya çalışılmış, fakat gerektiği kadar insan bulunamayınca suçlular da insan gücünü karşılamak için kullanılmıştır.¹⁶⁴

2.8.7. İdam

İdam cezası sicillere genellikle “*hakkından gelmek için subaşına teslim edildi*” kalıbıyla geçmektedir. İdam kararıyla sonuçlanan davalar mahkemeye hem bireyler hem de ehl-i örf tarafından getirilebilmektedir. Osmanlı hukukunda idam cezası birden fazla sebepten ötürü verilebilmektedir. Bunlardan bir tanesi, varislerin başvurusu sonucunda mahkemeye gelen olaylara verilen kısas cezası olarak idamdır. Ancak bu tür olaylar oldukça sınırlı olmakla beraber, olayın genellikle katil ve varisler arasında sulh yoluyla çözüldüğü görülmektedir. Genel güvenliği tehdit eden ve mahkemeye ehl-i örf yansıyan suçlar karşılığında da idam cezası verilebilmektedir. Bu daha çok kat-i tarik olarak belgelere yansıyan yol kesme olayları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu tür idam cezası da her zaman uygulanmamakta, bazı durumlarda ise bu kişiler kürek cezasına mahkûm edilmektedir.¹⁶⁵

2.8.8. Sürgün

Sürgün, bir kişinin veya bir topluluğun ceza veya güvenlik tedbiri olarak yaşadığı yerden başka bir yere belli bir süreliğine veya ömür boyu kalmak için kendi isteği dışında gönderilmesi ve orada yaşamaya mecbur bırakılmasıdır.¹⁶⁶ Osmanlı kanunnamelerinde ve arşiv belgelerinde Osmanlı ceza hukukunda tazir cezaları arasında yer alan sürgün ile ilgili hükümler yer almaktadır. Sürgün, belgelerde “*Nefiy*” şeklinde geçmekte ve sürgün yeri için de “*menfa*” kelimesi kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde sürgün, farklı amaçlarla yapılmaktadır. Suçluların cezalandırılıp olay mahallinden veya buldukları yerden uzaklaştırılması için sürgün cezası verilirdi. Ayrıca bütün toplumu etkileyen sosyo-ekonomik bir politikanın yani iskan siyasetinin bir gereği olarak da toplu sürgün uygulaması yapılırdı.

¹⁶⁴ Yakut, a.g.m., s. 36.

¹⁶⁵ Gelir, a.g.t., s. 105-106.

¹⁶⁶ Talip Türcan, “Sürgün”, **DİA**, 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 164.

Osmanlı Devleti'nde özellikle sosyo-ekonomik sebeplerden dolayı kişilere sürgün cezasının sıklıkla uygulandığı görülmektedir. Rüşvet, sahtekarlık, zina, iftira, yalancı şahitlik, hırsızlık, tehdit, emre itaatsizlik vb. gibi suçlardan dolayı pek çok kişiye sürgün cezası verilmiştir. Ayrıca görevinden azledilen devlet adamlarına da sürgün cezasının uygulandığı olmuştur.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Kemal Daşcıoğlu, “Sürgün (Osmanlı’da)”, **DİA**, 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 167-168.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1600-1620 YILLARI ARASINDA TRABZON'DA KADI SİCİLLERİNE YANSIYAN ASAYİŞ OLAYLARI

3.1. Kuruluşundan 17. Yüzyıla Kadar Trabzon

Doğu Karadeniz, engebeli arazi yapısı, sık bitki örtüsü olan ve bol yağış alan bir bölgedir. Bölgede dağlar kıyıya paralel uzanmaktadır. Arazi sık arazi ağıyla yer yer derin bir biçimde yarılmıştır. Bu durum topraktan faydalanmayı, kara ulaşımını ve yerleşmeyi zorlaştırmaktadır. Buna rağmen bölgedeki yerleşmeler eski dönemlere kadar uzanmaktadır.¹⁶⁸ Trabzon'un Sinop'tan gelen Miletli göçmenler tarafından M.Ö. 756 yılında kurulduğu görüşü genel olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁹

Bu görüşün dışında Trabzon'un tarihini daha eski devirlere götürenler de bulunmaktadır. Bazı araştırmalara göre, bölgeye ilk olarak M.Ö. III. bin ile II. bin yılları arasında Oğuzların öncü kollarından biri olarak kabul edilen "Gas/Kas" ve Gud/Gutiler yerleşmişlerdir. Ayrıca Trabzon'un Bahçecik (Kindinar) mevkiinde bulunan bazı kalıntılar bölgeye ilk defa Kafkasya'dan Mosklar, Tibarenler ve Marların gelerek burada tarım ve balıkçılık ile uğraşarak geçimlerini sağladıklarını göstermektedir.¹⁷⁰ M.Ö. 675 yılından itibaren bölgeye Anadolu ve Azerbaycan'da ilk bozkır kültürü yaşayan ve "Proto Türkler" olarak anılan Kimmerler yerleşmişlerdir. Trabzon şehrinden ilk bahseden müellif Xenophon'dur. Onun verdiği bilgilere göre, M.Ö. 400 yılında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Kolhlar, Driller, Mossinoikler, Halibler ve Tibarenler yaşamıştır.¹⁷¹

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Kimmerler'den sonra İskitler, Medler, Persler hüküm sürmüştür. Bu hakimiyet Makedonyalı İskender'in M.Ö. 334 yılındaki doğu seferine kadar sürmüştür ve bölge, M.Ö. 312-280 yılları arasında da İskender'in komutanlarının hakimiyetleri altına girmiştir.

¹⁶⁸ M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, TTK, Ankara, 2002, s. 1.

¹⁶⁹ Mehmet Özsait, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Trabzon, 2000, s. 38.

¹⁷⁰ Melek Öksüz, *Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Toplum, Kültür, Ekonomi*, Serander Yayınları, Trabzon, 2006, s. 20.

¹⁷¹ Bostan, *a.g.e.*, s. 1.

M.Ö. 280-63 yılları arasında Pontus Devleti'nin, M.Ö. 63-M.S. 395 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nun, M.S. 394-1204 yılları arasında da Roma'nın devamı olan Bizans'ın denetiminde kalmıştır. Bu dönemde Bizanslılar tarafından mağlubiyete uğratılan Bulgar Türklerinin bir kısmı Trabzon'a yerleştirilmiştir. Yine bu dönemde yaklaşık 40.000 Kuman ailesi Gürcistan'a inerek Hıristiyan olmuş, daha sonra da Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'ya yerleşmişlerdir.¹⁷² 1073-1074 yılları arasında Trabzon civarında Türk gruplarına rastlanmaktadır. 1072 yılında Trabzon, Türklerin eline geçmesine rağmen 1075 yılında Theadore Gavras tarafından geri alınmıştır. Trabzon'a vali olarak atanan Gavras, bölgeyi daha sonra Bizans'tan bağımsız olarak yönetmiştir.¹⁷³ 1204 yılına gelindiğinde ise Gürcistan kralı Thamer'in desteğiyle Komnenoslar Trabzon'u ele geçirerek Trabzon Rum İmparatorluğu'nu kurmuşlardır.¹⁷⁴

13. yüzyıl Türklerin Karadeniz sahillerine yerleşmeye başladıkları yüzyıldır. Nitekim 1214'te Sinop alınmış, 1228'de Trabzon kuşatılmasına rağmen alınamamıştır. Bu dönemden itibaren Türklerin Trabzon'a yönelik akınları artmaya başlamıştır. Trabzon İmparatoru, bu akınlardan kurtulabilmek için Selçuklulara vergi vermek zorunda kalmıştır.¹⁷⁵ Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'daki dengenin bozulması Trabzon Rum İmparatorluğu'nu biraz rahatlamıştır. Çünkü Moğollar, Selçuklulara uyguladığı baskıyı Trabzon Rum İmparatorluğu'na uygulamamıştır.¹⁷⁶ Buna rağmen Trabzon Rum İmparatorluğu pek fazla bir yayılma gösterememiştir. Çünkü bölgede bağımsız hareket eden Türkmenler, yeni bir güç olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. 1277 yılından itibaren Trabzon Rum İmparatorluğu'nun batı sınırındaki dağlarda bağımsız hareket eden Türkmen gruplarını görmek mümkündür. Bu Türkmenler arasında en dikkat çekenleri Çepnilerdir. Çepniler, Trabzon'un Türkleşmesinde etkili olmuşlardır.¹⁷⁷

Akkoyunlu beylerinin de Trabzon'a akınları önemli bir yer tutmaktadır. Trabzon topraklarına Akkoyunlu akınlarının ilk ikisi 1341'de üçüncüsü de 1343'te yapılmıştır. Bu üç akını yapan Akkoyunlu beylerinin adları bilinmemektedir. Fakat bunlardan sonra 1348'de yapılan dördüncü akını yapan Akkoyunlu beyinin adını Panaretos'dan öğrenebilmekteyiz. Bu kişi Uzun Hasan'ın büyük dedesi olan Tur Ali Bey'dir. Komnenler, Akkoyunluların sürekli saldırılarına karşı koyamayınca Akkoyunlularla sähri bağlar kurarak onlarla dostluk bağları kurmayı denemişlerdir. Bu amaçla III. Aleksios, kız kardeşi Prenses Maria'yı Tur Ali Bey'in oğlu Kutlu Bey ile

¹⁷² Kenan İnan, "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 2003, s. 81.

¹⁷³ Öksüz, *Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon*, s. 13.

¹⁷⁴ Mikail Bayram, "Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon'u Fethedişinin Sebepleri", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Trabzon, 2000, s. 138; İsmet Parmaksızoğolu, "Trabzon'un Fethi 21 Muharrem 866-26 Ekim 1461", İsmail Hacıfettahoğlu (Ed.), *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Ankara, 2001, s. 61.

¹⁷⁵ Öksüz, *Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon*, s. 27.

¹⁷⁶ İbrahim Telliöğlu, "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Komnenos Hakimiyeti (1204-1461) ve Türkler", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Veysel Usta (Ed.), Serander Yayınları, Ankara, 2007, s. 114.

¹⁷⁷ Muammer Gül, "XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu Türkleri İle Trabzon Rum Devleti Arasındaki İlişiler: Trabzon ve Çevresinin Fethi", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih ve Edebiyat Sempozyumu*, 1, Trabzon, 2001, s. 63.

evlendirmiştir. Bu sayede Akkoyunluların dostluğunu kazanarak saldırılarını önlemeye muvaffak olmuştur. Böylece Akkoyunluların Trabzon topraklarına akınları durmuş ve uzun bir süre devam edecek olan sıkı münasebetler başlamıştır.¹⁷⁸

Trabzon tarihinde, Osmanlı Devleti'nin ilk kez Karadeniz'de özellikle Giresun önlerinde belirttiği hadise Paneratos'a göre, Osmanlı azap ve sipahi gemileri tarafından 1368 yılı Temmuzunda Giresun adasına yapılan akındır. Bundan sonraki dönemde Osmanlılar, daha önce Giresun'a kadarki sahil kesiminde kurulmuş olan Türk beyliklerinin topraklarını ele geçirmek suretiyle Batı Karadeniz'deki üstünlüklerini perçinlemişlerdir. II. Murat döneminde Trabzon üzerine donanma gönderilmiş, fakat bu donanma fırtına sebebiyle başarı sağlayamamıştır.¹⁷⁹

XV. yüzyıl ortaları Anadolu'nun siyasi birliğinin henüz sağlanamadığı bir dönemdir. Bu dönemde Anadolu'nun önemli bir kısmı Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altındaydı. Bununla birlikte Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, İsfendiyoğulları ve Akkoyunlular gibi Türkmen beylikleri de Anadolu'da varlıklarını sürdürmekteydiler. Bu dönemde Osmanlılar ile Akkoyunlular arasında gün geçtikçe şiddetli mücadeleler yaşanmaya başlamıştır. Bu mücadelenin en önemli sebebi Trabzon meselesidir.¹⁸⁰ Trabzon İmparatorluğu, Bizans'ın çökmesinden sonra Greklerin koruyucusu durumuna girmiş ve Bizans geleneğinin devam ettirici rolünü üzerine almıştır. İstanbul'dan kaçan birçok Rum Trabzon'a sığınmıştır. Ancak Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden sonra buraları artık Osmanlı toprağı olarak görmekte ve bu alan içine giren her çeşit yabancı otoriteyi ortadan kaldırmakta kararlıydı.¹⁸¹ Ayrıca İstanbul'un Fethi'nden sonra Fatih Sultan Mehmet, hem Anadolu Türk birliğini sağlamaya çalışmış hem de Karadeniz'in bir Türk gölü olması için yollar aramaya başlamıştır.¹⁸² Bu amaçla Trabzon, uzun ve zorlu bir yürüyüşten sonra 1461 yılında fethedilerek Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır.¹⁸³ Trabzon'un Fethi'nden sonra yapılanlar hakkında Tursun Bey şu bilgileri vermektedir:

“Kâfir, kendi canına ve hanümânına amân dileyip kaleyi ve memleketi teslim etti. Padişahın eteğini öpme şerefine nâil olup ihsân-ı padişahîden hil'at ve vazife ile İstanbul'a gönderildi. Kale ve memleket tamamen zabt olunmuş, sancak beyi ve dizdârlar ve muhâfızlar ve

¹⁷⁸ Bekir Sıtkı Baykal, “Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon”, **AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, 2(2), 1964, s. 69.

¹⁷⁹ İnan, “Trabzon'un Fethi”, s. 73.

¹⁸⁰ İlhan Şahin, “Osmanlı-Akkoyunlu Nüfuz Mücadelesinde Trabzon”, **Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı**, Trabzon, 2000, s. 153.

¹⁸¹ Baykal, a.g.m., s. 71.

¹⁸² İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, (Çev. Ruşen Eşref), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 32.

¹⁸³ **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, Nihal Atsız (Haz.), 1001 Temel Eser, İstanbul, 1970, s. 181; Fetih esnasında takip edilen yollar hakkında bilgi için bkz. M. Fahrettin Kırzioğlu, “1461 Trabzon Fethi Sırasında Fatih Sultan Mehmet'in Yaya Aştığı Bulgar Dağı Neresidir”, **VI. Türk Tarih Kongresi**, TTK, Ankara, 1967, s. 322-328; Ayrıca fetihle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Şehabettin Tekindağ, “Trabzon”, **İA**, 12, Eskişehir, 1997, s. 455-477; İnan, “Trabzon'un Fethi”, s. 71-84.

kadılar tayin edildi. Kalenin kızlarına ve oğlanlarına dokunulmadı. Bâkî malları ellerine verilip yerlerinde bırakıldılar. Yalnız cizye-i şer'i ve rüsûm-i örfi alınması kararlaştırıldı. Daha sonra bazı esirler gemilerle İstanbul'a gönderildi."¹⁸⁴

Aşıkpaşazade ise şu bilgileri vermektedir:

“Elhâsıl Trabzon'u ki aldılar, O ki padişaha lâyıktır. Onu padişaha getirdiler. Tekfurunu, beglerini ve daha nice yarar adamlarını gemilere koydular, İstanbul'a getirdiler.”¹⁸⁵

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere imparator ve aile fertlerinden başka, imparatorluğunun yüksek dereceli memurları, şehrin ileri gelen aileleri ve Trabzon ve çevresinde imparatora bağlı beyler, bu ilk sürgünde gemilerle İstanbul'a gönderilmişlerdir.¹⁸⁶ Fetihden sonra Trabzon'da 16. yüzyılın sonuna kadar büyük bir kısmı sürgün olmak üzere hem dışa hem de içe dönük bir iskan siyaseti takip edilmiştir.¹⁸⁷ Tapu tahrir belgelerinden edinilen bilgilere göre, Trabzon'dan dışarıya sürgün yapılırken dışarıdan da Trabzon'a sürgün yoluyla bazı aileler yerleştirilmiştir. Trabzon'a yapılan sürgünlerin büyük bölümü Balkanlardan gönderilmiştir. Balkanlardan gönderilenlerin arasında Arnavut ve Boşnaklar önemli bir yer tutmaktadırlar. Büyük bir kısmı Müslüman olan Arnavutlar, Hopa ve Giresun'a kadar olan bölgelere yerleştirilmişlerdir. Balkanlardan sürülenler arasında Balkanlardaki Hıristiyan Türk unsurlar da bulunmaktadır. Balkanlardan sürülenlerden başka, Torul bölgesindeki Hıristiyan beylerine de tımarlar verilerek bölge şenlendirilmeye çalışılmıştır.¹⁸⁸

1461'de Fatih Sultan Mehmed'in fethi ile Osmanlı topraklarına katılan Trabzon'un ilk olarak nereye bağlandığı konusu kesinlik kazanmamıştır. Fetihden sora şehrin sancak olarak teşkilatlandırıldığı ve ilk sancak beyi olarak da Kasım Bey'in görevlendirildiği bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim, Trabzon'u adeta müstakil bir sancak olarak idare etmiştir. Trabzon Sancağı, 1520'de Vilayet-i Rum-i Hadis'e, 1535'te de Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. Sancak Trabzon, Giresun, Kürtün, Torul, Of, Rize, Pazar, Arhavi ve Hemşin kazalarından oluşmaktaydı. Trabzon kazası, Akçaabat, Maçka, Yomra ve Sürmene nahiyelerinden müteşekkildi. 1578 yılındaki Osmanlı-İran seferi sırasında lojistik olarak önemi arttığı için Batum ile birlikte müstakil bir

¹⁸⁴ Tursun Bey, **Tarihi Ebu'l-Feth**, Ahmet Tezbaşar (Haz.), İstanbul, (t.y.), s. 89.

¹⁸⁵ **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, s. 180.

¹⁸⁶ Mehmet Bilgin, **Doğu Karadeniz; Tarih, Kültür, İnsan**, Serander Yayınları, Trabzon, 2000, s. 138.

¹⁸⁷ Melek Öksüz, “Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon'un Siyasi Tarihine Kısa Bir Bakış”, **Karadeniz Araştırmaları**, 6, 2005, s. 100.

¹⁸⁸ Bilgin, *a.g.e.*, 138.

beylerbeyilik haline getirilmiştir. 17. yüzyılın başlarında ise her ikisi de beylerbeyilik/eyalet olarak anılmıştır.¹⁸⁹

3.2. 17. Yüzyılın Başlarında Trabzon

XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı coğrafyasının büyük bir kısmında Celali isyanları¹⁹⁰ adı verilen bir dizi kargaşa vuku bulmuştur. Özellikle XVI. yüzyılın sonlarında önce İran (1578-1590) ardından da uzun süre devam eden Avusturya savaşları (1593-1606), sosyal ve ekonomik bunalımın artmasına sebebiyet vermiştir. İlk başlarda kırk-ellişer kişilik celali grupları eşkıyalık faaliyetinde bulunurken, özellikle 1596 Haçova Savaşı'ndan kaçan sipahilerin de katılımıyla sonraları daha büyük celali grupları Anadolu'yu baştanbaşa tahrip eden yıkımlara sebep olmuşlardır. XVI. yüzyılın sonlarında Anadolu'da kırsal hayat neredeyse çökmüştür. Köylülerin bir kısmı şehirlere veya dağlara sığınırken, diğer bir kısmı da uzak bölgelere göç etmiştir.¹⁹¹

XVII. yüzyıl boyunca bütün Anadolu'yu etkisi altına alan Celali İsyancıları'ndan Trabzon da büyük oranda zarar görmüştür.¹⁹² Ayrıca bu isyanlar sonucunda Trabzon'da asayişsizlik had safhaya ulaşmış ve her yerde derebeyleri ve azgın eşkıyalar türemiştir. Trabzon bölgesinde Pazarbaşıoğlu Ali, Demircioğlu Ahmet ve Nalbantoğlu Ali gibi sipahi zorbaları emirleri altındaki leventleri ile bölgeyi harap etmişlerdir. 1604 yılında eşkıyalık yolunu tutanlar arasında Trabzonlu Murathanoğlu Ali, Mustafa ve Abdurrahman kardeşler de bulunmaktadır. 1605 yılında Bali Paşa bölgedeki asayişin sağlaması için Trabzon'a vali olarak atanmıştır. Yeni vali, Trabzon'a gelir gelmez Murathanlılarla uğraşmak zorunda kalmış, fakat başarı sağlayamamıştır. Ayrıca şehrin her tarafında soyguncular türemiş halkın can ve mal güvenliği kalmamıştır. 1607 yılında Murathanoğlu Ali Paşa, Trabzon valiliğine getirilerek ayaklanması engellenmeye çalışılmıştır. Fakat ayaklanmalar duracak ve asayişsizlik düzelecek gibi değildir. Çünkü eşkıyalık ve soygunculuk her tarafa yayılmıştır. 1609 yılına gelindiğinde Veziriazam Kuyucu Murat Paşa, bir yolunu bularak Celali elebaşlarından Murathanlı üç kardeşi öldürerek ortadan kaldırmıştır.¹⁹³

¹⁸⁹ Health W. Lowry-Feridun Emecen, "Trabzon", *DİA*, 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 301.

¹⁹⁰ Celali isyanları hakkında bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlilik ve Düzenlik Kavgası*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1975; Mustafa Akdağ, *Büyük Celali Karışıklıklarının Başlaması*, Ankara, 1963; Mücteba İlgürel, "Celali İsyancıları", *DİA*, 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 252-256.

¹⁹¹ Süleyman Polat, "Osmanlı Taşrasında Bir Celali Yıkımının İzleri: Taval Halil'in Kütahya (Kazaları) Baskını ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları", *Gazi Akademik Bakış*, 6(12), 2013, s. 2; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3(1), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009, s. 99-100.

¹⁹² Öksüz, "Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon", s. 103.

¹⁹³ Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi Fetihden Kurtuluşa Kadar*, Serander Yayınları, Trabzon, 2000, s. 54.

XVII. yüzyılda eşkıyalık hareketlerinin dışında Trabzon'u rahatsız eden bir diğer olay Rus Kazaklarının yaptığı saldırılardır.¹⁹⁴ XVII. yüzyılın başlarında Don Kazakları Karadeniz'e çıkmış Anadolu ve özellikle Trabzon kıyılarına akınlar yapmaya başlamışlardır. Kazakların Trabzon'a sık sık akınlar düzenlemeleri Trabzon'u oldukça rahatsız etmiş, ayrıca yıkımlara ve ölümlere neden olmuştur. Trabzon Valisi Rizeli Ömer Paşa, 1610 yılında Kazak korsanlarına karşı bazı önlemler almıştır. Özel suretle yaptırdığı "Menkisle" adlı hücum kayıkları ve "Beşlü Taifesi"¹⁹⁵ denen savaşçı deniz erlerinden kurduğu koruma birlikleriyle Kazak saldırılarını püskürtmüştür. Don Kazakları 1614 yılında Sinop'a saldırmışlardır. Ayrıca Kazaklar 1620, 1621, 1624 ve 1625 yıllarında Giresun'dan Rize'ye kadar olan bazı yerleşim yerlerine de saldırılarda bulunmuşlardır.¹⁹⁶ Bu ve benzeri olaylar, aşağıda değinileceği üzere asayiş olumsuz yönde etkilemiştir.

3.3. Trabzon'da Münferit Olarak Görünen Suçlar

Bu bölümde darp ve yaralama, adam öldürme, hane basma ve hırsızlık, şetm ve tecavüz gibi şiddet suçlarının yanında; toplum içerisinde şiddet suçları kadar yaşanan, toplumdaki huzur ve sükunet ortamını bozup şehirdeki asayiş bozucu nitelik taşıyabileceği düşünülen cariyeye azadına mani olma, borç inkarı, yer zabtı ve tasarrufa mani olma olayları da değerlendirme kapsamına alınmıştır. Bu bölümde değerlendirilen olaylardan yola çıkılarak 1600-1620 yılları arasında Trabzon'da kişiler arasında yaşanan suç oranının oldukça düşük olduğu söylenebilir. Nitekim Ranold Jennings, 1560-1640 yılları arasını ihtiva eden ve Maçka özelinde yaptığı çalışmasında sayı vermemesine rağmen, şiddet suçlarının az olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁷ Bu tez çalışmasında da Jennings'in bulgularını teyit eden bulgular elde edilmiştir. Bunun dışında 1600-1620 yılları arasında Trabzon'da kişiler arasında yaşanan şiddet suçlarının az olduğunu, elde ettiğimiz bulgularla siciller üzerinden yapılan benzer çalışmalarla elde edilen bulguları mukayese ettiğimiz de de görebilmekteyiz. Örneğin Mehmet Ali Ocak'ın Trabzon Kadı Sicillerine dayanarak yaptığı tespitlere göre 1703-1721 yılları arasında Trabzon'da yaşanan darp, yaralama ve öldürme vakalarının toplam sayısı 156'dır. R. Jennings'in 1600-1625 yılları arasında sicillere dayanarak Kayseri üzerine yaptığı çalışmasında darp, yaralama ve öldürme vakalarının sayısı 334'tür.¹⁹⁸ Bizim 1600-1620 yılları arasında sicillerde tespit ettiğimiz darp, yaralama ve öldürme vakalarının sayısı ise 22'dir. 1703-1721 arasında Trabzon'da sicillere yansıyan şetm vakası 13, hane basma ve

¹⁹⁴ Necmettin Aygün, **Onsekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret**, Serander Yayınları, Trabzon, 2005, s. 33.

¹⁹⁵ Beşlü taifesi hakkında bilgi için bkz. Kenan İnan, "Kadı Sicillerine Göre Trabzon'da Beşlü Taifesi (1648-1658)", **XIV. Türk Tarih Kongresi-Kongreye Sunulan Bildiriler (9-13 Eylül)**, 2(1), TTK Yayınları, Ankara, 2002, s. 397-411.

¹⁹⁶ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 57-59.

¹⁹⁷ Jennings, "The Society and Economy of Maçuka", s. 150-152.

¹⁹⁸ Ocak, *a.g.t.*, s. 61-112; Ranold Jennings, "Firearms, Bandits and Gun-Control: Some Evidence on Ottoman Policy Towards Firearms in the Possessions of Reaya, From Judicial Records of Kayseri 1600-1627", **Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Sharia Court in Kayseri Cyprus and Trabzon**, İstanbul, 1999, s. 327-345.

hırsızlık vakalarının toplam sayısı 39'dur.¹⁹⁹ Bizim incelediğimiz dönemde ise şetm vakasının sayısı 8, hane basma ve hırsızlık vakalarının toplam sayısı 5'tir. Dolayısıyla bizim elde ettiğimiz bulgularla benzer çalışmalarda elde edilen bulgular kıyasladığımızda 1600-1620 yılları arasında Trabzon'da kişiler arasında yaşanan suç oranının oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz.

3.3.1. Darp ve Yaralama

Önceki bölümlerde İslam hukukunda kasten yaralama suçunun cezasının kısas ve diyet olduğundan bahsetmiştik. Osmanlı kanunnamelerinde ise darp ve yaralama olaylarına verilecek cezalara bakıldığında, birinin saçını ve sakalını yolmanın cezası yirmi akçe; kan akacak şekilde baş yarmanın cezası otuz akçe; kemik gözükecek şekilde yaralamanın cezası gücü yetenden yüz akçe iken fakirden ise elli akçedir. Buna da gücü yetmeyen otuz veya kırk akçe alınır. Ayrıca yaralama ok, bıçak ve nacak gibi araçlar kullanılarak gerçekleştirilmiş ve yaralanan kişi yatağa düşmüşse kişiye verilecek ceza iki yüz akçeye kadar çıkmaktadır. Fakat durumu bunu ödemeye yetmeyen orta halliden yüz akçe; fakir olandan ise elli akçe alınır. Bir kişi kasıtlı olarak birinin gözünü veya dişini çıkarmışsa bunun cezası kısastır, fakat kısas uygulanmazsa zenginden iki yüz akçe; orta halliden yüz akçe ve fakirden otuz ya da kırk akçe alınır.²⁰⁰

Trabzon Eyaleti'nde incelenen dönemdeki darp ve yaralama olaylarına baktığımızda bu tip olaylara hem Müslim hem de gayrimüslimlerin dahil olduklarını görmekteyiz. Söz konusu olan dönemde 15 darp ve yaralama olayı yaşanmıştır. Bu olayların 10'u Müslümanlar arasında; 3'ü Müslim-gayrimüslim arasında; 2'si de gayrimüslimler arasında vuku bulmuştur. Bu tip olaylar iki kişi arasında olabildiği gibi iki veya daha fazla kişi arasında da yaşanmıştır. İncelenen mahkeme kayıtlarına göre kişi diğer bir kişiye yumrukla veya hançer, kılıç ve bıçak gibi kesici ve delici bir aletle saldırır. Bu saldırı sadece darpla sonuçlanabileceği gibi yaralamayla da sonuçlanır.

Darp ve yaralama olaylarıyla ilgili olarak incelenen kayıtların tamamında bu olaylara sebep olan konu belirtilmemiştir. Oksi köyünden Musli bin Abdullah, mahkemeye gelerek aynı köyden Eşmekci Kaya'nın elini kılıç ile yaraladığını söyleyerek davacı olur. (25 Zilkaade 1028-3 Kasım 1619). Fakat olayın neden gerçekleştiği kayıttan belirtilmemektedir.²⁰¹ Benzer bir davada, Komera köyünden Abide binti Mahmud isimli hatun, mahkemeye gelerek aynı köyden Başmakcı

¹⁹⁹ Ocak, *a.g.t.*, s. 73-84.

²⁰⁰ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 349-350; Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 41; Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 90-91; Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 367.

²⁰¹ TŞS, 1821, 32/2.

Mustafa'nın kendisini darp edip sol kolundan yaraladığını söyleyerek davacı olur (26 Şevval 1028-6 Ekim 1619).²⁰² Bir önceki davada olduğu gibi bu olaya sebep olan durum da bilinmemektedir.

Öte yandan darp ve yaralamaya sebep olan konuları içeren kayıtlar da mevcuttur. Yaptığımız tespitlere göre, incelenen dönemde kişiler arasında darp ve yaralamaya sebep olan konular: borç, tecavüz, içki içmek, kişinin malını zor kullanarak almak istemek ve müddet-i icaresi dolan kişiyi evden çıkarmak istemektir.

Zigana köyünden Aişe binti Bali, bahçesinde otururken aynı köyden Cebeci Fazlı tecavüz kastıyla yakasına yapışır. Fakat Aişe el vermeyince onu kılıç ile yaralar. Bu durum üzerine Aişe, mahkemeye gelerek Fazlı'dan davacı olur ve durumun keşf olunmasını talep eder (Evail-i Şabanü'l-Muazzam 1029-2-12 Temmuz 1620).²⁰³ Hacı Kasım Mahallesi'nden Tansuha isimli zimmi de evinde kira ile oturan Saliha Hatunu kira müddeti dolduğundan ötürü evinden çıkarır. Buna sinirlenen Saliha Hatun, Tansuha'yı darp eder. Bu durum üzerine Tansuha, mahkemeye gelerek Saliha'dan davacı olur.²⁰⁴

Darp ve yaralama olayına maruz kalmış kişi veya kişiler, iddialarını şahitler vasıtasıyla kanıtlayabiliyorlardı. Elhac İshak Beşe ibn Hüseyin'in hizmetkarı olan Ramazan, Üveys bin Hakkı ile kavga eder. Kavga esnasında Ramazan, Üveys'in başını yarar ve Üveys mahkemeye gelerek Ramazan'dan şikayetçi olur. Ramazan, bu durumu inkar ettiği için Üveys'ten davasını ispatlaması talep olunur. Mahkemeye gelen şahitler Üveys lehinde şahitlik eder ve şahitlikleri kabul edildikten sonra dava kaydedilir (Evasıt-ı Şehr-i Receb-i Müreccab 1029-12-22 Haziran 1620).²⁰⁵

Üstteki kayıтта kadının dava için ne hüküm verdiği bilinmemektedir. Fakat kanunnamelerde kavga etmenin cezai karşılığı olarak para cezasının öngörüldüğünden bahsetmiştik. Daha önce belirtildiği gibi bir kişi diğer bir kişinin saçını ve sakalını çekmişse 20 akçe; kan akacak şekilde başını yarmışsa otuz akçe para cezasına çarptırılır. Para cezasının dışında uygulamada kavga eden kişilere kürek cezasının verildiği de olmuştur.²⁰⁶

²⁰² TŞS, 1821, 57/3.

²⁰³ TŞS, 1821-4, 43/4.

²⁰⁴ TŞS, 1821, 11/5.

²⁰⁵ TŞS, 1821-4, 35/2.

²⁰⁶ Mehmet Koç, **Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 192.

Davacı olan kişi, ispat aşamasındayken davasından vazgeçebiliyordu. Mesela Komera köyünden Abide binti Mahmud, mahkemeye gelerek aynı köyden Başmakçı Mustafa'nın kendisini darp edip sol kolundan yaralandığını söyleyerek davacı olur. Mustafa, suçlamaları reddeder ve Abide'den davasını ispat etmesi istenir. İkinci kez mahkemeye gelen Abide, "Başmakçı Mustafa beni muhkem darb edip ispat sadedinde iken davamdan feragat ettim" diyerek davasından vazgeçtiğini söyler (26 Şevval 1028-6 Ekim 1619).²⁰⁷

Davalı, kendisine yöneltilen suçlamaları inkar ettiği gibi itiraf da edebiliyordu. Sipahiden Sadi Çelebi, Dersaadet cebecilerinden Mehmed Beşe'yi hançer ile sol uyluğundan yararlar. Yaralı bir şekilde mahkemeye gelen Mehmed Beşe, Sadi Çelebi'den davacı olur. Daha sonra iki taraf arasında görülen davada Sadi Çelebi, "Mehmed Beşe benim yakama yapıştı ben de onu hançerle yaraladım" diyerek suçunu itiraf eder (Evahir-i Ramazan 1028-31 Ağustos-10 Eylül 1619).²⁰⁸

Üstteki kayıta kadının yaşanan yaralama olayı sonucunda verdiği karar hakkında bilgi sahibi değiliz. Kanunnamelerde yaralamanın ok, nacak ve bıçak gibi kesici ve delici aletlerle gerçekleştiği durumlarda kişiye verilecek para cezasının arttırılacağından bahsetmiştik. Nitekim üstte örneği verilen yaralama olayında da kesici bir alet olan hançer kullanılmıştır. Dolayısıyla bu olayda faile para cezasının verilmiş olma ihtimali vardır. Ayrıca incelediğimiz dönemde karşılaşmasak da uygulamada nacak, bıçak ve balta gibi kesici aletlerle yaralama olaylarına sebep olan kişilerin kürek cezasına da çarptırıldığına dair örnekler mevcuttur.²⁰⁹

Darp ve yaralama olayları iki kişi arasında gerçekleşebildiği gibi birden fazla kişinin karıştığı olaylar da mevcuttur. Ayrıca din adamlarının da bu tür olaylara karıştığını görmekteyiz. (...) köyde bulunan kiliseden Konstantin rahip, Hüseyin Ağa mübaşeretle mahkemeye gelerek aynı kilise rahiplerinden Zitrohal ve Yani ve Yori ve Somlid ve İstefan ve diğer Konstantin ve Nikola ve diğer Yani vesair rahiplerin kandisini darp edip üzerinde baskı kurduklarını söyleyerek davacı olur. Adı olunan rahipler suçlamaları kabul ederek suçlarını itiraf ederler (Selh-i Zilkaade 1028-8 Kasım 1619).²¹⁰

Darp ve yaralama olaylarına sebep olan kişi, olay mahallinden kaçtığı gibi firar ederek mahkemeye de gelmeyebiliyordu. Bu konuya örnek olarak Faros Mahallesinden Ali bin Ramazan, sahilde tor ile balık yakalarken Ali Çavuşların oğlu Hasan Bey, yanına gelerek toru almak ister.

²⁰⁷ TŞS, 1821, 57/3-4.

²⁰⁸ TŞS, 1821, 55/1-2.

²⁰⁹ Örnek kayıtlar için bkz. Koç, *a.g.t.*, s. 192.

²¹⁰ TŞS, 1821, 33/2.

Fakat Ali, toru vermeyince Hasan Bey onu kılıç ile sağ elinin bileğinden yaralar. Bu durum üzerine Ali, mahkemeye gelerek Hasan Bey'den şikayetçi olur. Ancak Hasan Bey firar eder ve mahkemeye gelmez. Bu durum üzerine Hasan Bey'in kardeşi Hüseyin Bey, kardeşini alıp yargılamak için getireceğini taahhüt eder (Evasıt-ı Zilhicce 1028-19-29 Kasım 1619).²¹¹ Yine de incelenilen dönem içerisinde bu konuyla alakalı bir davanın görüldüğüne dair bir kayda rastlanılmadığından durum hakkında bir bilgi edinilememektedir.

Bazı olaylar da mahalle halkının araya girerek mağduru kurtarmasıyla daha fazla büyümeden sonuçlanmıştır. Bu yönde Kalkanzade Hüseyin Çelebi bin Mehmed Beşe ve Bekir Beşe ibn (...) Beşe ve Süleyman Beşe ibn Abdullah, Çömlekçi Mahallesi'nde içki içerken Lefter veled-i Yani'yi cebren yanlarına çekip kavga kastıyla yakasına yapıştırlar. Fakat çevredeki Müslümanlar, Lefter'i ellerinden alarak kurtarır ve olay daha fazla büyümeden sonuçlanır (Evasıt-ı Receb 1029-12-22 Haziran 1620).²¹²

Darp ve yaralama olayına maruz kalmış olan kişi, delil ve kanıtı güçlendirmek amacıyla yaralı bir şekilde mahkemeye gelebiliyordu. Böyle bir durumda mağdur olan kişi, olayı anlatarak yarasının incelenip mevcut durumun kayıt altına alınmasını talep eder ve bu duruma sebep olan kişiden davacı olur. Hoc Kirasyo köyünden Ali isimli kişi, kölesi Ramazan ile birlikte Galyan köyünden Andon veled-i İfkasander'in yoluna çıkıp Andon'u darp etmesi yanında Ramazan, Andon'u göbeğinin üstünden de yaralar. Yaralı bir şekilde mahkemeye gelen Andon, olayı anlatır ve yarasının incelenmesini talep eder. Mahkemede yapılan inceleme sonucu Andon'un göbeği üzerinde yara izi müşahede edilir ve bu durum kayıt altına alınır (Evahir-i Cemaziye'l-Evvel 1028-5-15 Mayıs 1619).²¹³ Ayrıca yaralı bir şekilde mahkemeye gelen kişi, kendisini kimin yaraladığını söyleyip ölmesi durumunda kan diyetinin o kişiden talep olunmasını da isteyebiliyordu. Mesela, Ömer Beşe'nin kölesi olan Künan, borçlu olduğu Ramazan bin İbrahim'in akşam namazı vaktinde evine giderek onu hançer ile sol omuzu üzerinden yaralar. Bu durum üzerine mahkemeye gelen Ramazan, "eğer bu yaradan ötürü ölürsem dem-i diyetim Künan'dan talep olunsun" yönünde istekte bulunur.²¹⁴

Kanunnamelerde kasıtlı olarak bir kişinin gözünü çıkartmak veya dişini kırmak şeklinde gerçekleşen yaralama suçlarına kısas cezası uygulanması, fakat kısasın uygulanmadığı zamanlarda da para cezasının öngörüldüğünü ifade etmiştik. Aynı şekilde İslam hukukunda kasten yaralama suçunun cezasının kısas ve diyet olduğundan da bahsetmiştik. Üstteki örnekte görüldüğü gibi

²¹¹ TŞS, 1821, 36/5.

²¹² TŞS, 1821-4, 36/2.

²¹³ TŞS, 1821, 28/2.

²¹⁴ TŞS, 1821, 56/2.

yaralama olayına maruz kalmış kişi, diyet talebiyle mahkemeye gelebiliyordu. İncelenen dönemde karşılaşılmaya da uygulamada yaralama olaylarına sebep olmuş kişiye kısas cezasının verildiği de olmuştur. Kısas ve diyet cezalarının yanında taziren para, değnek, hapis ve sürgün cezaları da uygulanmıştır.²¹⁵ Bu durum, Osmanlı Devleti'nde yaralama suçlarında verilen cezalarda her zaman olmasa da İslam hukukuna uygun uygulamalar gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Öte yandan yaralı olan kişi veya kişiler mahkemeye gelemediğinde ise bir başka kişi mahkemeye gelerek durumun keşf olunması talebinde bulunmaktadır. Şehir zaimi olan (...) Ağa mahkemeye gelerek Meydan-ı Şarki Mahallesinde iki Ermeninin yaralandığını söyleyerek durumun keşf olunmasını talep eder. Bu sebeple zikr olunan yere gönderilen heyet, Aydın veled-i Arslan isimli Ermeninin sol koltuğundan ve sağ omuzundan, Evanis veled-i Kesiş isimli Ermeninin ise sol kolundan ve sağ elinin parmaklarından yaralandığını müşahade eder. Adı geçen Ermenilere kendilerini kimin yaraladığı sorulduğunda Arman ve (...) isimli Ermenilerin bıçak ile yaraladığı cevabını verirler ve durum kayıt altına alınır (Evasıt-ı Zilkaade 1028-30 Ekim-8 Kasım 1619).²¹⁶

Bazı durumlarda davacı ve davalı arasına arabulucuların girmesiyle iki taraf arasında anlaşma sağlanabilmiştir. Bu durumda davacı davasından vazgeçer ve iki taraf arasında sulh yapılır. Ali Beşe ibn Ahmed, Tekfurçayır Mahallesinden Mehmed Beşe ibn Süleyman'ı kılıç ile yaralar. Bu durum üzerine mahkemeye gelen Mehmed Beşe, Ali Beşe'den davacı olur. Bazı kişilerin arabuluculuk etmesiyle anlaşmaya gidilir ve iki taraf arasında altmış guruşa sulh yapılır (Evail-i Şehr-i Cemaziye'l-Evvel 1029-4-14 Nisan 1620).²¹⁷

Farklı bir süreci göstermesi açısından kişiler arasındaki darp ve yaralama olaylarının yanında kişinin bir hayvana karşı yapmış olduğu darp olayı da yaşanabilmektedir. Gavas köyünden Hüseyin bin Abdullah, Evros isimli rahibin öküzünü darp eder. Bu sebeple Evros, mahkemeye gelerek Hüseyin'in öküzünü darp ettiğini ve ölme ihtimalinin olduğunu söyleyerek ondan davacı olur. Hüseyin cevabında öküzün tarlasına girdiğini ve bu sebeple onu yaraladığını söyleyerek suçunu itiraf eder (6 Rebiü'l-Ahir 1029-11 Mart 1620).²¹⁸

Osmanlı hukukunda hayvanlara kötü muamelede bulunanlara tazmininin yanısıra dayak ve hapis cezaları da öngörülmektedir. Kanunnameler, fetva mecmuaları ve uygulamada hayvanlara zarar veren kişilere tazmin sorumluluğu yüklenmektedir. Üstte verdiğimiz örnekte kadının öküzü

²¹⁵ Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz. Koç, *a.g.t.*, s. 185-195.

²¹⁶ TŞS, 1821, 30/6.

²¹⁷ TŞS, 1821-4, 30/1.

²¹⁸ TŞS, 1821-4, 20/4.

darpedip yaralayan kişiye ne ceza verdiğini bilemiyoruz. Ancak uygulamada tarlasına giren öküzü kesici bir aletle öldüren kişiye öküzün kıymetini tazmin etme cezasının uygulandığına dair örnekler mevcuttur.²¹⁹

3.3.2. Adam Öldürme

İslam hukukuna göre kasıtlı bir şekilde adam öldürmenin cezasının kısas ve diyet olduğundan bahsetmiştik. Nitekim Fatih Kanunnamesine göre de adam öldürme suçunun cezası kısastır. Fakat kısasın uygulanmadığı durumlarda bu suça karşılık olarak para cezası ödetme yoluna gidilmiştir. Buna göre zenginden dört yüz akçe; orta halliden iki yüz akçe; bunu ödemeye gücü yetmeyen ve fakir olandan ise yüz veya elli akçe alınması gerektiği hükme bağlanmıştır.²²⁰ II. Bayezid dönemi kanunnamesinde de adam öldürmenin cezası kısas olmakla birlikte, kısasın uygulanmadığı zaman gücü yetenden iki yüz akçe; orta halliden yüz akçe; fakirden ise elli akçe alınması gerektiği belirtilmiştir.²²¹ Fakat bu hükmün Kanuni döneminde çıkartılan kanunnameyle değiştirilerek tekrardan Fatih Kanunnamesindeki halini aldığını görmekteyiz.²²²

İncelenen dönemde 7 adam öldürme olayı yaşanmıştır. Bunların 3'ü Müslümanlar arasında; 1'i gayrimüslimler arasında geçmekle birlikte 3'ü de fail-i meçhul olay yaşanmıştır.

Adam öldürme suçu ile ilgili mahkeme kayıtlarını incelediğimizde öldürülen kişinin bir yakınının mahkemeye gelerek katil veya katillerden davacı olduğuna görmekteyiz. Eksotha Mahallesi sakinlerinden Nuri Çelebi mecruchen maktul olarak bulunur. Bu durum üzerine Nuri Çelebi'nin validesi Ayni binti Mehmed Hatun, mahkemeye gelerek Hasan Ağa'nın oğlu Musli meclis kurup içki içerken Hacı Rüstem'in oğlu İbrahim Çelebi, oğlum Nuri Çelebi'yi katletmiştir diyerek diyet ve dava talep eder (Selh-i Zilhicce 1028-7 Aralık 1619).²²³

Bazı adam öldürme davalarında fail-i meçhul cinayetlerle de karşılaşmaktayız. Tercan Kazasına tabi Enmam Cağım? köyünden Osman bin Emnar ve Mehmed bin Piri ve Mustafa bin (...) ve Kalendar veled-i (...) kimseler mahkemeye gelerek Boztepe olarak bilinen yerde aynı köyden Durun isimli zimmiyi maktul olarak bulduklarını söyleyerek maktulün üzerine varılıp keşif yapılmasını talep ederler. Mahkemeden gönderilen heyet zikr olunan mahalle gittiğinde Durun'un

²¹⁹ Koç, *a.g.t.*, s. 354-356.

²²⁰ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 349.

²²¹ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 41.

²²² Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 43.

²²³ TŞS, 1821-4, 3/1.

başından, sağ ve sol kolundan, sağ kulağından ve göbeği üzerinden kılıç ile mecruhen maktul olduğunu müşahede eder ve bu durum kayıt altına alınır (Evasıt-ı Zilkaade 1028-7-17 Ekim 1620).²²⁴ Bir başka fail-i meçhul olay da İmaret-i Hatuniye Mahallesi'nde Hamza Çelebi'nin mecruhen katil olarak bulunması üzerine gerçekleşir. Bu durum üzerine Hamza Çelebi'nin zevcesi Rabia binti Mehmed, mahkemeye gelerek eşini Kuzgunoğlu Mustafa'nın öldürdüğünü iddia ederek davacı olur.²²⁵

Kayıtlarda adam öldürme fiilini işleyenlere genellikle hangi cezanın verildiği belirtilmemiştir. Buna rağmen bir hükümde katile kısas cezasının verildiğini görmekteyiz. Bayram Bey Mahallesi sakinlerinden Fatıma binti Mustafa, mahkemeye gelerek divan yazıcısı olarak bilinen Ali Çelebi'nin Cuma günü kervan kahvesi içinde oğlu Abdi'yi sol koltuğu altından üzüp katlettiğini söyleyerek Ali Çelebi'den davacı olur. Fakat Ali Çelebi suçlamaları reddeder. Bu durum üzerine mahkeme, Fatıma'dan davasını ispatlamasını ister. Fatıma Hatun tarafından mahkemeye getirilen şahitler, Ali Çelebi bizim huzurumuzda Abdi'yi kervan kahvesi içinde katletti biz bu hususa şahitlik ederiz şeklinde şahitlik eder. Bu kişilerin şahitlikleri kabul edildikten sonra Ali Çelebi'nin kısasına hüküm verilir (Evahir-i Şevval 1028-30 Eylül-9 Ekim 1619).²²⁶

Mahkemeye gelerek adam öldürme suçuyla ilgili şikayetçi olan kişinin iddiasını ispatlaması gerekmektedir. Aksi takdirde davacı muarızadan men olunup dava devam ettirilmezdi. Kule sakinlerinden Bali Çelebi bin Mehmed, mahkemeye gelerek oğlu Mustafa Beşe'nin oturduğu evde maktul olarak bulunduğunu ve oğlunun Mustafa Beşe'nin öldürdüğünü söyleyerek Mustafa Beşe'den şikayetçi olur ve diyet talebinde bulunur. Mustafa Beşe, cevabında zikr olunan evi Bali Çelebi ve oğluna oturmaları için tahliye edip verdiğini, fakat Mustafa'yı kimin öldürdüğünü bilmediğini söyleyerek suçlamaları reddeder. Bali Çelebi davasını ispatlayamadığı için dava ve muarızadan men olunup dava sonuçlanır.²²⁷ Bu davayla irtibatlı olarak başka kayıta da bazı kişilerin araya girmesiyle iki taraf arasında daha sonra yirmi bin akçeye sulh yapıldığına rastlamaktayız. Fakat buna rağmen Bali Çelebi'nin, Mustafa Beşe'den diyet talebiyle tekrardan mahkemeye başvurduğunu, fakat iki taraf arasında önceden yirmi bin akçeye sulh yapıldığı için Bali Çelebi'nin yine muarızadan men olunduğunu görmekteyiz (Evahir-i şehri Rebi'ül-Evvel 1029- 24 Şubat-5 Mart 1620).²²⁸

²²⁴ TŞS, 1821-4, 58/3.

²²⁵ TŞS, 1821-4, 65/2.

²²⁶ TŞS, 1821, 61/5.

²²⁷ TŞS, 1821-4, 14/4.

²²⁸ TŞS, 1821-4, 16/1.

Yukarıda verilen örneklerden anlaşılacağı gibi öldürme olayları genellikle kesici bir alet kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu ise meydana gelen öldürme olaylarının kasıtlı bir şekilde gerçekleşmiş olma ihtimalini arttırmaktadır. İslam hukukuna göre kasıtlı bir şekilde adam öldürmenin cezasının kısas ve diyet olduğunu ifade etmiştik. Nitekim yukarıda verdiğimiz bir örnekte öldürme olayına sebebiyet veren kişiye kısas cezasının verildiğini görmekteyiz. Ayrıca fail-i meçhul olarak gerçekleşen ölüm olaylarında ise maktulün bir yakınının mahkemeye gelerek maktulün ölümüne sebep olduğunu düşündüğü kişi veya kişilerden davacı olarak diyet talebinde bulunduğu da görülmektedir. Bu da göstermektedir ki Osmanlı hukuku uygulamasında, öldürme olaylarında İslam hukukunun öngördüğü gibi kısas ve diyet cezaları uygulanmıştır. Fakat burada gerçekleşen her öldürme olayında kısas veya diyetin uygulandığı anlaşılmamalıdır. Örneğin kesici alet kullanılmadan zehirlenme suretiyle gerçekleşen ölümlerle ilgili Osmanlı dönemi fetva mecmualarında, diyetin yanında şiddetli değnek ve hapis cezası da verilebileceği ifade edilmektedir. Bunun dışında uygulamada kesici veya öldürücü bir alet kullanılmadan gerçekleşen ölümlerde kürek cezasının uygulandığına dair örnekler de mevcuttur.²²⁹ Ayrıca Osmanlı hukukunda hata ile bir kişinin ölümüne sebep olan kişiye diyet cezasının yanında dayak ve hapis cezaları da verilebilmektedir.²³⁰

3.3.3. Şetm

Şetm, “ağır ve kötü söz söyleme, ırza ve namusa dokunan ayıp ve çirkin ifadeler kullanma, küfretme” anlamlarına gelmektedir. İslam hukukçularına göre, dinden çıkma ve kazf içeren söylemlerin cezası had iken, bunun dışındaki söylem ve hakaretlerin cezası tazir gerektirir.²³¹ Önceki bölümlerde İslam hukukunda kazf suçunun cezasının faile seksen değnek vurulması ve şahitliğinin ebediyen kabul edilmemesi olduğunu ifade etmiştik. Osmanlı Kanunnamelerinde ise kazf ve hakaret suçlarının cezası olarak para ödetme cihetine gidilmiştir. Yavuz Sultan Selim Kanunnamesi’nde, bir kişinin söylediği kötü söz veya hakaret had gerektirecek suç ise üç ağaca bir akçe; tazir gerektirecek suç ise iki ağaca bir akçe cürm alınması gerektiği belirtilmektedir.²³²

İncelenen dönemde şetm ile ilgili 8 kayda rastlanmıştır. Bu kayıtlara göre, şetm olayına hem müslim hem de gayrimüslimlerin dahil olduğunu görmekteyiz. Yaşanan şetm olaylarının 6’sı Müslümanlar arasında; 2’si de gayrimüslimler arasında gerçekleşmiştir.

²²⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz. Koç, *a.g.t.*, s. 200-202.

²³⁰ Koç, *a.g.t.*, s. 202-204.

²³¹ Mehmet Boynukalın, “Sövme”, *DİA*, 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 397.

²³² Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, 3, s. 91.

Dergah-ı Ali yeniçerilerinden Mustafa Beşe ibn Ahmed, yine Dergah-ı Ali yeniçerilerinden Hasan ibn Ali'ye "karabaş ve karabaşoğlu" lafzıyla Şetm eder. Bu sebeple mahkemeye gelen Hasan, Mustafa Beşe'den davacı olur. Fakat Mustafa Beşe suçlamaları reddeder ve Hasan'dan davasını ispat etmesi talep olunur. Mahkemeye gelen Şahitler, Mustafa Beşe'nin kendileri huzurunda Hasan'a karabaş ve karabaş oğlu lafzıyla Şetm ettiklerini söyler. Şahitlerin Őehadetleri kabul edildikten sonra dava kayıt altına alınır (Evasıt-ı Zilhicce 1028-18-28 Kasım 1619).²³³ Başka bir davada sipahiden Hasan Bey, mahkemeye gelerek Mustafa isimli kişinin kendisine Şetm eylediği gerekçesiyle davacı olur. Fakat Mustafa suçlamaları reddeder ve dava kaydolunur.²³⁴

Müslümanlar arasında görölen bir başka davada, Meydan-ı Şarki Mahallesinden Mustafa Beşe ibn Abdullah, yine aynı mahalleden olup dersaadet yeniçerilerinden olan Piyale ibn Süleyman'a "bire gidi bire hırsız" diyerek Şetm eder. Bu sebeple mahkemeye gelen Piyale, Mustafa Beşe'den davacı olur. Mahkeme, Piyale'den davasını ispatlamasını ister. Piyale tarafından mahkemeye getirilen Şahitler, Mustafa Beşe'nin kendileri huzurunda Piyale'ye bire hırsız lafzıyla Şetm ettiğini sŐylerler. Bu kişilerin Şahitlikleri kabul edildikten sonra dava kayıt altına alınır (Evail-i Zilhicce 1029-28 Ekim-7 Kasım 1620).²³⁵

Gayrimüslimler arasında görölen davada ise Ermeni taifesinden Yosb veled-i Evzan, yine Ermeni taifesinden Buğuz veled-i Emroz'a Şetm eder. Bu sebeple Buğuz, Şehrin zaimi olan Karabaş Mehmed Ağa vasıtasıyla mahkemeye gelerek Yosb'dan davacı olur. Fakat Yosb kendisine yöneltilen suçlamaları reddeder. Bunun üzerine Buğuz'dan davasını ispatlaması istenir. Mahkemeye gelen kişiler Buğuz lehinde Şahitlik eder ve dava kaydedilir (Evahir-i Rebiü'l-Evvel 1028-24 Şubat-5 Mart 1620).²³⁶

Şetm olayı iki kişi arasında olabileceği gibi ikiden fazla kişi arasında da görölebilir. Yukarıda örneğini verdiğimiz Meydan-ı Şarki Mahallesinden olan Piyale bin Süleyman, yine mahkemeye gelerek aynı mahalleden Mustafa Beşe ibn Abdullah'ın, kendisine ve Yakub ibn Süleyman'a "hırsız" lafzıyla Şetm etmesinden dolayı davacı olduğunu görmekteyiz (Evail-i Zilhicce 1028-28 Ekim-6 Kasım 1620).²³⁷

²³³ TŞS, 1821, 34/3.

²³⁴ TŞS, 1821, 32/3.

²³⁵ TŞS, 1821-4, 61/1.

²³⁶ TŞS, 1821-4, 16/2.

²³⁷ TŞS, 1821-4, 61/3.

Bazı durumlarda şetm suçu işleyen kişi, bununla yetinmeyip karşı tarafın malına da zarar verebiliyordu. Hoc Kirasyo köyünden Musli, aynı köyden Mustafa bin Satılmış'a şetm etmekten başka bahçesindeki ağacının asmasını keser. Bu sebeple mahkemeye gelen Mustafa, Musli'den davacı olur (24 Şevval 1028-4 Ekim 1619).²³⁸

Karı koca arasında da şetm olayı yaşanmaktadır. Çömlekçi Mahallesinden Paskal veled-i Konstantin, zevcesi Salkana binti Efzol'a kendisi ticarete gittiğinde ondan izinsiz evinden hariç yerlere gittiği için nasihat eder. Fakat bu duruma sinirlenen Salkana, zevcesi Paskal'ın sakalına yapışıp yüzüne tükürdükten başka ona "bire hıznır" lafzıyla şetm eder. Bu durum üzerine mahkemeye gelen Paskal, eşi Salkana'yı talak eylediğini söyleyerek dava talep eder.²³⁹

Farklı bir örnek olması yönünde hane basma olayında hırsızın ev ahalisine hakaret ettiği de görülebiliyordu. Mesela Murad bin Abdullah, Cami-i Atik müezzini Şaban bin Kurd'un evine girer ve eşinin kulağındaki küpeyi alarak ona hakaret eder. Bu durum üzerine Şaban mahkemeye gelerek Murad'dan şikayetçi olur (Evasıt-ı Şevval 1028-20-30 Eylül 1619).²⁴⁰

İncelenen belgelerde şetm suçunu işleyen kişilere, kadı tarafından nasıl bir ceza verildiği bilinmemektedir. Uygulamada bir kişiye "köpek", "hırsız", "bre gidi" lafızlarıyla hakaret eden kişilere tazir cezası verildiğine rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde hakaret suçu işleyenlere tazir cezası olarak sürgün, para ve kürek cezası gibi cezalar uygulanabilmektedir. Bir kişiye ağır hakaretlerde bulunana değnek cezası da verilebilmektedir. Bunun dışında cima²⁴¹ lafzını kullanarak hakaret eden kişiye hapis cezası verildiği de uygulamada görülebilmektedir.²⁴²

3.3.4. Yer Zabtı ve Tasarrufa Mani Olma

İncelenen dönemde yer zabtı ve tasarrufa mani olma ile ilgili 12 kayda rastlanmıştır. İncelenen kayıtlara göre, bu tür olaylara da hem müslim hem de gayrimüslim halkın karıştığı görülmüştür. Bu olayların 8'i Müslümanlar arasında yaşanırken; 4'ü de müslim-gayrimüslim arasında vuku bulmuştur.

²³⁸ TŞS, 1821, 57/4.

²³⁹ TŞS, 1821-4, 32/1.

²⁴⁰ TŞS, 1821, 57/1.

²⁴¹ Cima, kadın ve erkek arasındaki cinsi münasebeti ifade eden fıkıh terimidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salim Öğüt, "Cima", *DİA*, 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 2-3.

²⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi ve dava örnekleri için bkz. Koç, *a.g.t.*, s. 214-219.

Yomra nahiyesine bağlı Mesona köyünden Ali bin Ramazan, aynı köyden Mehmed Beşe ibn Abdullah'ın, findıklığını zabt etmesinden dolayı şikayetçi olur. Fakat Mehmed Beşe, zikr olunan mülkün kendi mülkü dahilinde olduğunu söyleyerek suçlamaları reddeder. Mehmed'den iddiasını ispatlaması istenir. Fakat Mehmed iddiasını ispatlamaktan aciz kalır ve muarızadan men olunur (Evasıt-ı Ramazanü'l-Mübarek 1028-9-19 Ağustos 1620).²⁴³ Başka bir davada, Ağrıd? isimli köyden Ermeniyan Serabu isimli zimmi, tımar erbabından Hasan Çelebi ibn Ali'nin mülkünü zabt eder. Bu sebeple Hasan, mahkemeye gelerek Serabu'dan şikayetçi olur. Fakat Serabu, kendisinin bu konuyla alakasının olmadığını söyleyerek kendisine yöneltilen suçlamaları reddeder (Ramazanü'l-Mübarek 1029-Temmuz-Ağustos 1620).²⁴⁴ Yine Semavire veled-i Anderya isimli zimmi, Çalık Mustafa'nın (...) çarşısındaki vakfa ait mülkte kiraladığı yerlere müdahale edip tasarrufuna mani olur. Bu sebeple Çalık Mustafa, mahkemeye gelerek Semavire'den şikayetçi olur. Fakat Semavire, kendisinin bu konuyla alakasının olmadığını söyleyerek suçlamaları reddeder.²⁴⁵

Dersaadet yeniçerilerinden olan İsmail Beşe, Arslan'ın kızları olan Elif, Ziyale? ve Cemile'ye kardeşleri Mustafa'dan Soğd isimli köy vakfından intikal eden kendirliğe müdahale ederek tasarruflarına mani olur. Bu durum üzerine ismi geçen hatunlar, mahkemeye gelerek zikr olunan kendirliği kardeşimiz Mustafa, aynı köyden İbrahim Beşe'den tapu ile almıştır diyerek İsmail'in men olunmasını talep eder. Görülen mahkemede zikr olunan hatunlar, bu konuyla alakalı ellerindeki fetvayı gösterirler ve İsmail Beşe haksız bulunarak müdahaleden men olunur (Evasıt-ı Rebiü'l-Ahir 1029-16-26 Mart 1620).²⁴⁶

İncelenen dönemde kişinin bir başkasına ait mülkü zabt edip üzerinde kahvehane inşa ettiğini de görmekteyiz. Elhac Hasan bin Yakup, Suk-ı Sultanide Ketancılar Çarşısı yakınında Dersaadet müteferrikalarından Mustafa Bey'e babasından intikal eden yere tecavüz ederek üzerinde kahvehane bina eder. Bu durum üzerine Mustafa Bey, mahkemeye gelerek Elhac Hasan'dan davacı olarak durumun keşf olunmasını talep eder. Mahkemeden gönderilen heyet, zikr olunan mahalle vardığında filhakika Elhac Hasan'ın kahvehane bina eylediği görülür. Mahkemede mevcut durum Elhac Hasan'a sorulduğunda, zikr olunan yerin Mustafa'ya ait olduğunu bilmezdim diyerek karşı bir iddiada bulunarak kendisini savunur. Mahkemeye gelen şahitler, zikr olunan mülkün Mustafa Bey'in babasının mülkü olduğu yönünde şahitlik eder ve şahitlikleri kabul edildikten sonra dava kaydedilir (Evail-i Ramazanü'l-Mübarek 1029-1-11 Temmuz 1620).²⁴⁷

²⁴³ TŞS, 1821-4, 48/3.

²⁴⁴ TŞS, 1821-4, 45/1.

²⁴⁵ TŞS, 1821, 29/2.

²⁴⁶ TŞS, 1821-4, 21/1.

²⁴⁷ TŞS, 1821-4, 45/3.

Yaşanan yer zabtı olayı sonucunda taraflar sulh yaparak uzlaşabilmekteydi. Meydan-ı Şarki Mahallesinden fevt olan Hasan bin Bekir Bey'in sulbi kızı Emine Hatun, vekili Yakub Beşe ibn Süleyman aracılığıyla mahkemeye gelerek Dergah-ı Ali çavuşlarından (...) Çavuş'un yerini zabt ettiği gerekçesiyle davacı olur. Emine Hatun davasını ispatlamakta aciz kalınca iki taraf arasında altı yüz guruşa sulh yapılır (evail-i Zilkaade 1029-28 Eylül-8 Ekim 1620).²⁴⁸

Bir kişiye berat-ı şerif ile verilen yerlere başka kişi veya kişilerin müdahale etmesi gibi olaylar da yaşanabilmekteydi. Ahmed isimli kişiye berat-ı şerif ile verilen yerlere bazı kişiler taarruz eder. Bu durum üzerine Ahmed, merkeze arz-u hal göndererek taarruzun engellenmesini talep eder. Merkezden Trabzon kadısına gönderilen emr-i şerifte taarruzun engellenmesi, zikr olunan yerlerin berat-ı şerif gereğince tasarruf ettirilmesi ve emre aykırı hareket edenlerin yakalanıp bildirilmesi emredilir.²⁴⁹

Bazı durumlarda birtakım kimseler mal sahibi tarafından vakfedilen mülkün vakfına engel olabiliyorlardı. Muhyiddin Mahallesinde fevt olan Melike binti Elhac Ali'nin vakfına mütevellî olan Veli Çelebi, mahkemeye gelir ve Melike hayatında iken kendisine ait evi ve bahçesini vakfetmiştir, fakat Meydan-ı Şarki Mahallesinden Koca Mahmut Paşa ve Melike'nin zevci Mustafa Çelebi buna mani olurlar diyerek davacı olur. Fakat Mahmut Paşa ve Mustafa Çelebi, zikr olunan yerlerin Melike Hatun tarafından vakfedildiğine dair kanıt ister. Elhac Ali bin Hasan ve Ahmet ve Elhac Hasan mahkemeye gelerek Melike Hatun'un evini ve bahçesini kendileri huzurunda vakf eylediğine şahitlik ederler. Bunların şahitliği kabul edildikten sonra zikr olunan yerlerin vakfına hüküm olunur (Evasıt-ı Muharremü'l Haram 1029-18-28 Aralık 1619).²⁵⁰

Kişiler arasında yer zabtından başka mülk ile alakalı farklı olaylar da yaşanabilmektedir. Sadi Bey ibn Mehmed Efendi, mahkemeye gelerek Hüsrev bin Abdullah'ın (...) isimli köyde kardeşi Ahmed Efendi ile ortak oldukları mülkteki anbarlarını bozmaktan başka bir kaç ağacı da kestiğini söyleyerek davacı olur. Hüsrev, zikr olunan anbarı Ahmed'in izniyle bozduğunu söyler. Bu durum Ahmet'e sorulduğunda Hüsrev'in anbarı söylediğinden fazla bozduğunu ifade eder. Ayrıca Sadi Bey'in validesi, ağaçları kesmesini kendi istediğini, fakat Hüsrev'in söylediğinden fazla ağacı kestiğini söyler. Bunun sonucunda Hüsrev, bozduğu anbarı eski haline getirmeye ve fazladan

²⁴⁸ TŞS, 1821-4, 57/3.

²⁴⁹ TŞS, 1821, 8/1.

²⁵⁰ TŞS, 1821-4, 4/2.

kestiği ağaçların kıymetini ödemeye tenbih olunur (Evasıt-ı Receb 1028-23 Haziran-3 Temmuz 1619).²⁵¹

3.3.5. Hane Basma ve Hırsızlık

Fatih Kanunnamesine göre kaz, ördek, koyun, kovan hırsızlığının cezası tazir ve para cezası olarak geçmektedir. Ayrıca çalınan malın büyüklüğüne göre ceza da artmaktadır. Buna göre çalınan mal sığır ise gücü yetenden yüz akçe; orta halliden elli akçe; fakirden ise otuz veya kırk akçe alınır. Çalınan mal at ise hırsızın eli kesilir, eğer kesilmezse iki yüz akçe cürm alınır. Çalınan mal tahıl veya akçe ise gücü yetenden kırk akçe; orta halliden yirmi akçe; fakirden ise on akçe alınır. Fatih Kanunnamesinde geçen bu hükümler, II. Bayezid, I. Selim ve Kanuni döneminde de değişikliğe uğramadan uygulanmıştır.²⁵²

Daha önce de değinildiği gibi İslam hukukuna göre hırsızlık suçunun cezası, bu suçu ilk defa işleyenler için sağ elinin kesilmesi, ikinci defa işleyenler için sol ayağının topuktan kesilmesi, üçüncü defa işleyenler için ise tövbe edinceye kadar hapsedilmesidir. Osmanlı uygulamasında da şartları oluşan hırsızlık suçuna had cezası uygulanmaktadır. Fakat birçok kayıta “el kesme” ifadesi kullanılmadan “mucibince”, “şer’le hakkından geline”, “şer’le ne lazım gelürse icra oluna”, şer’i kadim ile amel olub şer’ ile lazım geleni icra”, “şer’ ile lazım geleni icra eyleyesin” vb. gibi ifadeler kullanılarak had cezasının uygulanması istenmektedir. Bazı kayıtlarda “sağ el kesme” hükmü “... *hadden kat’-ı yed olunmasını taleb ederiz dediklerinde sarik-i mezbur Ahmed’in sağ elini kat’a...*” açıkça ifade edilerek, bazı kayıtlarda ise sağ el belirtilmeden “el kesme” hükmü verilmektedir.²⁵³ Hırsızlık suçunun unsurlarında veya ispat şartlarında eksiklik olduğunda had cezası yerine tazir cezası uygulanmaktadır. Hırsızlık suçunun oluşması için gerekli olan şartları daha önceden belirttiğimiz için burada tekrardan değinilmeyecektir. Osmanlı Devleti, hırsızlık suçuna sebep olan kişiye tazir cezası olarak tazminin yanısıra idam, dayak, hapis, sürgün ve üstte kanunnamelerde belirtildiği gibi para cezası uygulamaktadır.²⁵⁴

İncelenen dönemde 3 hane basma olayı yaşanmıştır. Bu hane basma olaylarının iki tanesi hırsızlıkla, bir tanesi ise mala zarar vermeye sonuçlanmıştır. Bu olaylarda kadınlar genellikle eşyası çalınan ve mağdur olan kişilerdir. Bu tür olaylara devlet görevlilerinin de karıştığını

²⁵¹ TŞS, 1821, 16/2.

²⁵² Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 349; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 42; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 91-92; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 368.

²⁵³ Koç, *a.g.t.*, s. 63.

²⁵⁴ Koç, *a.g.t.*, s. 64.

görmekteyiz. Hane basma olayı dışında kişinin bir başkasına ait olan veya bir başkasına satmış olduğu hayvanı zor kullanarak elinden almak suretiyle yaşanan gasp olaylarına da rastlamaktadır. Bu tür olayların geçtiği kayıt sayısı ise 2'dir.

Musa isimli kişi, Ramazan bin Abdullah'ın evini basar ve evde hasta halde bulunan zevcesi Aişe binti Ahmed ismindeki hatunun kulağından bir çift küpesini çalarak kaçar. Bunun üzerine Ramazan mahkemeye gelir ve Musa'dan davacı olur. Mahkeme, Musa'nın çaldığı küpenin teslimine hüküm kılar. Bunun üzerine Musa, çaldığı küpeyi getirerek mahkeme huzurunda Ramazan'a teslim eder (22 Ramazanü'l-Mübarek 1028-2 Eylül 1619).²⁵⁵

Hane basma olayları sadece hırsızlıkla sonuçlanmıyor, bazı durumlarda hırsızın hane sahibine hakaret ettiği de oluyordu. Murad bin Abdullah, Cami-i Atik müezzini olan Şaban bin Kurd'un evine girer ve eşi Esmâ Hatunun kulağından küpesini almasından başka ona hakaret eder. Bu durum üzerine Şaban, mahkemeye gelerek Murad'dan davacı olur. Murad, suçunu itiraf eder, fakat zikr olunan küpenin kendisinde olmadığını Şaban'ın hemşiresinin elinden aldığını söyler ve dava kaydedilir (Evasıt-ı Şevval 1028-21-30 Eylül 1619).²⁵⁶

Bazı durumlarda ise hane basan kişi, mal sahibinin malına da zarar verebiliyordu. Ayrıca bu tip olaylara memur taifesinden bazı kişilerin de karıştığını görmekteyiz. Yomra Nahiyesine tabi Şana köyü ve çevresinin muhafazasından sorumlu olan Ali, Dergah-ı Ali yeniçerilerinden Mehmed Beşe'nin evini basar ve anbarını bozar. Bu durum üzerine merkezden Trabzon kadısına emir gönderilir ve Ali'nin taaruzunun engellenmesi istenir. Ayrıca Ali, görevinden alınarak yerine Hasan Bey görevlendirilir (15 Cemaziye'l-Evvel 1028-30 Nisan 1619).²⁵⁷

Başkasına ait bir eve izinsiz girmek dinin korunmasını emrettiği emrettiği can, mal ve ırz gibi değerleri tehlikeye düşürmektedir. Başkasının evine izinsiz girmek Kur'an'da yasaklanmıştır. Fakat Kur'an'da bu yasağı çiğneyenlere ne ceza verileceği belirtilmediği için bu şekilde gerçekleşen konut dokunulmazlığı ihlalleri tazir gerektirmektedir. Osmanlı hukukunda, konut dokunulmazlığı ihlal suçunu işleyenlere dayak ve para cezası uygulanmaktadır.²⁵⁸

²⁵⁵ TŞS, 1821, 54/1.

²⁵⁶ TŞS, 1821, 57/1.

²⁵⁷ TŞS, 1821, 50/2.

²⁵⁸ Koç, a.g.t., s. 356-357.

Kişi, kaybolan bir hayvanı veya eşyası için mahkemeye gelerek şüphelendiği kişiden davacı olabiliyordu. Kürtün kazasına tabi Şarlı köyünden Ömer bin İbrahim'in bir adet kısrağı kaybolur. Tursun bin Mustafa, Üzeyir bin Ahmed ve Ali bin Aydın'dan şüphelenmiş olacak ki mahkemeye gelerek bu kişilerden davacı olur. Fakat bunlar suçlamaları reddeder. Bu durum üzerine Ömer'den davasını ispatlanması talep olunur. Fakat Ömer, davasını ispatlamakan aciz kalır ve muarızadan men olunur (Evail-i Safer 1029-7-17 Ocak 1620).²⁵⁹

Hırsızlık olayları sadece hane basma olaylarında karşımıza çıkmamaktadır. Kişinin bir başkasına ait olan hayvanı zor kullanarak elinden aldığı da görmekteyiz. Maçuka Kazasına tabi Boğoç köyünden Mehmed bin Bahtiyar, mahkemeye gelerek Receb kethüda zamanında kethüdanın adamları, elli kuzulu koyun ve tokliyi elimden alarak aynı köyden Resul Hevace oğlu isimli kişiye vermiştir, hala elindedir diyerek davacı olur. Resul, zikr olunan koyunların Mehmed'in elinden zorla alındığını ve Musli Beşe'ye satıldığını ve şuan kendisinde olduğunu itiraf eder. Bunun sonucunda koyunların satışının kanun gereğince yapılmamasından dolayı Resul, zikr olunan koyunları Mehmed'e eda etmesine tenbih olunur (Selh-i Receb 1028-13 Temmuz 1619).²⁶⁰ Bir kişinin başkasına satmış olduğu hayvanı daha sonra sattığı kişiden aldığı da görülmüştür. Anbar sipahinden Kefan, Gümüşhane'ye tabi Zigana köyünden Sadri Süleyman oğlu Mehmed Bey'e bir çift öküzünü satar. Fakat daha sonra Ömer gelerek öküzü elinden alır. Bu sebeple Mehmed Bey mahkemeye gelerek Kefan'dan davacı olur. Kefan cevabında zikr olunan öküzleri sattığını itiraf eder ve öküzlerin kıymetinin edasına tenbih olunur (Evahir-i Cemaziye'l-Evvel 1028-6-16 Mayıs 1619).²⁶¹

Gasp, tazir suçu sayıldığı için doğurduğu cezai sorumluluk devlet başkanının ve hakimin takdir yetkisine bırakılmıştır. Gasp suçunun hukuki sonucu, gasp edilen mal mevcut ise iade, eksilmiş veya zayi olmuşsa tazmin edilmesidir.²⁶² Bu suçu işleyenlere kanunnamelerde değnek cezası, fetva mecmualarında ise tazminle birlikte tazir cezasının uygulanacağı belirtilmektedir. Nitekim gasp suçu işleyenlere üstteki örneklerde de görüldüğü gibi iade ve tazmin cezası verilmiştir. Bunun dışında bu suçu işleyenlere idam, dayak, hapis, sürgün ve para cezası gibi cezalar uygulandığına dair örnekler de mevcuttur.²⁶³

²⁵⁹ TŞS, 1821-4, 33/5.

²⁶⁰ TŞS, 1821, 17/2.

²⁶¹ TŞS, 1821, 30/2.

²⁶² M. Akif Aydın, "Gasp", *DİA*, 13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 389.

²⁶³ Ayrıntılı bilgi ve örnek davalar için bkz. Koç, *a.g.t.*, s. 245-250.

İncelenilen dönemde sicillere yansıdığı kadarıyla hırsızlık suçunun çok yaşanmadığı görülmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin hırsızlık olaylarını engellemek için birtakım önlemler aldığı da bilinmektedir. Burada alınan bu önlemler hakkında bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu önlemlerden ilki, kişiler arasındaki haksızlıkların ve devlet otoritesini temsil edenlerin bu otoriteyi kullanarak yaptıkları yolsuzlukların önlenmesi için şikayet mekanizmasından yararlanılmasıdır. Artan hırsızlık ve soygunlardan muzdarip olan halk, bu mekanizma vasıtasıyla doğrudan doğruya şikayetlerini padişaha sunmuş ve onun emriyle haksızlıkların giderilmesini talep etmiştir. Bunun sonucunda padişah, kadılarına gönderdiği emr-i şeriflerle eşyası çalınan ve malı yağmalanan halkın mağduriyetlerinin giderilmesi ve haksızlıkların derhal sona erdirilmesini istemiştir.

Hırsızlıkla mücadele kapsamında alınan önlemlerden bir diğeri, özellikle geceleri mahalle arasında görülen hırsızlık, cinayet ve öteki suçları engellemek amacıyla her mahalleye birer kapı inşa ettirilmesi ve her kapıya da gece nöbet tutmak için iki bekçi görevlendirilmesidir. Bunun dışında mahalleye kefilsiz hiç kimse yerleştirilmemiş ve mahalelerde yaşanabilecek her türlü uygunsuz ve kanunsuz hareketlerden mahalle halkı sorumlu tutulmuştur. Hırsızlığın önlenmesinde başvurulan bir diğer önlem, çalınan malın satışının yasaklanması ve çalıntı mal satanların cezalandırılmasıdır. Bunun dışında Osmanlı Devleti, insanların hırsızlık suçunu işlemelerine sebep olabilecek fakirlikle mücadele için çare ve çözümler de üretmeye çalışmıştır. Bu amaçla özellikle fakir ve muhtaç insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için birçok vakıf kurulmuştur.²⁶⁴

3.3.6. Cariye Azadına Mani Olma ve Cariye İle İlgili Diğer Anlaşmazlıklar

Köleye efendisi tarafından hürriyetinin bağışlanmasına azat denilmektedir. Azat, birden farklı yolla gerçekleşebiliyordu. Bunlardan ilki herhangi bir karşılık beklemeden sahibi tarafından azat edilmektir. Diğer bir azat şekli efendinin kendi ölümünü kölenin ölümüne şart koşmasıdır. Buna tedbir denmektedir. Bunun dışında köle, bir bedel karşılığında hürriyetini satın alarak (mukatebe) da azat olabiliyordu.

²⁶⁴ Ömer Menekşe, XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 68-70.

Cariye, efendisi öldükten sonra miras olarak varislerine kalıyordu. Fakat efendisi onu ölmeden önce azat etmişse varisleri herhangi bir hak iddiasında bulunamıyorlardı.²⁶⁵ Buna rağmen incelenen dönemde varislerin cariyenin azadına engel olduğuna dair kayıtlara rastlamaktayız. Trabzon sakinlerinden olup fevt olan Hasan Beşe, hayatında iken kölesi olan Pervane bin Adullah'ı azat eder. Fakat varislerinden Yakup ve Mehmed buna mani olur. Bu sebeple Pervane, mahkemeye gelerek Yakup ve Mehmed'den davacı olur. Fakat Yakup ve Mehmed bunu inkar ederek Hasan Beşe'nin kendisini azad ettiğine dair kanıt talep eder. Mahkemede bulunan şahitler, Hasan Beşe bizim huzurumuzda Pervane'yi azad etti biz bu hususa şahitlik ederiz yönünde takrir ederler ve şahitlikleri kabul edilerek Pervane'nin azadına hüküm olunur (Evahir-i Şaban 1028-2-12 Ağustos 1619).²⁶⁶

Benzer bir davada Debbağ Receb, hayatında iken cariyesi Abdullah'ı azad eder. Fakat Mehmed Çelebi buna mani olur. Bu durum üzerine Abdullah, mahkemeye gelerek Mehmed Çelebi'den davacı olur. Mehmed Çelebi inkar ederek Debbağ Receb'in kendisini azad ettiğini kanıtlamasını ister. Mahkemede bulunan şahitler, merhum Receb, Abdullah'ı bizim huzurumuzda azad etti diyerek şahitlik eder ve Abdullah'ın azadına hüküm olunur (Evail-i Cemaziye'l-Evvel 1029-4-14 Nisan 1620).²⁶⁷

Rızvan bin Abdullah mahkemeye gelerek efendisi Elhac İbrahim bin Elhac Ahmed'in kendisini Müslümanların huzurunda tedbir (azadının efendisinin ölümüne bağlı olması) ettiğini, fakat (...) buna mani olur diyerek davacı olur. Davalı bunu reddeder ve Rızvan'dan davasını ispat etmesi istenir. Mahkemede bulunan şahitler, merhum Elhac Ahmed bizim huzurumuzda Abdullah'ı tedbir eyledi, biz bu hususa şahitlik ederiz diyerek Abdullah lehinde takrir ederler. Bunun üzerine Abdullah'ın azadına hüküm olunur (selh-i Ramazanü'l-Mübarek 1028-10 Eylül 1619).²⁶⁸

Kişi cariyesini bir başkasına satabiliyordu. Fakat onun ölümünden sonra varislerinin çıkıp cariyeyi sattığı kişiden geri aldığı da oluyordu. Bu durumda mağdur olan kişi, aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi mahkemeye gelerek bu kişilerden davacı oluyordu. Keyvan bin Abdullah, Kalendar binti Abdullah isimli cariyeyi dört bin akçeye Mustafa Beşe ibn Bekir'e satar. Fakat daha sonra fevt olur ve varisi olan Hasan bin Yakup, zikr olunan cariyeyi Mustafa Beşe'nin elinden alır. Bu durum üzerine Mustafa Beşe, mahkemeye gelerek Hasan'dan davacı olur ve davasını şahitlerle ispat eder.

²⁶⁵ Hüseyin Bayarslan, "Osmanlı Devleti'nde Köleleştirme ve Azat Etme Yöntemleri", **Ulakbilge**, 5(10), 2017, s. 448-449; Fahrettin Atar, "Mukatebe", **DİA**, 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 531-533; Fahrettin Atar, "Tedbir", **DİA**, 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 258-259.

²⁶⁶ TŞS, 1820, 28/2.

²⁶⁷ TŞS, 1821-4, 25/2.

²⁶⁸ TŞS, 1821, 54/3.

Bu durum üzerine Hasan Beşe, zikr olunan cariyeyi Mustafa Beşe'ye teslim etmesine tenbih olunur (Evahir-i Muharremü'l-Haram 1030-15-25 Aralık 1620).²⁶⁹

Kişinin kendisine ait olmayan cariyeyi bir başkasına sattığı da görülebiliyordu. Zeğrak Mahallesinden Safiye binti Ömer'in oğlu İbrahim, annesinin cariyesini ayartıp bir başkasına satar. Bu sebeple Safiye, vekili Ramazan Beşe bin Ahmed Beşe aracılığıyla mahkemeye gelerek oğlundan davacı olur. Fakat İbrahim suçlamaları reddeder ve Safiye'den davasını ispatlaması istenir. Mahkemeye gelen şahitler, İbrahim bizim yanımızda annesinin cariyesini satıp parasını yediği yönünde şahitlik eder ve Safiye bu şekilde davasını ispatlar (Evasıt-ı Receb 1029-21 Haziran-1 Temmuz 1620).²⁷⁰ Bu konuyla alakalı başka bir kayıta iki taraf arasında daha sonradan bin akçeye sulh yapıldığını görmekteyiz (Evasıt-ı Şabanü'l Muazzam 1029-11-21 Temmuz 1620).²⁷¹ Bunun dışında bir kişi, sahibinin mülkünden firar eden bir cariyeyi zapt edip bir başkasına sattığı da oluyordu. Bu durumda kişi mahkemeye gelerek cariyesini zapt edip satan kişiden davacı oluyordu.²⁷²

Öte yandan cariyeye satışında da kişiler arasında sorunlar yaşanabiliyordu. Rızvan bin Veli, mahkemeye gelerek Murad Beşe ibn Abdullah'a on bin akçeye satması için cariyesini verdiğini, fakat Murad'ın bu cariyeyi on bin akçeden fazla bir meblağa sattığı söyleyerek davacı olur (Evail-i Cemaziye'l-Evvel 1028-16-26 Nisan 1619).²⁷³

3.3.7. Irza Geçme (Tecavüz)

Kanunnamelerde tecavüz suçuyla ilgili doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. İslam hukukuna göre tecavüz suçu, zina suçu içerisinde görüldüğünden kanunnamelerdeki zina ile ilgili hükümleri değerlendirmek gerekmektedir.²⁷⁴ İslam Hukukunda zina konusunu incelerken zina eden kadın ve erkeğe yüz sopa vurulması, eğer kadın ve erkek evli ise recm cezasının uygulanmasının gerektiğinden bahsetmiştik. Fakat Osmanlı Kanunnamelerinde bu suça karşılık olarak para cezası ödetme cihetine gidilmiştir. Buna göre zina eden kişi evli ise zenginden üç yüz akçe; orta halliden iki yüz akçe; durumu bundan aşağı olandan ise durumuna göre kırk veya elli akçe alınır. Zina eden kişi ergen ise gücü yetenden yüz akçe; orta halliden elli akçe; durumu bunu ödemeye yetmeyen

²⁶⁹ TŞS, 1821-4, 68/2.

²⁷⁰ TŞS, 1821-4, 35/5.

²⁷¹ TŞS, 1821-4, 42/1.

²⁷² TŞS, 1821-4, 52/1.

²⁷³ TŞS, 1821-4, 33/4.

²⁷⁴ Belkis Konan, "Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu", *OTAM*, 29, 2011, s. 157.

ise durumuna göre otuz veya kırk akçe alınması gerektiği hükme bağlanmıştır.²⁷⁵ Ayrıca bazı kanunnamelerde bir kadın veya kıza tecavüz edenlerin cinsel organının kesilmesi cezası da öngörülmektedir. Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim kanunnamelerinde bu suçu işleyenlerin cinsel organının kesileceği yazılı olduğu halde uygulamada failin uzvunun kesilmesine dair bir örneğe rastlanmamaktadır.²⁷⁶

Irza geçme, belgelerde genellikle “fiil-i şeni” kelimesi kullanılarak ifade edilmektedir. Bu kelime kadınlar için kullanıldığında tecavüz, erkekler için kullanıldığında livata olarak anlaşılmaktadır.²⁷⁷

İncelenen dönemde tecavüz olayını ihtiva eden 3 dava kaydına rastlanılmıştır. Debbaghane Mahallesinden Fatıma binti Mehmed isimli hatun, zevcesi Receb Beşe ile mahkemeye gelerek zevcem evden yokken misafirim olan üvey babam Erzincani Hevace Ali, fiil-i Şeni kastıyla yatağıma girdi ve bana teaddi etti, fakat ben hengame eyledim ve Hevace Ali kaçıp gitti diyerek davacı olur. Daha sonra bu husus için görülen mahkemeye Fatıma Hatun, vekil olarak zevcesi Receb Beşe’yi gönderir. Receb Beşe, Hevace Ali’den eşinin döşegine tecavüz kastıyla girmesinden ötürü davacı olur. Fakat Hevace Ali suçlamaları reddeder. Bu durum üzerine mahkeme, Receb Beşe’den iddiasını ispatlamasını ister (Şabanü’l-Muazzam 1029- Temmuz 1620).²⁷⁸

Yaşanan tecavüz olayı yaralamayla da sonuçlanabiliyordu. Torul Kazasına tabi Zigana köyünden Aişe binti Bali, bahçesinde otururken aynı köyden Cebeci Fazlı yanına gelerek tecavüz kastıyla yakasına yapışır, fakat Aişe el vermeyince onu kılıç ile yaralar. Yaralı bir şekilde mahkemeye gelen Aişe, Fazlı’dan davacı olur ve yarasının incelenmesini talep eder. Aişe’nin sol uyluğunun yanısıra çeşitli yerlerinde kılıç yarası müşahade edilir ve kayıt altına alınır.²⁷⁹

İncelenen dönemde tecavüz suçuyla alakalı kişilere ne tür cezaların verildiğine dair bilgiye rastlanılmamıştır. Fakat Osmanlı Devleti’nde tecavüz kastı ve teşebbüsünde bulunan kişilere farklı tazir cezaları uygulanmıştır. Uygulamada bu suçu işleyenlere idam, kürek, sürgün, hapis ve para cezası gibi cezalar verilmiştir.²⁸⁰

²⁷⁵ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 348; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 40; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 88; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 366.

²⁷⁶ Konan, a.g.m., s. 159.

²⁷⁷ Koç, a.g.t., s. 90.

²⁷⁸ TŞS, 1821-4, 39/5.

²⁷⁹ TŞS, 1821-4, 43/4.

²⁸⁰ Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz. Koç, a.g.t., s. 90-97.

Tecavüz olayı denilince bu suçun mağduru olarak akla ilk kadınlar gelmektedir. Fakat sicillerde erkeklerin de tecavüz olaylarında mağdur taraf olduklarını gösteren kayda rastlanmıştır. Şiran Mahallesinden Veli, mahkemeye gelerek Mehmed bin Mustafa'nın kendisi zorla ormana getirip tecavüz ettiğini söyleyerek davacı olur. Mehmed Beşe kendisine yöneltilen suçlamaları kabul ederek suçunu itiraf eder.²⁸¹ Bu davada kişinin suçunu itiraf etmesine rağmen kadının bu dava için neye hükmettiği bilinmemektedir. Osmanlı Devleti, livata suçunda suç alışkanlık haline getirenlere idam, teşebbüs ve kast halinde kalmasında dayak ve hapis cezaları uygulamaktadır. Suçun ilk defa gerçekleşmesi halinde kürek cezası, suçun ispatlanamadığı zamanlarda ise sürgün cezası verilmektedir.²⁸²

3.3.8. Borç İnkarı

Günümüz toplum hayatında olduğu gibi Osmanlı döneminde de kişiler birbirlerine borç verebiliyordu veya bir iş karşılığında ödenmesi gereken meblağ, borç olarak sonraki bir tarihe bırakılabiliyordu. Fakat kişiler bazı durumlarda borcunu geri ödemekte zorluk çıkardığı gibi inkar da ettiği oluyordu. Bu sebeple alacaklı ve verecekli arasında borç hususuyla alakalı ihtilaf çıkmakta ve bu durum dava ile sonuçlanabilmekteydi.

Latife binti Abdullah, beş sene önce Gümüşhane'de Emra veled-i (...) isimli zimmiye bin akçe borç verir. Mahkemeye gelerek Emra'nın zikir olunan borcu ödemekte teallül ettiğini söyleyerek davacı olur. Fakat Emra suçlamaları reddederek borcunu inkar eder (Evasıt-ı Rebiü'l-Ahir 1029-25 Mart-3 Nisan 1620).²⁸³ Giresun kasabasından Zemdari veled-i Yanol, Persekve veled-i Yani'ye beş bin hasene borç verdiğini, fakat Persekve'nin bunu ödemekte teallül ettiğini söyleyerek davacı olur. Persekve ise suçlamaları reddederek Zemdari'ye borcu olmadığını söyler. Bu durum üzerine Zemdari'den davasını ispatlaması istenir, fakat Zemdari davasını ispatlamadan aciz kalır (Evail-i Safer 1029-7-17 Ocak 1620).²⁸⁴

Bazı durumlarda kişi bir başkasına vermiş olduğu borcu geri almasına rağmen mahkemeye gelerek karşı tarafın borcunu ödemediği iddiasıyla davacı olduğunu görmekteyiz. Ramazan ibn İbrahim, Mehmed ibn Abdullah'a üç yüz akçe borç verir. Mahkemeye gelerek Mehmed'in zikir olunan borcu ödemediğini söyleyerek davacı olur. Mehmed ise suçlamaları reddeder ve zikir olunan üç yüz akçeyi Ramazan'a geri ödediğini söyler. Mahkemede bulunan şahitler de zikir olunan üç yüz

²⁸¹ TŞS, 1821, 26/3.

²⁸² Koç, *a.g.t.*, s. 102.

²⁸³ TŞS, 1821-4, 21/3.

²⁸⁴ TŞS, 1821-4, 6/6.

akçeyi Mehmed bizim huzurumuzda Ramazan verdi diyerek Mehmed lehinde şahitlik eder. Bu durum üzerine Ramazan muarızadan men olunur.²⁸⁵

Kişi, karşı tarafa olan borcunu tam olarak ödemediği halde ödediği iddiasında da bulunabilmekteydi. Dersaadet yeniçerilerinden Zülfikar Beşe bin Musa, mahkemeye gelerek Kasım Cabi'den on yedi bin akçe alacağını olduğunu, bunun on üç bin akçesini bizzat kendisinin aldığını, iki bin akçeyi de oğlu Mehmed aracılığıyla gönderdiğini söyleyerek geriye kalan iki bin akçeyi talep eder. Kasım bunu reddederek Zülfikar'a oğlu Mehmed ile iki bin değil, dört bin akçe gönderdiğini söyler. Fakat Mehmed, Kasım Cabi'den dört bin değil, iki bin akçe aldığını takrir eder. Bunun üzerine Kasım Cabi'den dört bin akçe verdiğine dair beyyine talep olunur. Fakat Kasım, iddiasını ispatlamaktan aciz kalır ve Mehmed'e yemin teklif olunur. Mehmed, Kasım'dan dört bin akçe değil, iki bin akçe aldığına dair yemin eder. Bunun üzerine Kasım'ın zikr olunan iki bin akçeyi Zülfikar'a ödemesine hükm olunur (Evahir-i Rebiü'l-Evvel 1029-25 Şubat-5 Mart 1620).²⁸⁶

İncelenen dönemde kişiler arası borç ilişkisinde karşılaşılan bir diğer husus, kişinin borçlu bir şekilde ölmesi ve alacaklının mahkemeye gelerek ölen kişinin varisleri huzurunda davacı olup alacağını muhalefatından talep etmesidir. Tabakhane Mahallesi sakinlerinden Dergah-ı Ali müteferrikalarından Ali Ağa, Maçuka Nahiyesinden Esbele köyünden Receb Beşe ibn Abdullah'a yüz aded sikke-i hasene verir. Bunun karşılığında kendisinden bir çadır aldıktan sonra kendisine ne miktar kalırsa onunla da çuka sipariş eder. Fakat Receb Beşe, zikr olunan çukaları teslim etmeden vefat eder. Bu sebeple Ali Ağa, mahkemeye gelerek Recep Beşe'nin varisleri huzurunda davacı olur ve çukaların karşılığı olan meblağı Recep Beşe'nin muhalefatından talep eder. Fakat Recep Beşe'nin varisleri bunu inkar ettiği için Ali Beşe'den iddiasını ispatlaması istenir. Bunun üzerine mahkemeye gelen şahitler, Ali Ağa lehinde şahitlik eder ve zikr olunan çukaların değerinin karşılığı olan meblağın Receb Beşe'nin muhalefatından ödenmesine hükm olunur (Evasıt-ı Muharrem 1028-7-17 Ocak 1618).²⁸⁷

Yorgi veled-i Penda, Trabzon eski yeniçeri zabıtı olan Mehmed Çavuş'a on ikişer akçeden yüz otuz dirhem kalas satması yanında dirhemi ikişer akçeden dokuz yüz kırk dirhem gümüş işler. Bunların karşılığında Mehmed Çavuş'un Yorgi'ye üç bin dört yüz kırk akçe borcu olur. Bunun üç yüz akçesini Yorgiye öder, fakat geri kalanını ödeyemeden vefat eder. Bu sebeple Yorgi, mahkemeye gelerek Mehmed Beşe'nin varisleri huzurunda davacı olarak üç bin yüz kırk akçeyi Mehmed Çavuş'un muhalefatından talep eder. Mehmed Çavuş'un varisleri bu durumu inkar eder

²⁸⁵ TŞS, 1821-4, 20/1.

²⁸⁶ TŞS, 1821-4, 15/5.

²⁸⁷ TŞS, 1820, 20/4.

ve Yorgi'den davasını ispatlaması istenir. Mahkemeye gelen şahitler, Yorgi lehine şahitlik eder ve üç bin yüz kırk akçenin Mehmed Çavuş'un muhallefatından ödenmesine hükm olunur (Evail-i Safer 1029-7-17 Ocak 1620).²⁸⁸

Trabzon sakinlerinden Elhac Ömer Beşe ibn Hasan, Trabzon eski yeniçeri zabıtı olan Mehmed Beşe'ye kılıç rıhtımı için üç yüz yirmi dirhem halis gümüş verir. Fakat Mehmed Çavuş bunu geri ödeyemeden vefat eder. Bu durum üzerine Ömer Beşe, mahkemeye gelerek Mehmed Çavuş'un varisleri huzurunda davacı olarak zikr olunan gümüşün karşılığı olan meblağı Mehmed Çavuş'un muhallefatından talep eder. Mehmed Çavuş'un varisleri bunu inkar eder ve Ömer Beşe'den iddiasını ispatlaması istenir. Mahkemeye gelen şahitler, Ömer Beşe lehinde şahitlik eder ve zikr olunan gümüşün karşılığı olan meblağın Mehmed Çavuş'un muhallefatından ödenmesine hükm olunur (Evahir-i Muharremü'l-Haram 1029-27 Aralık-6 Ocak 1620).²⁸⁹ Mehmed Çavuş'un bundan başka Ahmed Ağa ve Mustafa Beşe'ye de borcu olup ödeyemeden vefat etmiştir. Ahmed Ağa ve Elhac İshak Beşe bin Hüseyin de mahkemeye gelerek alacaklarını Mehmed Çavuş'un muhallefatından talep edip davalarını şahitler vasıtasıyla ispat ederler. Bunun üzerine alacaklarının Mehmed Çavuş'un muhallefatından ödenmesine hükm olunur.²⁹⁰

Öte yandan kişi alacağını tahsil etmeden öldüğü zaman varisleri mahkemeye gelerek karşı taraftan davacı olarak borcun ödenmesini talep etmektedir. Kurd ismindeki kişi, Soğd köyünden Mehmed Beşe bin Abdullah'a bin beş yüz akçe verir. Fakat geri alamadan vefat eder. Bu sebeple merhum Kurd'un oğlu Fazlı, mahkemeye gelerek Mehmed Beşe'den davacı olur ve zikr olunan meblağı talep eder (Evail-i Cemaziye'l-Evvel 1028-16-26 Nisan 1619).²⁹¹

²⁸⁸ TŞS, 1821-4, 7/4.

²⁸⁹ TŞS, 1821-4, 6/4.

²⁹⁰ TŞS, 1821-4, 6/5, 7/2.

²⁹¹ TŞS, 1821, 29/5.

Tablo 1: Trabzon’da Münferit Olarak Görünen Suçlar

Konu	Adet	Sicil Numarası ve Hüküm Sayısı
Darp ve Yaralama	15	1821 , 2/1, 11/5, 14/3, 28/2, 30/6, 32/2, 33/2, 36/5, 55/1, 56/2, 57/3, 1821-4 , 30/1, 35/2, 36/2, 43/4.
Yer Zabtı ve Tasarrufa Mani Olma	12	1821 , 8/2, 29/2, 1821-4 , 4/2, 17/1, 21/1, 30/4, 43/3, 44/1, 45/1, 45/3, 48/3, 57/3.
Şetm	8	1821 , 32/3, 34/3, 57/1, 57/4, 1821-4 , 16/2, 32/1, 61/1, 61/3.
Adam Öldürme	7	1821 , 57/3, 61/5, 1821-4 , 3/1, 14/4, 29/1, 58/3, 65/2.
Hane Basma ve Hırsızlık	5	1821 , 17/3, 30/2, 50/2, 54/1, 57/1.
Cariye ile ilgili Hususlar	9	1820 , 28/2, 1821 , 54/3, 1821-4 , 25/2, 35/5, 33/4, 42/1, 52/1, 52/1, 67/2.
Tecavüz	3	1820 , 26/3, 1821-4 , 39/5, 43/7.
Borç İnkarı	19	1820 , 20/4, 1821 , 10/8, 20/3, 26/1, 27/5, 36/1, 1821-4 , 5/12, 6/4, 6/5, 7/2, 7/4, 15/10, 18/4, 20/5, 21/5, 30/5, 46/6, 47/3, 56/4.

3.4. Trabzon’da Grup Halinde Görünen Suçlar

3.4.1. Eşkivalık

Daha önce de belirtildiği gibi eşkıyalık veya yol kesme, Müslümanların ve zimmilerin mallarını ellerinden zorbalıkla almak, hayatlarına kastetmek ve halkı korkuya düşürmek için bir takım kimselerin veya kuvvet sahibi bir şahsın yolları tutmasıdır. XVII. yüzyılda savaşların geçmiş asırlara nazaran daha uzun sürmesi, Avrupa’da sanayi ve ziraat alanında ulaşılan ilerlemelere ayak uydurulamaması, yine Avrupa’nın kullandığı ateşli silahlar ile modern savaş taktiklerini benimsemekte gösterilen isteksizlik ve gecikme, nüfus artışı, belirli görev ve hizmet karşılığında kişilere verilen topraklar için kullanılan tımar sistemi için yeterli arazi temin edilememesi, yüksek enflasyon, toprak ve vergi sistemindeki bozulmalar, yöneticiler tarafından halka yüklenen keyfi yaptırım ve salmalar, adam kayırmalar, liyakatsizlik, yolsuzluk ve rüşvetin önü alınamaz şekilde yayılması, adalet ve güven duygusunun onarılamaz boyutta yıpranması, bazı devlet görevlilerinin kendilerine haksızlık yapıldığı ve devlete hizmetlerinin takdir edilmediği inancı taşıması; kısaca söylemek gerekirse Osmanlı toplumunun sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen ciddi

zayıflama ve bozulmalar eşkıya ve eşkıyalığın ortaya çıkmasına zemin hazırlamış bazı sebeplerdir.²⁹²

Eşkıyalık, Osmanlıların da dahil bulunduğu Akdeniz dünyasında özellikle XIV. yüzyıldan itibaren etkisini hissettirmeye başlamıştır. XVI. yüzyılda giderek tırmanma eğilimi göstermiş, XVII. yüzyılda ise büyük bir problem haline gelmiştir.²⁹³ Eşkıyalık, diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Trabzon'da da asayiş tehdit etmiştir. İncelenen kayıtlarda eşkıyalıkla ilgili en dikkat çeken husus, Levent taifesinden²⁹⁴ bazı kişilerin burma astar, yakalı dolma ve yağmurluk giyip yeniçeri ve acemi oğlanı namı ve şeklinde gezerek yapmış oldukları eşkıyalık faaliyetleridir. Ayrıca, subaşları ve yeniçeri zabıtlarının da eşkıyalık türü faaliyetlere karıştığı görülmüştür. Bunun dışında halkın içerisinde herhangi bir grubun, nüfuzlu kişilerin veya ailelerin eşkıyalık benzeri bir olaya karıştığına dair herhangi bir kayda rastlanılmamıştır. Fakat halk içinden bazı kişilerin devlete isyan amacıyla bir araya geldiği görülmektedir. Batum'da bazı kişilerin devlete başkaldırdığı, kayıtlarda geçtiği şekliyle “umur-ı devlete ihtilal verdiği” haberleri işitilmesi üzerine Batum Beylerbeyi'ne emr-i şerif gönderilerek bir ferdin dahil taarruz ettirilmemesi emri verilmiştir (Rebiü'l-Evvel 1028-Şubat-Mart 1619).²⁹⁵

İncelenen dönemde Levent taifesinin eşkıyalık yapmak suretiyle asayişsizliğe yol açan hadiselerle iştirak ettiğini görmekteyiz. Bu kişiler, kılık değiştirerek yeniçeri ve acemi oğlanı namı ve şekline girerek reayadan zorbalıkla akçe alarak onların perişan bir duruma girmelerine sebep olmuşlardır.²⁹⁶ Levent taifesinin dışında, subaşların ve eşkıya zabtından sorumlu olan yeniçeri zabıtlarının da zaman zaman reaya üzerine devre çıkıp onlardan zorbalıkla akçe aldıklarına dair kayıtlara rastlanılmıştır.²⁹⁷

²⁹² Mustafa Ünver, “Osmanlı'da Eşkıyalık Meselesi ve Sözlü Tarih Işığında Bir Alim Ailesinin İkamet Meselesi”, **Journal Of Islamic Research**, 29(1), 2018, s. 109.

²⁹³ Mücteba İlgürel, “Osmanlılar'da Eşkıyalık Hareketleri”, **DİA**, 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 467. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde eşkıyalık hareketleri için bkz. Karen Barkey, **Eşkıyalar ve Devlet**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.

²⁹⁴ Levent, Osmanlı'da denizci erlerle taşrada görevli valilerin yanlarında bulundurdukları adamları için kullanılan bir tabirdir. Bu kişiler sahipsiz veya başıboş kaldığı zamanlarda hem karada hem de denizde sebep oldukları eşkıyalık faaliyetleriyle huzursuzlukların yaşanmasına sebep olmuşlardır. Levent taifesi ve ortaya çıkışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mücreba İlgürel, “Levend”, **DİA**, 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 149-151; Mustafa Cezar, **Osmanlı Tarihinde Levendler**, TTK, Ankara, 2013.

²⁹⁵ TŞS, 1821, 3/1.

²⁹⁶ TŞS, 1821, 49/1, 51/1.

²⁹⁷ TŞS, 1821, 2/1; TŞS, 1821-4, 127/1.

Yaşanan eşkıyalık olaylarından muzdarip olan reayanın ve eşrafın merkeze arz-ı hal göndererek eşkıyalık üzere olan kişilerin köy ve nahiyelere gelip zorbalıkla akçe toplayıp ellerindeki yağ, bal ve vesair zahirelerini alarak perişan olmalarına sebep olduklarını söyleyip bu duruma bir çözüm bulunmasını istediklerini görmekteyiz (Şevval 1028-Ekim 1619).²⁹⁸

Devlet, yaşanan eşkıyalık olaylarının bastırılması, reayanın asayiş, huzur ve güven ortamına kavuşması için birtakım önlemler almıştır. İlk olarak Trabzon'daki görevlilere emir gönderilerek eşkıyalık üzere olanların tenbih olunması, buna rağmen eşkıyalık faaliyetine devam edenlerin isim ve resimleriyle birlikte bildirilmesi istenmiştir.²⁹⁹

Eşkıyalıkla mücadele kapsamında devletin almış olduğu önlemlerden diğeri, eşkıyalık üzere olanların zabtedilmesi için bölgeye yeniçeri ve yeniçeri zabiti göndermek şeklinde olmuştur. Fakat bu kişilerin de eşkıyalık üzere olanları yakalayıp olayları engellemek yerine eşkıyalık faaliyetlerine giriştiklerine şahit olmaktayız. Bu durum eşkıyanın vermiş olduğu zarar ve sebep olduğu korkunun yanında, halka ayrı bir yük ve sıkıntı oluşturmuştur. Bu kişiler de aynı levent taifesinde olduğu gibi köy ve nahiyeleri gezerek reayadan zorbalıkla akçe almaktan başka ellerindeki yağ ve ballarını da aldıklarını görmekteyiz. Devlet bu durumun önüne geçmek için eşkıya zabtından sorumlu olan yeniçeri çavuşuna emir göndererek bu kişilerin yakalanmasını istemiştir.³⁰⁰

Levent taifesinin eşkıyalık faaliyetlerini önlemek için alınan bir diğer önlem, eşkıya teftişidir. Eşkıya teftişleri için karar alındığında bütün bölgelerin eşkıyadan temizlenmesi yönünde eyaletlere emirler gönderilir ve müfettişler görevlendirilirdi. Bu teftişler sırasında genellikle vezir rütbeli bir vali tayin edilir ve üstün yetkilerle donatılan bu müfettişlere bütün görevliler yardımcı olurdu.³⁰¹ Devletin leventlerle yürüttüğü mücadele kapsamında uygulamaya çalıştığı önlemlerden biri de levent-sekban zümrelerinin insan kaynağı olan “çift bozan ve reayanın” köylerine geri gönderilmeleridir. Eşkıya tasallutu veya çeşitli sebeplerle topraklarından kopup büyük şehirlere gelen kişiler önemli asayişsizliklerin yaşanmasına sebep olmaktaydılar. Bu sebeple bu kişilerin eski yerlerine gönderilmeleri için birçok hüküm gönderilmiştir.³⁰²

²⁹⁸ TŞS, 1821-4, 131/1.

²⁹⁹ TŞS, 1821-4, 117/1; TŞS, 1821, 38/2.

³⁰⁰ TŞS, 1821-4, 129/2, 131/1.

³⁰¹ Temel Öztürk, **İki Savaş Döneminde Trabzon**, s. 199-200.

³⁰² Şaban Bayrak, **XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu'da Eşkıyalık Faaliyetleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 229.

3.4.2. Devlet Görevlilerinin Zulümleri

İncelenen dönemde reyanın eşkıyalık faaliyetlerinin yanında devlet görevlilerinin zulümlerine de maruz kaldığını görmekteyiz. Bazı devlet görevlilerinin yetkilerini kötüye kullanarak çıkarları doğrultusunda giriştiği kanunsuz hareketler, reyanın mağdur bir duruma düşüp perişan olmasına sebebiyet vermiştir.

Reyanın devlet görevlilerinden muzdarip olduğu konuların başında vergi hususu gelmektedir. Çünkü vergi toplamakla görevli olan kişiler, sürekli olarak reyadan üzerlerine düşenden fazla veya kanun dışı vergi talep etmektedirler. Bu hususta toplum içerisinde mağduriyete en çok maruz kalan kesimin Hatuniye Evkafı reayasının olduğu görülmektedir.

Devlet görevlilerinin reyaya yaptığı zulüm, aşağıdaki örnekte de görüleceği gibi reyanın bulunduğu bölgeyi terk edip göç etmesine sebep olabilmekteydi. Hatuniye Evkafı mütevellisi Mehmet Paşa, avarız ve cizye toplamakla görevli olan kişilerin kanunda belirtilenden fazla miktarı reyadan talep ederek reyanın perişan bir duruma düşüp, göç etmelerine sebep olduğu gerekçesiyle merkeze arz-ı hal göndererek bu durumun engellenmesini talep etmiştir (Şabanü'l-Muazzam 1024-Ağustos-Eylül 1615).³⁰³ Ayrıca vergi toplamakla görevli kişiler, yaptıkları hizmetler karşılığında vergiden muaf olan kişilere de baskı yaparak vergi talep etmişlerdir.³⁰⁴

Bazı durumlarda reaya bizzat kendisi merkeze arz-ı hal göndererek çözüm istemektedir. Vergi toplamakla görevli kişiler ve kethüdalar, Hatuniye Evkafı reayasının ellerindeki koyun, kuzu, tavuk, yağ ve ballarını alarak reyaya zulmederler. Bu durum üzerine Hatuniye Evkafı reyası merkeze arz-ı hal göndererek maruz kaldıkları zulmün engellenmesini talep ederler (Evasıt-ı Şevval 1028-20-30 Eylül 1619).³⁰⁵

Yeniçeri zabitlerinin de halktan talep ettiği kanun dışı vergiler halkı canından bezdirmiştir. Ayrıca yeniçeri zabitlerinin, istedikleri akçeleri vermeyenlere zulmettikleri de olmuştur. Hatuniye Evkafı mütevellisi Süleyman Paşa, evkaf zabitanlarının evkaf reayasından kanun dışı vergi talep

³⁰³ TŞS, 1821, 6/1.

³⁰⁴ TŞS, 1821, 4/1.

³⁰⁵ TŞS, 1821, 43/1.

ettiği, fakat reayanın buna karşı çıktığı için zabitanların zulmüne maruz kaldığını söyleyerek buna bir çözüm bulunmasını talep etmiştir (Rebiü'l-Evvel 1027- Şubat-Mart 1618).³⁰⁶

Devre çıkmak, devlet görevlisinin görev merkezini bırakarak soruşturma ve inceleme ve keşif gibi amaçlarla memurluk yaptığı bölge içerisinde dolaşmasıdır. Devre sadece fermanla veya adli işlerde davacıların isteğiyle çıkılabilirdi. Fakat reayadan maddi çıkar sağlayabilmek için bazı devlet görevlileri bu kurala aldırış etmezlerdi. Özellikle subaşı gibi küçük rütbeli görevliler, maddi ihtiyaçlarını karşılamak için reayadan kanunsuz vergi toplarlardı³⁰⁷ Nitekim incelenen dönemde subaşılar Hatuniye Evkafı reyasından bu şekilde kanunsuz vergiler talep etmişlerdir.³⁰⁸ Ayrıca halkın yerli subaşılardan muzdarip olduğu görülmüştür. Şehrin önde gelen bazı kişileri, mahkemeye gelerek yerli subaşılardan kendilerine zulmettiklerini, bu sebeple bundan sonra yerlilerden subaşı yapılmamasını talep etmişlerdir.³⁰⁹

Görevli olan kişi, reayaya yaptığı zulümden dolayı işinden olabiliyordu. İmaret-i Hatuniye Cibayet-i Hareka mukataası reyası, merkeze arz-ı hal göndererek mukataa mültezimi olan İsmail Çelebi'nin baskı ve zulmüne daha dayanamadıklarını söyleyerek çözüm talep eder. Bu durum üzerine mukataa İsmail Çelebi'den alınarak Bali Çelebi'ye iltizam olarak verilir (Evahir- Receb 1027-13-23 Temmuz 1618).³¹⁰

Devlet görevlisinin içki içip sarhoş kalarak reayaya zulmettiği de görülmektedir. Trabzon'da vaki olan Bezazistan kethüdası Mehmed şarap içip reyanın esbaplarını ve akçelerini alarak onlara zulmeder. Bu durum üzerine Batum Beylerbeyisi, merkeze arz göndererek kethüdanın değiştirilmesini talep eder (Evahir-i Zilhicce 1029-16-26 Kasım 1620).³¹¹

Zulüm kavramı, bir suç olarak İslam ceza hukukunda bulunmadığından dolayı Osmanlı yazarları, bu tür kanunsuzlukları örfi hukuk içinde düşünmüşlerdir. Ayrıca örfi hukuk, her hükümdarın iradesine göre değişebileceğinden zulüm suçlarını bir ayrıma ve derecelendirmeye tabi tutmamışlardır. Fıkıhçılar, Kur'an ve hadislerle dayanarak zulmün çok kötü bir eylem olduğunu ve ondan kaçınılması gerektiğini belirtmişlerdir. Osmanlı devlet adamları, devlet görevlilerinin reayaya karşı işledikleri birçok suçu, kötü ve aşırı bir bid'at olan zulüm kavramı içine sokmakla yetinmişlerdir. Osmanlı hukukçuları, zulüm suçlarını bir yandan şer'i tazirle cezalandırırken örfi

³⁰⁶ TŞS, 1821, 7/1.

³⁰⁷ Ahmet Mumcu, **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı**, Phoenix Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2007, s. 15.

³⁰⁸ TŞS, 1821, 4/1.

³⁰⁹ TŞS, 1821, 23/1.

³¹⁰ TŞS, 1821, 39/3.

³¹¹ TŞS, 1821-4, 118/2.

alanı açık bırakmayı da ihmal etmemişlerdir. Böylece zulüm suçlarını işleyenlere hem şer’i hem de örfi cezalar birlikte ya da ayrı ayrı uygulanabilmiştir. Osmanlı Devleti’nde reayaya zulüm yapan kişiye verilebilecek cezalardan ilki, yukarıda da bir örnekte bulunduğu gibi zulmedenin görevinden azledilmesidir. Ayrıca devlet görevlileri, reayadan zulmen para ve mal gibi maddi değeri olan bir şey almışlarsa, zulüm suçu sabit olduktan sonra aldıkları mallar mağdulara geri verilirdi. Yani zulmeden kişiye verilebilecek cezalardan ikincisi tazmindir. Bunlardan başka reayaya zulmedenlere hapis, kürek ve sürgün cezası da verilirdi. Zulmedenlere verilecek en ağır ceza ise idamdır.³¹²

3.4.3. Rus Kazaklarının Trabzon’u Tehdidi ve Eşkîyalık Faaliyetleri

17. yüzyılın başlarında Trabzon’un genel güvenliğiyle alakalı en büyük problemlerden biri de Rus Kazaklarının oluşturduğu tehdittir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi Kazaklar, 17. yüzyıldan itibaren Karadeniz’e çıkarak Trabzon’a akınlar yapmaya başlamışlardır. Kazaklar, İstanbul kıyılarına kadar tüm Karadeniz kıyılarına kadar yaptıkları akınlar ve denizlerde sebep oldukları eşkıyalık olaylarıyla Osmanlı Devleti için siyasi ve ekonomik açıdan önemli sonuçlara sebep olmuşlardır.³¹³ Hatta Kazakların 1625 yılında Trabzon’a yaptıkları saldırı sonucunda çıkan yangında Hatuniye İmaretî’nin mutfak, kiler ve fırını da yanmıştır.³¹⁴

İncelenen dönemde Kazakların Trabzon’a fiili olarak bir saldırı düzenlediğine dair bir kayda rastlanmamıştır. Fakat Kazakların bu dönemde Trabzon için büyük bir tehdit oluşturduğunu ve denizlerde de reayanın kayıklarını basmak suretiyle eşkıyalık faaliyetlerine karıştıklarına şahit olmaktadır. Bu faaliyetlerinden ötürü sicillerde Kazaklar için “Rus menhus eşkıyası ve Kazak eşkıyası“ tabirlerinin kullanıldığını görmekteyiz.³¹⁵

Kazak eşkıyasının Karadeniz’e çıkıp Trabzon üzerine hareket ettiğinin görülmesinden sonra Dergah-ı Ali müteferrikalarından Mehmed Ağa mahkemeye gelerek durum hakkında bilgi verir. Bu durum üzerine Trabzon Beylerbeyi’ne emir gönderilerek Kazak eşkıyasının üzerine doğru varılıp durumun keşf olunması istenir.³¹⁶ Bunun dışında Kazak eşkıyasının denize çıkıp Trabzon için

³¹² Ahmet Mumcu, **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı**, s. 21-32. Ayrıca zulmedenlere verilen en ağır ceza olan idam cezası hakkında bilgi için bkz. Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007.

³¹³ Halil İnalıcık, “Karadeniz’de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede”, **Çanakkale Savaşları Tarihi**, 1, Mustafa Demir (Ed.), İstanbul, 2008, s. 60.

³¹⁴ Bu konuda ve Kazakların Karadeniz kıyılarına yaptıkları saldırılar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Victor Ostapchuk, “The Human Landscape of the Ottoman Black Sea In The Face of The Cossack Naval Raids”, **Oriente Moderno the Ottoman and Sea**, 20(81), 2001, 23-95.

³¹⁵ TŞS, 1821, 18/3; TŞS, 1821-4, 4/4, 121/1.

³¹⁶ TŞS, 1821-4, 49/1.

tehlike oluşturmamasından ötürü Trabzon'un eski beylerbeyine emir gönderilerek kendisine bundan önce Trabzon'u muhafaza şartıyla verilen on beş tane şayka ile Trabzon'u muhafaza etmesi emredilir (Evasıt-ı Ramazan 1029-9-19 Ağustos 1620).³¹⁷ Başka bir kayıтта ise Kazak eşkıyasına ait kayıkların Karadeniz'e çıkıp yine Trabzon için tehdit oluşturmamasından ötürü Trabzon ve bölge kadılarına emir gönderilerek acemi oğlanı ve diğer askerlerle birlikte Trabzon'un muhafaza edilmesi istenmiştir (Evahir-i Şehr-i Ramazan-19-29 Ağustos 1620).³¹⁸

Rus Kazaklarının Trabzon için tehlike oluşturmamasının yanı sıra, Karadeniz sahillerinde birtakım eşkıyalık faaliyetlerine de giriştiklerini görmekteyiz. Kazaklar, reaya ait şaykaları basarak reyanın zarar etmesine ve reaya arasında korkuya sebep olmuşlardır.³¹⁹ Ayrıca Kazaklar bu faaliyetlerinde adam öldürme olaylarına da karışmışlardır. Kazak eşkıyası, Giresun'dan Trabzon'a kayıkla gelen Ömer-zade ve Vasil veled-i Persekve'nin kayığını basıp Ömer-zade'yi katletmişlerdir.³²⁰ Bunun dışında, Kazakların denizlerde oluşturduğu korku sebebiyle, deniz yoluyla Trabzon'a gelen birçok tüccar da gelememişlerdir. Bu durum ise bazı mukataaların işlerinde aksaklık yaşayıp zarar etmelerine sebep olmuştur.³²¹

Tablo 2: Trabzon'da Grup Halinde Görülen Suçlar

Konu	Adet	Sicil Numarası ve Hüküm Sayısı
Levent Taifesinin Sebep Olduğu Eşkıyalık Faaliyetleri	7	1821, 49/1, 38/1, 38/2, 51/1, 1821-4, 117/1, 126/1, 127/1.
Devlet Görevlilerinin Zulümleri	18	1821, 2/4, 4/1, 5/1, 5/3, 6/1, 6/3, 7/1, 39/3, 42/2, 43/1, 45/2, 46/2, 1821-4, 109/2, 118/2, 123/2, 129/2, 131/1, 132/2.
Rus Kazaklarının Trabzon'u Tehdidi ve Eşkıyalık Faaliyetleri	8	1821, 18/2, 1821-4, 4/4, 48/1, 49/1, 54/5, 120/1, 121/1, 126/5.

³¹⁷ TŞS, 1821-4, 121/1.

³¹⁸ TŞS, 1821-4, 120/1.

³¹⁹ TŞS, 1821, 18/3.

³²⁰ TŞS, 1821-4, 48/1.

³²¹ TŞS, 1821-4, 54/5.

SONUÇ

17. yüzyıl Osmanlı Devleti için siyasi, askeri ve ekonomik alanda sıkıntılı dönemlerin yaşandığı bir yüzyıldır. Özellikle 16. yüzyılın sonlarında İran ile ardından da Avusturya ile yapılan uzun süren savaşlar Osmanlı ekonomisine büyük bir yük getirmiştir. Ayrıca savaşlardan kesin bir sonuç alınamaması ve dünya ticaret yollarının değişmesi yaşanan ekonomik bunalımın artmasına sebep olmuştur. Bu durum ise gerek halk içerisinde gerekse de ordu içerisinde huzursuzluğun yaşanmasına yol açmıştır. Uzun süren ve kesin bir sonucun alınmadığı savaşlardan sonra ekonomik olarak zarara uğradığını düşünen askeri sınıfa mensup kişiler ve devlet adamları, bu zararlarını reaya üzerinden telafi etmeye çalışması, reayanın üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Tüm bu olumsuzluklar yaşanırken bir de Celali İsyanları denilen şiddet olaylarının yaşanması, zaten zor durumda olan reayanın daha da zor bir hayat yaşamasına sebebiyet vermiştir.

Devlet, gerek resmi görevlilerin gerekse de celalilerin reayaya yaptığı zulüm ve şiddeti engellemek için bölgedeki yetkililere emirler göndererek bu kişilerin uyarılması veya yakalanıp haklarından gelinmesini istemiştir. Fakat ne devletin uyarıları ne de resmi görevlileri çabaları bu şiddetin yaşanmasını önleyememiştir. Hatta devlet tarafından bölgeye şiddet olaylarını önlemek için gönderilen resmi görevlilerin dahi reayaya şiddet uyguladığı vakidir. Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu bu zor durumdan ve yaşanan şiddet olaylarından Trabzon da nasibini almıştır. Gerek Celalilerin gerekse de devlet görevlilerinin zulümleri Trabzon halkını canından bezdirmiştir. Trabzon Kadı sicillerinden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmada 1600-1620 yılları arasında daha çok son 5 yıl içerisinde rastlanan asayiş olayları ve güvenliği bozucu olayları ihtiva eden kayıtlar bu durumu kanıtlamaktadır. Bu kayıtların çoğunda verilen cezalar belirtilmediğinden bunlar hakkında kadının nasıl bir hüküm verdiği bilinmemektedir.

İncelenen kayıtlarda toplum içerisinde münferit olarak görünen olaylar adam öldürme, darp, yaralama, tecavüz, şetm, yer zabtı ve tasarrufa mani olma, hane basma ve hırsızlık, cariye azadına mani olma ve borç inkarıdır. Bunlar arasında en fazla dava konusu 19 kayıt ile borç inkarı iken; en az dava konusu 3 kayıt ile tecavüzdür. Bu olayların ortak özelliğine baktığımızda, bu tür olaylara hem Müslim hem de gayrimüslimlerin karıştıkları görülmektedir. Bu olaylara genellikle erkekler dahil olmuş, kadınlar ise tecavüz, yaralama ve cariye azadı gibi hususlarda mağdur olan taraf olmuşlardır. Aynı şekilde çocukların da yaralama olaylarında mağdur olduğu görülmektedir Darp, yaralama ve öldürme olaylarında suç aleti olarak genellikle bıçak, hançer ve kılıç kullanılmıştır.

Bu tür ferdi olaylar hakkında genel bir değerlendirme yaptığımızda, incelenen dönemde kişiler arasında yaşanan suç oranının düşük olduğunu söyleyebiliriz. Rannold Jennings de 1560-1640 yılları arasını kapsayan ve Maçka özelinde yaptığı çalışmasında sayı vermemesine rağmen suç oranının düşük olduğunu belirtmektedir. Ayrıca çalışmamızda elde ettiğimiz bulgularla benzer çalışmalarda elde edilen bulgular karşılaştırıldığında incelenen dönemde suç oranının düşük olduğu da görülmektedir. 1703-1721 yılları arasında Trabzon'da darp, yaralama ve öldürme olaylarının toplam sayısı 156'dır. Kayseri'de 1600-1625 yılları arasındaki darp, yaralama ve öldürme vakalarının toplam sayısı 334'tür. Bizim çalışmamızda ise darp, yaralama ve öldürme vakalarının sayısı 22'dir. Ayrıca 1703-1721 yılları arasında sicillere yansıyan şetm vakası 13, hane basma ve hırsızlık vakalarının toplam sayısı 39'dur. Bizim incelediğimiz dönemde ise şetm vakasının sayısı 8, hane basma ve hırsızlık vakalarının toplam sayısı 5'tir. Bu bulguları mukayese ettiğimizde 1600-1620 yılları arasında Trabzon'da kişiler arasında yaşanan suç oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Tabii ki burada mahkemeye yansımayan veya yansıyamayan olayları da hesaba katmak gerekmektedir. Ayrıca Şer'iyye mahkemelerinin dışında şikayet kabul eden diğer mercilerin ürettikleri belge serilerinin de incelenmesi gerekmektedir.

Toplum içerisinde grup halinde görünen olaylar, levent taifesinin neden olduğu eşkıyalık faaliyetleri, devlet görevlilerin reayaya yaptığı zulümler ve Rus Kazaklarının Trabzon'a yönelik tehdit ve denizlerde karıştıkları eşkıyalık faaliyetleridir. İncelenen dönemde Trabzon eyaletinde Levent taifesine mensup birçok kişinin asayiş ve düzeni bozacak türden eşkıyalık faaliyetlerine karıştığı görülmektedir. Leventler, nahiye ve köylerde gezip buralarda yaşayan reayaya zulmederek ellerindeki akçelerini almak suretiyle onların perakende ve perişan olmalarına sebep olmuşlardır. Levent taifesinin giriştiği bu faaliyetlerden ötürü gerek yerel idareciler tarafından gerekse de bizzat reaya tarafından birçok defa merkeze gönderilen arz-ı hallerde bu durumun hem devlete hem de reayaya verdiği zarardan bahsedilerek bu duruma bir çözüm bulunması istenmiştir. Buna karşılık merkezden eyaletteki idarecilere gönderilen belgelerde ise levent taifesinin sebep olduğu eşkıyalık hareketlerinin engellenmesi emredilmiştir.

Öte yandan reayanın levent taifesinden başka, devlet görevlilerinin zulümlerine de maruz kaldığı görülmektedir. Özellikle bazı devlet görevlilerinin yetkilerini kötüye kullanmak suretiyle çıkarları doğrultusunda giriştikleri kanunsuz hareketler, reayanın mağdur bir duruma düşüp perişan olmasına sebep olmuştur. Reayanın devlet görevlilerinden muzdarip olduğu konuların başında vergi hususu gelmektedir. Çünkü vergi toplamakla görevli olan kişilerin reyadan gerek kanun dışı istediği vergiler gerekse de kanunda belirtilen miktardan fazla bir meblağı istemeleri reayanın perişan olmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu kişiler tarafından vergiden muaf olan kişilere de vergi vermeleri hususunda baskı yapılmıştır. Devlet, bunun önüne geçmek için bölgedeki yetkililere

defalarca emirler gönderip, yapılan işlemlerin “kanun ve şer” mucebince görülmesini emretse de devlet görevlilerinin haksız uygulamaları ve zulümlerinin önüne geçilememiştir

İncelenen dönemde güvenlik ve asayiş ile alakalı dikkat çeken bir diğer husus Rus Kazaklarının Trabzon için oluşturduğu tehdittir. Belgelerde Rus Kazaklarının Trabzon’a fiili olarak saldırı düzenlediğine dair bir kayda rastlanmamıştır. Fakat Kazaklara ait kayıkların zaman zaman Trabzon sahillerinde görülmesi devlet görevlilerini endişelendirmiş ve şehrin muhafazası için bazı önlemler alınmıştır. Kazakların Trabzon’u tehdit etmekten başka sahillerde birtakım eşkıyalık faaliyetlerine karıştıkları da görülmüştür. Kazak eşkıyası, reayaya ait kayıkları basarak adam öldürme olaylarına da dahil olmuşlardır. Denizlerde sebep oldukları korku sebebiyle deniz yoluyla Trabzon’a gelen birçok tüccar artık gelemeyi almıştır. Bu faaliyetlerinden dolayı sicillerde Kazaklar için “Rus menhus eşkıyası ve Kazak eşkıyası” tabirleri kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere Kadı sicillerine yansıyan kayıtlar çerçevesinde bilhassa 1615-1620 yılları arasında cereyan eden ferdi ve toplu düzensiz davranışlar ile eşkıyalıkların önlenmesi için devlet, görevlilere emirler göndermiştir. Özellikle ferdi olarak yaşanan olumsuz davranışlar, kadı yargılamasında çözülsün de toplu eşkıyalıkların önlenmesi, yetkililere emirler gönderilmesinin yanında askeri tedbirlerle de sağlanmaya çalışılmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Arşiv Kaynakları

Trabzon Şer'iyye Sicilleri

Trabzon Şer'iyye Sicilleri (TŞS), Defter no. 1819 (972-1016/1564-1608)

Trabzon Şer'iyye Sicilleri (TŞS), Defter no. 1820 (1026-1035/1617-1626)

Trabzon Şer'iyye Sicilleri (TŞS), Defter no. 1821 (1028/1618-1619)

Trabzon Şer'iyye Sicilleri (TŞS), Defter no, 1821-4 (1028-1030/1618-1621)

b. Diğer Kaynaklar

Abacı, Zeynep Dörtok (2006), "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18 Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", **OTAM**, 20, 105-115.

Açık, Turan (2007), **Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1160-1170/1747-1757)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (2012), **Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17 Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ahıskalı, Recep (2006), "Muhzır", **DİA içinde**, 31 (85-86), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Akbulut, İlhan (2003), "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52(1), 167-181.

Akdağ, Mustafa, (1963), **Büyük Celali Karışıklıklarının Başlaması**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

_____ (1975), **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Akgündüz, Ahmet (1990a), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 1, Fey Yayınları, İstanbul.

- _____ (1990b), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, II, Fey Yayınları, İstanbul.
- _____ (1991), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, III, Fey Yayınları, İstanbul.
- _____ (1992), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, IV, Fey Yayınları, İstanbul.
- _____ (1999), “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Tahlilleri”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, 12(1), 1-16.
- _____ (2002), “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer’iyye Mahkemeleri ve Şer’iyye Sicilleri”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler içinde**, 10 (54-68), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Akman, Mehmet (2004), **Osmanlı Devleti Ceza Yargılaması**, Eren Yayınları, İstanbul.
- _____ (2007) “Örf”, **DİA içinde**, 34 (93-94), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Aktan, Hamza (1989), “Akile”, **DİA içinde**, 2 (248-249), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2002), “Kazf”, **DİA içinde**, 25 (148-149), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Apaydın, M. Yunus (2002), “Kıyas”, **DİA içinde**, 25 (529-539) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ (2010), “Şahit”, **DİA içinde**, 38 (278-283), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Arık, Feda Şamil (1997), “Osmanlılar’da Kadılık Müessesesi 1”, **OTAM**, 8, 1-71.
- Aşıkpaşaoğlu Tarihi (1970), Nihal Atsız (Haz.), 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Atar, Fahrettin (1979), **İslam Adliye Teşkilatı**, Gaye Matbaası, Ankara.
- _____ (2001), “Kadı”, **DİA içinde**, 24 (66-69), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2003), “Mahkeme”, **DİA içinde**, 27 (338-341), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ (2006), “Mukatebe”, **DİA içinde**, 31 (531-533), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2011), “Tedbir”, **DİA içinde**, 40 (258-259), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Avcı, Casim (2006), “Naib”, **DİA içinde**, 32 (311-312), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Avcı, Mustafa (2017), “Osmanlıda Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 25(1), 12-71.

- Aydın, Mehmet Akif (1993), “Osmanlı Ceza Hukuku”, **DİA içinde**, 7 (478-482), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1996), “Gasp”, **DİA içinde**, 13 (387-392), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1999), “Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı”, **Osmanlı Devleti Tarihi Devlet ve Toplum, içinde**, II (375-438), İstanbul.
- _____ (2004), “Kanunnameler ve Osmanlı Hukuku’nun İşleyişindeki Yeri”, **Osmanlı Araştırmaları**, XXIV, 37-46.
- _____ (2014), **Türk Hukuk Tarihi**, Beta Yayınları, İstanbul.
- Aygün, Necmettin (2005), **Onsekizinci Yüzyılda Trabzon’da Ticaret**, Serander Yayınları, Trabzon.
- Babalar, Serap (2015), **Bursa’nın Sosyal Tarihi Kapsamında 17. Yüzyıl Başlarında Kadı Sicillerinde Şiddet İçeren Suçlar ve Düşündükleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bardakoğlu, Ali (1992), “Beyyine”, **DİA içinde**, 6 (97-98), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1994), “Diyet”, **DİA içinde**, 9 (473-479), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1996), “Hadd”, **DİA içinde**, 14 (547-551), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2002), “Katil”, **DİA içinde**, 25 (45-48), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Bayarslan, Hüseyin (2017), “Osmanlı Devleti’nde Köleleştirme ve Azat Etme Yöntemleri”, **Ulakbilge**, 5(10), 439-452.
- Bassıounı, M. Cherif (2003), “İslam Hukukunda Kısası Gerektiren Suçlar”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (Çev. Naci Aslan), 1(3), 311-320.
- Başoğlu, Tuncay (2011), “Tazir”, **DİA içinde**, 40 (198-202), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Baykal, Bekir Sıtkı (1964), “Fatih Sultan Mehmet- Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon”, **AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, 2(2), 67-81.
- Bayındır, Abdülaziz (2002), “Örneklerle Osmanlı’da Ceza Yargılaması”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler içinde**, 10 (69-82), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Bayrak, Şaban (1998), **XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu’da Eşkiyalık Olayları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bayram, Mikail (2000), “Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon’u Fethedişinin Sebepleri”, **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, içinde (137-140), Trabzon.
- Barkey, Karen (2011), **Eşkıyalık ve Devlet**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Bedir, Mürteza (2010), “Sünnet”, **DİA içinde**, 38 (150-153), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Berki, Şakir (1969), “İslam Hukukunun Ana Hatları”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17(1), 169-186.
- Bebek, Adil (1993), “Ceza”, **DİA içinde**, 7 (469-470), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, Mehmet (2000), **Doğu Karadeniz; Tarih, Kültür, İnsan**, Serander Yayınları, Trabzon.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (t.y.), **Hukuki İslamiyye ve İstılahatı Fıhhiyye Kamusu**, 3, Bilmen Yayınevi, İstanbul.
- Bostan, Hanefi (2002), **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat**, TTK Yayınları, Ankara.
- Boynukalın, Mehmed (2009a), “Sövme”, **DİA içinde**, 37 (397-398), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2009b), “Suç”, **DİA içinde**, 39 (453-457), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bozatay, Şeniz Anbarlı ve Demir, Konur Alp (2014), “Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(10), 71-89.
- Candan, Abdurrahman (2010), “İslam Hukukunda Yemin ve Ahlak”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 15, 431-452.
- Cezar, Mustafa (2013), **Osmanlı Tarihinde Levendler**, TTK Yayınları, Ankara.
- Cin, Halil ve Akgündüz, Ahmet (2011), **Türk Hukuk Tarihi**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Çalışkan, İbrahim (1990), “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 31(1), 367-397.
- Çolak, Mücahit (2016), “İslam Muhakeme Hukukunda Şahitlik ve Hükümleri”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, IX(II), 85-104.
- Çolak, Ali (1997), **1868 No’lu Trabzon Şer’iyye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dağcı, Şamil (2002), “Kıyas”, **DİA içinde**, 25 (488-495), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

- Daşcıoğlu, Kemal (2010), “Sürgün (Osmanlılar’da)”, **DİA içinde**, 38 (167-169), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Develioğlu, Ferit (1962), **Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dursun, Yücel (2009), **Şer’iyye Sicillerine Göre Trabzon’da Mülk Satışları (1171-1182/1758-1769)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2015), **Trabzon Eyaletinde Kırsal Yerleşim: Yomra Nahiyesi Örneği (1461-1682)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Düzbakar, Ömer (2008), “İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu: 16-18. Yüzyılda Bursa Şer’iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 12(2), 97-108.
- Eroğlu, Özgür (2006), **17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Konya Şer’iyye Sicillerine Göre Konya’da İşlenen Adi Suçlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erten, Hayri (2000), “Sosyolojik Veri Olarak Şer’iyye Sicillerinin Değerlendirilmesi”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 10, 531-546.
- Erturhan, Sabri (2009), “İslam Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 9, 101-142.
- Esen, Hüseyin (2013), “Zina”, **DİA içinde**, 44 (440-444), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Gedikli, Fethi (2005), “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 3(5), 187-213.
- Gelir, Burcu (2006), **1680-1700 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şhrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Goloğlu, Mahmut (2000), **Trabzon Tarihi Fetihden Kurtuluşa Kadar**, Serander Yayınları, Trabzon.
- Gül, Muammer (2001), “XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu Türkleri ile Trabzon Rum Devleti Arasındaki İlişkiler: Trabzon ve Çevresinin Fethi”, **Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih ve Edebiyat Sempozyumu, içinde**, 1 (58-70), Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon.
- İlgürel, Mücteba (1993), “Celali İsyancıları”, **DİA içinde**, 7 (252-257), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

- _____ (1995), “Osmanlılar’da Eşkiyalık Hareketleri”, **DİA içinde**, 11 (466-469), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2003), “Levent”, **DİA içinde**, 27 (149-151), Türkiye Diyanete Vakfı Yayınları, Ankara.
- İnalçık, Halil (1943), “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, **AÜDTCF Dergisi**, 1(2), İstanbul, 89-96.
- _____ (1997), “Mahkeme”, **İA içinde**, 7 (149-151), Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir.
- _____ (2003), **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, (Çev. Ruşen Eşref), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- _____ (2007), “Osmanlı Hukukuna Giriş, Örfi-Sultani ve Fatih’in Kanunları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13(4), 102-126.
- _____ (2008), “Karadeniz’de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede”, **Çanakkale Savaşları Tarihi**, Mustafa Demir (Ed.), *çinde*, 1 (59-64), Değişim Yayınları, İstanbul.
- _____ (2010), **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- İnan, Kenan (1998), “Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)”, **Osmanlı Araştırmaları**, XVIII, İstanbul, 161-186.
- _____ (1999a), “1831 No’lu Şer’iyye Siciline Göre 17. Yüzyılda Trabzon’da Mülk Satışları”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 120, 103-124.
- _____ (1999b), “Trabzon’da İhtida Olayları (1648-1656)”, **Trabzon Tarihi Sempozyumu 6-8 Kasım 1998 Bildiriler**, *çinde* (245-252), Trabzon.
- _____ (1999c), “Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Borç-Alacak İlişkileri”, **İslamiyat**, II (4), 91-109.
- _____ (2002), “Kadı Sicillerine Göre Trabzon’da Beşlü Taifesi (1648-1658)”, **XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (9-13 Eylül)**, *çinde* (397-341), 2(1), TTK Yayınları, Ankara.
- _____ (2003), “Trabzon’un Osmanlılar Tarafından Fethi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14, 71-84.
- _____ (2013), “17. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Taşrasında Hayat”, **On Yedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Sosyal ve İktisadi Hayat**, *çinde* (344-348), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.
- İnce, İrfan (2008), “Ridde”, **DİA içinde**, 35 (88-91), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

- İpşirli, Mehmet (2006), “Naib (Osmanlılarda)”, **DİA içinde**, 32 (312-312), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Jennings, Rannold (1986), “The Society of Economy of Maçuka in The Judicial Registers of Trabzon, 1560-1640”, **Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society**, Washington, 150-152.
- _____ (1990), “Pious Foundation in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640”, **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, XXXIII, 271-336.
- _____ (1993), “Plague in Trabzon and Reactions to İt Local Judicial Registers”, **Humanist and Scholar Essays in Honor of Andreas Tietze**, İstanbul, 27-36.
- _____ (1999), “Firearms, Bandits and Gun-Control: Some Evidence on Ottoman Policy Towards Firearms in the Possesions of Reaya, From Judicial Records of Kayseri 1600-1627”, **Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Sharia Court in Kayseri Cyprus and Trabzon, içinde** (327-345), İstanbul.
- Keskioğlu, Osman (1980), **Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Karataş, H. Adnan (2009), “Tarihsel Sosyoloji Araştırmaları için Önemli Bir Kaynak: Şer’iyye Sicili”, **Hikmet Yurdu**, 3, 243-245.
- Karaman, Hayreddin (1974), **Mukayeseli İslam Hukuku**, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- Kaya, Süleyman (2008), “Sak (Osmanlılarda)”, **DİA içinde**, 35 (586-587), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kazıcı, Ziya (1986), “Osmanlılarda Örfi Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfi Hukuk”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 4, 285-310.
- Koç, Mehmet (2017), **Osmanlı Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Konan, Belkıs (2011), “Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu”, **OTAM**, 29, 149-172.
- Kırzioğlu, Fahrettin (1967), “1461 Trabzon Fethi Sırasında Fatih Sultan Mehmet’in Yaya Aştığı Bulgar Dağı Neresidir”, **VI. Türk Tarih Kongresi, içinde** (322-328), TTK Yayınları, Ankara.
- Koroğlu, Mehmet (2015), “İslam Hukukunda Ölüm Czası Gerektiren Suçlar”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 43, 214-238.
- Lowry, W. Health-Emecen, Feridun, “Trabzon”, **DİA içinde**, 41 (296-301), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

- Menekşe, Ömer (1998), **XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Ünivesitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mumcu, Ahmet (2007a), **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı**, Phoenix Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- _____ (2007b), **Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl**, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Ocak, Mehmet Ali (2015), **Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre 1115-1133/1703-1721 Yılları Arasında Trabzon Eyaleti'nde Yaşanan Asayiş Olayları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Orhonlu, Cengiz (1997), "Tercüman", **İA içinde**, 12 (175-181), Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir.
- Ortaylı, İlber (1975), "Osmanlı Kadısı: Tarihi Temeli ve Yargı Görevi", **Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi**, 30, 117-128.
- _____ (1976), "Osmanlı Kadısının Taşra İdaresindeki Yeri", **Amme İdaresi Dergisi**, 9, 95-107.
- _____ (2001), "Osmanlı Devleti'nde Kadı", **DİA içinde**, 24 (69-73), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Ostapchuk, Victor (2001), "The Human Landscape on The Ottoman Black Sea in The Face of Cossack Naval Raids", **Oriente Moderno The Ottomans and Sea**, 20(81), 23-95.
- Öğüt, Salim (1993), "Cima", **DİA içinde** (2-3), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Öksüz, Melek (2005), "Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon'un Siyasi Tarihine Kısa Bir Bakış", **Karadeniz Araştırmaları**, 6, 97-107.
- _____ (2006), **Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Tarih, Kültür, Ekonomi**, Serander Yayınları, Trabzon.
- Özsait, Mehmet (2000), "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, içinde (35-45), Trabzon.
- Öztürk, Sait (2001), "Kassam", **DİA içinde**, 24 (579-582), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Temel (1998), **18. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon ve Kastamonu'da Fiyatlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2004), **İki Savaş Döneminde Trabzon (1680-1690/1723-1746)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pamir, Aybars (2005), "İslam ve Osmanlı Hukuku'nda Kasame Müessesesi", **AÜHFD**, 54(4), 343-359.

- Parmaksızoğlu, İsmet (2001), “Trabzon’un Fethi 21 Muharrem 866-26 Ekim 1461”, **Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon’un Fethi**, içinde (59-69), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.
- Peirce, Leslie (2005), **Ahlak Oyunları (1540-1541) Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet**, (Çev. Ülkü Tansel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Polat, Süleyman (2013), “Osmanlı Taşrasında Bir Celali Yıkımının İzleri: Tavi Halil’in Kütahya (Kazaları) Baskını ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları”, **Gazi Akademik Bakış**, 6(12), 1-16.
- Poş, Abdullah (2008), “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Tarsus’ta Müslim-Gayrimüslim İlişkileri”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17(2), 593-619.
- Sağlam, Hadi vd. (2012), “İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Şahitlik Müessesesinin Değerlendirilmesi”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2, 87-103.
- Salman, Yüksel (2005) **İslam Ceza Hukukunda Af**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Serdar, Murat (2009), **18. Yüzyılın ilk Yarısında Kuzey Seferlerinde Trabzon Eyaleti’nde Güvenlik**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, İlhan (2000), “Osmanlı-Akkoyunlu Nüfuz Mücadelesinde Trabzon”, **Trabzon Tarihi İlimi Toplantısı**, içinde (153-157), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.
- Şafak, Ali (1991), “Bağy”, **DİA içinde**, 4 (451-452), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1994), “Ehl-i Vukuf”, **DİA içinde**, 10 (531-533), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Şen, Murat (1999), “Osmanlı Hukukunun Yapısı”, Güler Eren (Ed.), **Osmanlı içinde**, 6 (327-339) Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Şimşek, Eyyub (2013), “Şer’iyye Sicillerine Göre 18. Yüzyıl Başlarında Trabzon’da Yaralama ve Cinayet Vakaları”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 15, 9-26.
- Songur, Haluk (2013), “İslam Ceza Hukuku Üzerine-Genel Kısım Özel Kısım Ayırımı ve Belirlenmiş Suçlar Bakımından Cezaların Tasnifi”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 1, 187-195.
- Tellioğlu, İbrahim (2007), “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Komnenos Hakimiyeti (1204-1461) ve Türkler”, Veysel Usta (Ed.) **Başlangıçtandan Günümüze Pontus Sorunu**, içinde (109-124), Serander Yayınları, Trabzon.
- Tok, Özen (2007), “Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralama ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22, 327-347.

- Türcan, Talib (2010), “Sürgün”, **DİA içinde**, 38 (164-166), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Uğur, Yunus (2010), “Şer’iyye Sicilleri”, **DİA İçinde**, 39 (8-11), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Usta, Sebahittin (2004), **Trabzon’da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1700)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2015), **Trabzon’da Vakıflar (1550-1650)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tosun, Miraç (2005), **Şer’iyye Sicillerine Göre Trabzon’da Mülk Satışları (1148-1153/1735-1741)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1965), **Osmanlı Devleti’nin İlimiye Teşkilatı**, TTK Yayınları, Ankara.
- _____ (2009), **Osmanlı Tarihi**, 3(1), TTK Yayınları, Ankara.
- Yakut, Esra (2006), “Tanzimat Dönemi’ne Kadar Osmanlı Hukuku’nda Tazir Cezaları Gerektiren Suçlar ve Cezaları”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, 2, 25-40.
- Yaran, Rahmi (2002), “Kefaret”, **DİA içinde**, 25 (179-182), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yaşaroğlu, M. Kamil (2003), “Livata”, **DİA içinde**, 27 (198-200), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yavuz, Cevdet (1994), “Dava”, **DİA içinde**, 9 (12-16), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Mustafa (2001), “İslam Hukukunda İçki İçmek Suçu ve Cezası”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XIII-XIV, 31-52.
- Yıldız, Özgür (2015), “Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği”, **Akademik Bakış**, 9(17), 91-111.
- Yıldız, Kenan (2014) **İslam Ceza Hukukunda Haddi Gerektiren Suçlarda Devletin ve Şahısların Yetki Alanları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek 2: Yaralı Bir Şekilde Mahkemeye Gelen Kişinin Yarasının Keşf Edilmesini Talep Etmesi

بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد
بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد
بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد
بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد
بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد
بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد
بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد
بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد
بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد
بدرکی علیا نام و نه اندونه ولد (فقذ نام و نه اندونه ولد) و نه اندونه ولد

Kaynak: TŞS, 1821, 28/2.

Vech-i hurûf

Budurki Galyan nâm karyeden Andon veled-i İfkasender nâm zimmi meclis-i şer'i şerifde mirimiran hazretleri tarafından husûs-ı âtiyü'l-beyân Ömer Ağa mübaşeretıyla takrîr-i merâm kılub Hoc Kirasyo nâm karyeden Ali nâm kimesne abd-ı memlûkü Rızvan ile yoluma çıkub mezbûr Ali beni darb eyledüğünden gayri mezbûr Rızvan dâhi bıçak ile göbeğim üzerinden mecrûh eyledi vâkî hâl keşf olunmak taleb eylemeğin mezbûr keşf olundukda fi'l-hâkika göbeği üzerinden cirâhât olduğu mukarrer olmağın mâ-hüve'l-vâkî' bi't-taleb sicil olundu hurrîre fi evâhir-i şehr-i Cemâziye'l-Evvel sene seman ve ısrın ve elf.

Şühüdü'l-hâl Makran Hamza Çelebi, Yakub bin Süleyman, Suad bin Süleyman, Haydar Beşe, Ali Beşe Emrâcil

Ek 3: Darp Olayı İle İlgili Bir Dava

سالمه
اولدورکي حاجي قاسم حقي سکنه تانسوها نام زیممیه مجلس شرعی تکریر و عین ایر وین
قلم دار بنو سکنه صالحه بنت ملک او یله سکنه اولوب میده اربان منقضیه اولوقنده اولدور
صیغه ویرولمک لک بن حلف و شرعاً ضرب و لک ایلدن احضار سکره اولوقنده مطلوب غیر
ویرک ایجا وضع قهر کونوز یلوب غیب و نوار ایلدو کما قاسم اولوقنده قهر کونوز
قورغینز حوروا صر
درو اعلی کس و عرح

Kaynak: TŞS, 1821, 11/5.

Oldurki Hacı Kasım Mahallesinde sâkine Tansuha nâm zimmiye meclis-i şer’de takrîr-i dava edüb mahalle-i mezbûrede sâkine Saliha binti mülki evimde sâkine olub müddet-i icâre munkazîye olduğundan evimden çık verdüğüm için beni hilâf-ı şer’i darb ve (...) eyledi ihzâr-i şer’ olunmak matlûbumdur dedikte iki vaka muhızır gönderilub gıbbet ve nevâri eyledüğü zâhir olmağın kayd-ı sicil olundu.

Şühûdül-hâl Korgın Mehmed Bey, Çorbacı Hasan, Muhızır Mustafa, (...) Mehmed ve gayruhüm

Ek 4: Hayvana Karşı Yapılan Darp ile İlgili Bir Dava

هو
بدورکه زرعیاه حورما بولیدی زودنه زوروس نام راهیپ کلین شرکین
حسین چاوش هاتر بنده حورلام نام دایره سن سینه نام احسنه یاز صفا
ر حوراههس بویه و حوراههس لیوس سن برراس گورورن بدوم فون
زیتر هلدن انوجو رضیاه 2 و زرک خیدبویه و لوزان حور و حوراههس
و زیننه سن زیننه بویه سن حوراههس عیسی و سن زیننه و لوزان
گوروه سینه اور بیزر چو 2 زیننه ویدور که لوزان لوزان حوراههس
و زیننه سن زیننه و زیننه 2 زیننه حوراههس لوزان حوراههس
حسن قویه
حسن قویه
حسن قویه

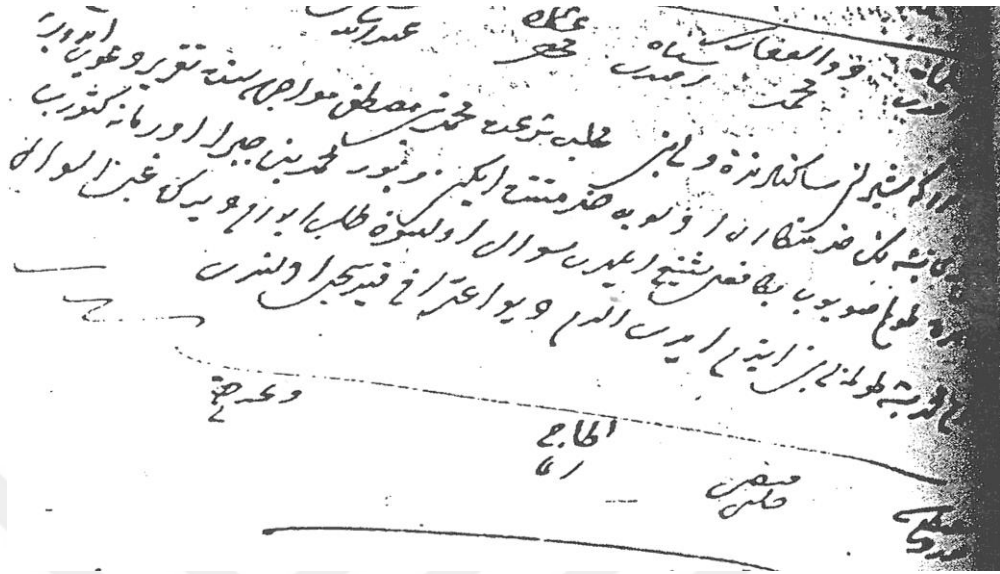
Kaynak: TŞS, 1821-4, 20/4.

Vech-i hurûf

Budurki Ermeniyan medrepolidi olan Evrenos nâm rahip meclis-i şer-i şerifde Hüseyin Cavuş mübaşeretiyile Gavas nâm karyeden Hasan bin Abdullah nâm kimesneyi ihzâr ve muvâcheesinde takrîr-i dava edüb mezbûr Hasan bir res öküzü mü darb edüb halen ölmek ihtimâli vardır suâl ve icrâ-i hak olunmak matlûbumdur dedikde gıbbe's-suâl mezbûr Hasan cevabında zıkr olunan öküz tarlama girdi ben dâhi urub mecrûh eyledim dedüğü ikrarı mezbûr rahib talebiyle kayd-ı sicil olundu hurrîre fî 16 şehr-i Rebiü'l-Ahir sene tis'a işrin ve elf.

Şühûdü'l-hâl Es-seyid Hasan Efendi, Mehmed Halife Sinan Havs? Ağa (...)

Ek 7: Livata Olayı İle İlgili Bir Dava

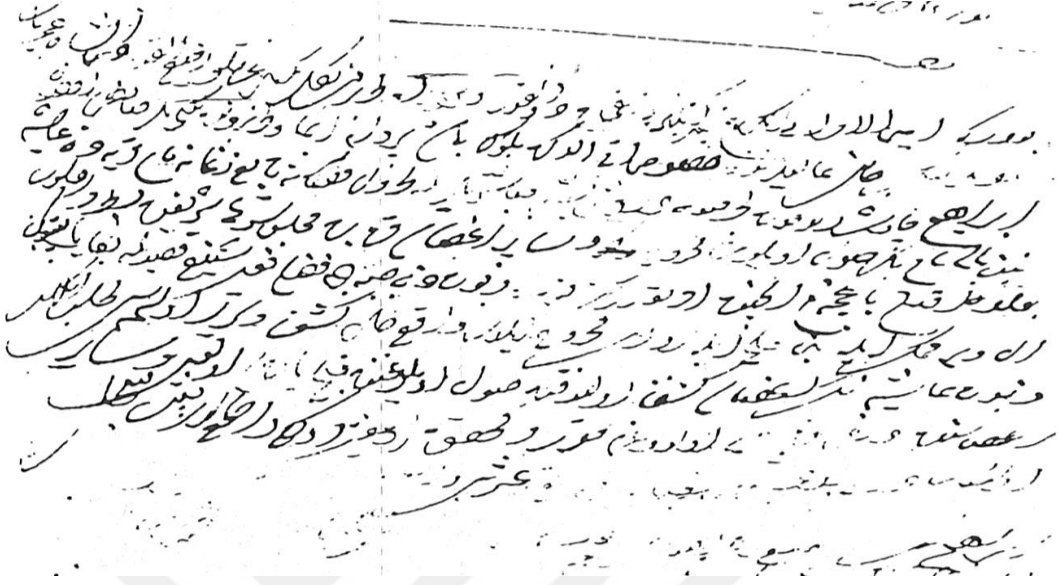

Kaynak: TŞS, 1821, 26/3.

Budurki Şiran sakinlerinden Veli bin meclis-i şer'de Mehmed bin Mustafa muvâcehesinde takrîr-i dava edüb (...) Beşenin hizmetkârı olub hizmetinde iken mezbûr Mehmed beni cebren ormana götürüb yanında tulumum soyub bana fiil-i şeni' eyledi suâl olunsun taleb ederim dedikde gıbbe's-suâl merkum Mehmed Beşenin tulumunu ben etdim idi aldım diyü itirâfı kayd-ı sicil olundu.

Şühüdü'l-hâl Mustafa bin (...), Fazlı Çelebi, El-hac Ağa ve gayruhüm.

Ek 8: Tecavüz Ve Yaralamaya Maruz Kalan Kişinin Mahkemeye Gelerek Davacı Olması

Kaynak: TŞS, 1821-4, 43/4.

Vech-i hurûf

Budurki emirü'l-ümerâi'l-kiram kebîrû'l-küberâi'l-fiham zü'l-kadr ve'l-ihtirâm Trabzon beylerbeyisi izzetlü rafi'ül izzî ve'l-ihtişâm Ömer Beşe tarafından cânib-i âlîlerinden husûs-ı âtiyü'l-vekil bölük başı Pervane Ağa ve Trabzon yeniçeriler zabıtı olan İbrahim Çavuş zîde kadrehû tarafından Hasan Beşe mübaşeretıyla Torul Kazâsına tâbi Zigana nâm karyeden Aişe binti Bali nâm bikri sol uyluğu mecrûh vesâir âzâsı kara bere meclis-i şer-i şerifde bast-ı merâm kılub bundan akdem bahçem içinde otururken karye-i mezbûreden Cebeci Fazlı fiil-i şeni' kasdıyla bana yapışub el vermemek ile beni kılıç ile urub mecrûh eyledi vâkî hâl keşf ve tahrîr olunmasın taleb eylemeğin mezbûre Aişe'nin âzâsı keşf olundukda sol uyluğunda kılıç yarası olub vesâir âzâsında da kılıç yarası olduğu mukarrer ve muhakkak olduğu vâkî olub ketb-i sicil olundu.

Ek 9: Hakarete Maruz Kalan Kişinin Mahkemeye Gelerek Davacı Olması

بوعلمه حیدر بیگ قاضی حیدر کاندیزه اولوب و سعادت بیگینین بنیادینده ایتمه نیه
حمله و توبه نساکنده اولوب و سعادت بیگینین مصطفی بنیادینده ایتمه نیه
ایضا در کابلینده توبه عون ایضا و نور مصطفی بنیادینده ایتمه نیه
و یوسف شریف شریف شیخ ایله و واقعه کابلینده و زور خور اولوب تلب
ایضا و دیگر علی اولوب و نور مصطفی بنیادینده ایتمه نیه لکه دیگر حمله
و حشرو توبه ایتمه نیه و واقع ایضا و نور مصطفی بنیادینده ایتمه نیه
ایله و کن بنیادینده و بیمنه طلمه اولوندقه عورت حمله و نقاهه حیدر
الحاج ایلیاس بنیادینده و عظیم بنیادینده لاطراف شهر ایضا
حاج اولوب و نور مصطفی بنیادینده ایتمه نیه و نور بیگینده ایتمه نیه
شیخ ایضا و نور مصطفی بنیادینده ایتمه نیه و نور بیگینده ایتمه نیه
ایضا و نور مصطفی بنیادینده ایتمه نیه و نور بیگینده ایتمه نیه
قیسجه اولوند و نور اولوب و نور مصطفی بنیادینده ایتمه نیه
ایضا و نور مصطفی بنیادینده ایتمه نیه و نور بیگینده ایتمه نیه

Kaynak: TŞS, 1821-4, 61/1.

Budurki Meydan-ı Şarki Mahallesi sâkinlerinden olub dersaadet yeniçerilerinden Piyale Beşe ibn Süleyman yine mahalle-i mezbûre sükkânından olub dersaadet yeniçerilerinden Mustafa Beşe ibn Abdullah nâm kimesneyi ihzâr ve bi'l-muvâcehe takrîr-i dava edüb mezbûr Mustafa Beşe bana bire gidü bire hırsız bire kılub diyü hilâf-ı şer'i şerife şetm eyledi vâkî hâl suâl ve icrâ-i hak olunmak taleb iderim dedikde gıbbe's-suâl mezbûr Mustafa Beşe gidi lafzı ile şetm etmedim lâkin kılub bire hırsız diyü bi'l-müşâhadeden merkum üzere cevab virüb gidü lafzı ile şetm eyledüğüne Piyale Beşeden beyyine taleb olundukda udûl-i müslimin (...) muvahhidin Elhac İlyas Beşe ibn Abdullah ve Ömer Çelebi ibn Sinan li-ecli's-şehâdet meclis-i şer-i hazirân olub mezbûr Mustafa Beşe müdde-i mezbûr Piyale Beşe'ye gidi bire hırsız diyü şetm eyledi bu husûsa şâhidleriz şehâdet dahi ederiz diyü edâ-i şehâdet-i şer'iyye idüb ba'de-t-ta'dîl tezkiye-i şehâdetleri hayyiz-İ kabulde vâkî oldukdan sonra mâ-vaka bit-taleb kayd-ı sicil olundu hurrirre fi evail-i Zilhicce-i şerife sene tıs'a ve ıfşım ve elf.

Şühüdü'l-hâl Mustafa bin Ebubekir, Mehmed bin Musa, Ömer bin Yağcı, Mehmed bin Kul oğlu, Mehmed oğlu Emin mahalle-i mezbur.

Ek 10: Hane Basma Ve Gasp Olayı İle İlgili Bir Dava

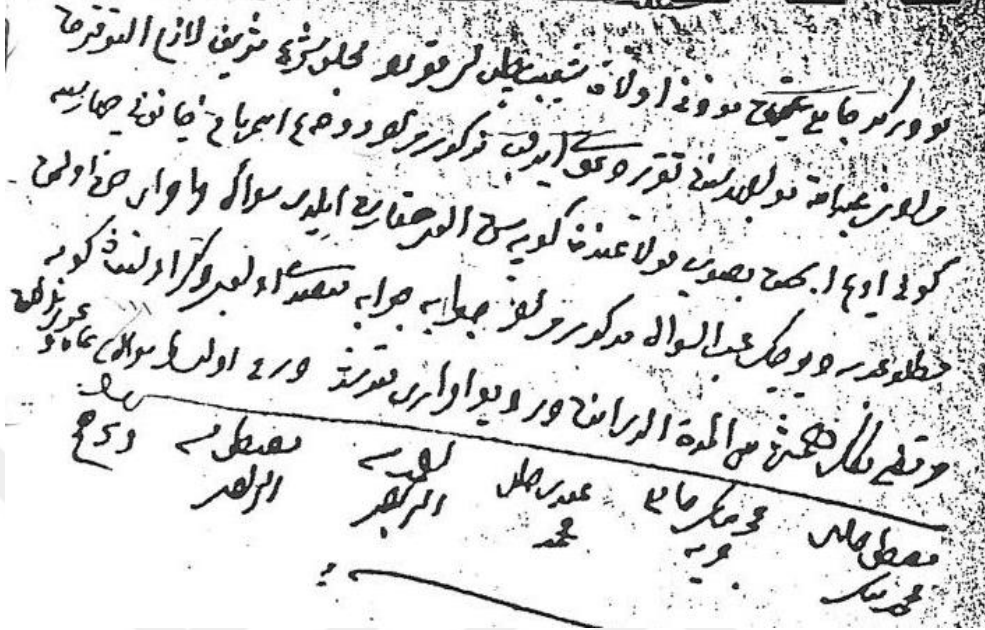
مع
موجوده رضوانه محمد اسد کلچر یم ناکہ در انصاف ایدرون
نہم خوریم نسیہ اکتہ فلان ز نزع ا روم بسون قولانغندہ ہر بیفتا کو بدین
محمد و عہد ز ایدی نو سو و یو د بلن ایدر اقرار اکتہ ایدی کو بدین
تسلیم علم اوتسہ قید اوتسہ
محمد اسد کلچر
رشیہ ایدی
منصف کلچر
موجودہ رضوانہ
وزیر وار

Kaynak: TŞS, 1821, 54/5.

Budurki Rızvan bin Abdullah meclis-i şere gelüb (...) kimesneyi ihzâr edüb benim avretim hasta iken hilâf-ı şeri evimi basub kulağından bir çift küpesini taassub ve cebren aldı diyü dava taleb eyledikde ikrar etmeğın aldığı küpenin teslimine hükm olunub kayd olundu.

Şühûdü'l-hâl Abdurrahman Efendi (...), İsmail Ağa bin Cafer, Mustafa Bey bin Abdurrahman Kurd Ağa dizdar

Ek 11: Hane Basma Ve Hakaret Olaylarını İçeren Bir Dava

Kaynak: TSS, 1821, 57/1.

Budurki Cami-i Atik müezzini olan Şaban Çelebi bin Kurd meclis-i şerîfî'l-lâzîmü't-tevkîrde Murad bin Abdullah muvâcehesinde takrîr-i dava edüb mezbûr Murad zevcem Esmâ nâm hatûnu çeharşenbih günü evim içinde basub kulağından küpesi alub hakaret eyledi su'al ve icrâ-i hak olunmak matlûbumdur dedikde gibbe's-suâl mezkûr Murad cevaba mutasaddi olub zikr olunan küpe (...) hemşiresi elimden aldı andadır diyü ikrârı kayd fi evasıt-ı Şevval seman ve ışrin ve elf.

Şühüdü'l-hâl, Mustafa Çelebi Mehmed Bey, Muharrem tâbi-i karye, Abdi Çelebi Mehmed, Ahmed Beşe Er-Racil, Mustafa Beşe Er-Racil ve gayruhüm.

Ek 13: Alacaklının Borcunu Karşı Taraftan Tahsil Etmesine Rağmen Tahsil Etmediği İddiasıyla Mahkemeye Gelmesi

بوءه كور مضاه بن ابراهيم الشوحيه بن عبد الله ناع كمنه احقار و بالمولجه توير و مون
ايدون مزبور محج اوده يوز ايج قرض و ريش ايدم طلبا ايدكده تعنت ايدم البور كيم
عظمو مجد و يدك عتبا سوال والا كدمد كور محج في الواقع وقوع مضاه ناع
رو صبور ايج المثن ايدم لكن ايج زبور اوج اوج غنيزه كمنه و يسه ايدم و يدكده موق
رمضاه ايج ربه جواب و يردن مضور محج و و عوليه موافق بينه طلبا ايدكده
عدول رجاله همد نر صج و بر بر بلياه ناع كمنه كرا و ا شهادت شرعيه ايدون
محج مبلغ قرضيه مده مزبور مضاه ناع ببيع ايدكده و كنه شهادت ايدكده ناع شهادت
هذ قبول و واقع اولد قرضك فرقع مضاه معارضه و معارضه معارضه قيدي مجر اولد

Kaynak: TŞS, 1821-4, 20/1.

Budurki Ramazan bin İbrahim işbu Mahmud bin Abdullah nâm kimesne ihzâr ve bi'l-muvâcehe takrîr-i dava edüb mezbûr Mahmuda üç yüz akçe karz vermiş idim taleb eyledikde teallül eder aliverilmesi matlûbumdur dedikde gıbbe's-suâl mezkûr Mahmud fi'l-vâki mezkûr Ramazandan üç yüz akçe almış idim lâkin akçesi zebun olmağın yine kendisine teslim eyledim dedikde merkur Ramazan inkâr birle cevap verüb mezkûr Mahmud'dan davasına muvâfik beyyine taleb olundukda udûl-i ricâlden Hamza bin Hasan ve Berber Süleyman nâm kimesneler edâ-i şehâdet-i şeriyye edüb mezkûr Mahmud meblâğ-ı merkumu yine mudde-i mezbûr Ramazan'a teslim eylediğine şehâdet eylediklerinden şehâdetleri hayyiz-i kabulde vâkî oldukdan sonra merkur Ramazan muarızadan men olunub kayd-ı sicil olundu.

Ek 14: Kişinin Karşı Tarafa Olan Borcunu Tam Olarak Ödemediği Halde Ödediği İddiasında Bulunması

در سعادت بکچر بکازدن ذوالفقار بیسه بی حس بلاطه حاجبسی اولان قاسم حاجی موامجه کسنده قوت و دعوی ایدوب
منذ کور قاسم حاجبید اوقد بیدر بیله ایجه الایجه وارادیک مبلغ من بود و اوقد اوچ بیله ایجه سینه بالان
کندوم الووب وانیک بیله ایجه سینه او غم محمد ایله ارسال ایلدر اون بیله ایجه سینه بجا و اصل اولوب باقر ایله بیله
ایجه اون حقم قالدر مبلغ من بود طلب ایدوب محمد ایله ارسال ایلدر کس سوال من کور قاسم حاجی اوقد اوچ بیله ایجه سینه کندوم
تسلیم ایدوب درت بیله ایجه سینه د اوقد او غم محمد ایله ارسال ایلدر کس سوال من کور قاسم حاجی اوقد اوچ بیله ایجه سینه کندوم
ایجه الایجه سینه زیاده المدم دیو منکر اولوب من کور قاسم حاجی دن درت بیله ایجه تسلیم ایلدر کندوم بیله طلب اولدوم
بینه دن عاجز و محاصر اولدوم من کور قاسم حاجبید درت بیله ایجه المدم غنه استخلاف اولدوم
بیله بالله تعالی ایله کسینه باقر قلاص ایله بیله ایجه سینه فوالفقار بیسه یاراد الایله اوزره حکم اولدوم سا هو الواقف
بالطلب قیبه سکر اولدوم محمد ایله اوقد او غم محمد ایله ارسال ایلدر کس سوال من کور قاسم حاجی اوقد اوچ بیله ایجه سینه کندوم

محمد سلیمان بیسه حسینی
عبدالله
محمد عبدالله
سلیمان بیسه
محمد الدس
دکا قیبه لردون
سلیمان
چلبی

Kaynak: TŞS, 1821-4, 15/5.

Dersaadet yeniçerilerinden Zülfikâr Beşe bin Musa Platana câbisi olan Kasım Câbi muvâcehesinde takrîr-i dava edüb mezkûr Kasım câbide on yedi bin akçe alacağı vardı meblâğ-ı mezbûrdan on üç bin akçesini bizzat kendüm alub ve iki bin akçesini oğlum Mehmed ile irsâl eyledi on beş bin akçesi bana vâsıl olub bâki iki bin akçe dâhi hakkım kaldı meblâğ-ı mezbûru taleb ederim dedikde gibbe's-suâl mezkûr Kasım Câbi on üç bin akçesini kendüsüne teslim edüb dört bin akçesini dâhi oğlu Mehmed ile irsâl dedikde merkum Mehmed Çelebi dâhi ben senden iki bin akçe aldım ziyâde almadım diyü münkir olub mezkûr Kasım Câbiden dört bin akçe teslim eyledüğüne beyyine taleb olundukda beyyineden âciz ve kahîr olmağın merkum Mehmed Çelebi'ye Kasım Câbiden dört bin akçe almadığına istihlâf olundukda yemin billâhi Teâlâ eylemeğın bâki kalan iki bin akçeyi Zülfikâr Beşe'ye edâ eylemek üzere hükm olunub mâ-hüve'l-vâkî bi't-taleb kayd-ı sicil olundu tahriren fi Evahir-i şehri-i Rebiü'Evvel sene tis'a ve işrin ve elf.

Şühûdül-hâl Kara Süleyman Beşe Odabaşı, Hasan Beşe Abdullah Mehmed Beşe Abdullah Süleyman bin Nebi, Musa bin Fahreddin katibü'l-huruf Süleyman Çelebi

Ek 17: Eşkiya Zabtından Sorumlu Olan Kişilerin Halka Zulüm Yapması

حسرت مولای شکر خیزان
 مغان القضاة و الامکان سالة النضار و الكفار طر زده لیا الترح و لاقولوا قاضیه زیدیه
 تحیات صافیت و بیگم و افاضات اخافند ضنکار لانا اولنه اولور که طر زده محافظه تعیین
 اولنه یگی بیضا بطارین کچور و عجل و غلانه و سائر اشقیاض مطنه مامور لایکننده بر قاجار
 رعایا و زرینه جموع جورا بیلور قرانوا صید کز و بر دورا بیلور و اوده بن کز نفر
 یگی بی کوندر و بر رعایا و نینچ اقمه و یاغ و بال و سائر کولاناکل لوب انوا ککلیف
 اتمه لوب ایلم رعایا کز بر اکنده و پرتاه اولکندر صیغ و دفع اولونج بانج اکر
 ولجبر الامتثال واروا و عیلم بر مطین نه اما عمار ایدر نکر ایجه مکتوب حور ادر
 و صیغین کز که قصص زبون مقید اولوب و قیوم کچور بیضا بطارینه تنبیه
 ایلدیرنک و در دفع اولوندر و در رعایا ادر زینه دور حقایق و قراد اولونج
 کوندر و رعایا کز بر اقمه و بکس و معنای و مجایا و بال و سائر کولاناکل
 آکما یوب بر و هم رعیت ایدر ایدر صیغ و دفع ایلورین خلاص کز اثنین و معایر
 ارضیج بر فزح ظلم و تعدی ایدر میسر الحاصد فلاح لزع و قلم و معایر لره هابوس
 بر فزح رعایا هم ایدر بقدر کاکون مقید اولوب و لوب ارضیج ایا عیاس اولور
 با و در شریعت لورج با کز ازان عیاس در رس معنی نفع و عیاس اولور

Kaynak: TŞS, 1821-4, 129/2.

Hazret-i Mevlâ-yı bâ-şeri'ati-yârî

Mefahirü'l-kuzzât ve'l-hükkâm me'âdimü'l-fezâil ve'l-keîâm Trabzon eyaletinde vâkî' olan kadılar zîde fazlehûm tahıyyât sâfiyyat ve teslimât-ı vâfiyat ittihafından sonra inhâ olunan oldurki Trabzon muhafazasına ta'yin olunan yeniçeri zâbitleri yeniçeri ve acemi oğlanı vesâir eşkıya zabtına me'murlar iken senede bir kaç defa reaya üzerine çıkub devr eyleyüb kurra ve nevâhide gezüb devr eyleyüb ve on beş yirmi nefer yeniçeri gönderüb reayadan nice akçe ve yağ ve bal vesâir mekulatların alub envâ-i tekâlif etmeleri ile reayanın ekseri perakende ve perişan olmuşdur diyü men ve vaz' olunmak babında emr-i şerif vacîbü'l-ımtisâl vârid olmağın ber mucib-i ferman-i âli amel etdirmek için mektub tahrîr olunmuşdur vusûlünde gerekdirki husûs-ı mezbûr mukayyed olub dâhi minba'd yeniçeri zâbitlerine tenbih ve te'kîd eylesizki devr-i re'f olunmuşdur bir daha derya üzerine devre çıkmayub kurra ve nevâhiye adem göndermeyüb bir vechle rencide etmeyeler ve etdirmeyüb men ve vaz eyleyüb hilâf-ı şer-i şerife mugayir emr-i münif bir ferde zulm ve teaddi etdirmeyesiz elhâsıl hilâf-ı şer ve kanun-ı mugayyir-i emr-i hümâyun bir ferde rızâ-yı hümâyun yokdur ana göre mukayyed olub mucib-i emr-i şerif ile amel olasız baki şeri'at (...) tahriren fi gurre-i şehr-i Rebiü'l-Ahir sene tis'a işrın ve elf.

Ek 18: Devlet Görevlisinin İçki İçerek Reayaya Zulüm Yapmasını İhtiva Eden Bir Belge

بالتوجه بكمالكمه ارضه عروج اقباله مشه سمانه ملكه كوروز
علمه نوزم دافع اولده نزلستانه نخله ابرق تان كسنت رن اظن
وصيله وشقاوت لوزن مسلمانكه ارباباين و لوزن لوزن
رېنجه و لوزن اتمكه حاله ارباباين اهد سو ما خوروت ارباباين
ارمله رفو لوزن و ارنن فرانه هابره و سكره لوزن صانج
و و نيز ارباباين فكر لوزنانه كورالين زبور و ارباباين
عرضه اتمكه بوزن هابا يونه فرجه و پورجه كه لوزن
سمنه نزلستانه كورالين فرجه لوزن ارباباين و لوزن
لوزن و خانه عولر لوزن ارباباين عولر لوزن و لوزن
رعتا و لوزن كورالين ارباباين ارباباين و لوزن

Kaynak: TŞS, 1821-4, 118/2.

Batum Beylerbeyisi olan Ömer dâme ikbalehû südde-i saadetime mektub gönderüb Trabzon'da vâkî olan bezazistan kethüdası Mehmed nâm kimesne şürb-i hamr sebebiyle şekavet üzere Müslümanların esbâblarını ve akçelerini alub rencide ve teaddi etmekte hal olmayub ehl-i sofa âciz ve müşteki oldukları ecelden vâkî olunub darende-i fermân-ı hümayun diğer Mehmed için salih ve dindar olmağın zikr olunan kethüdalığı mezbûr diğer Mehmed'e verilmek ricâsına arz etmeğın bu nişân-ı hümayun verdim buyurdumki bade'l-yevm mezkûrun yerine bezazistan kethüdalık hizmetinde üzre hiç aher mani ve vâkî olmaya ve hane-i avarızdan ise avarızın viresin şöyle bilesin âlâmet-i şerifime itimât kılasın tahriren fi evâil-i şehri-i Zilhicce sene tis'a ve işrin ve elf.

Emirü'l-ümerâi'l-kiram kebîrü'l-küberâi'l-fihâm zü'l-kadr ve'l-ihtram sâhibü'l-izz ve'l-ihüşâm el-muhtass bî-mezîd-i inâyeti melîkü'l-allam Trabzon beylerbeyisi dâme ikbâlehû ve kıdvetü'l-kuzzat ve'l-hükkâm kıdvetü'l-fazl ve'l-keîâm olan Trabzon kadısı zîde fazlehû tevki' refi' hümâyun vâsıl olacak malum olaki dergâh-ı muallam bevvalarından olub kazâ-i mezbûrede vâkî Hatuniye mukata-yı evkafı mütevellisi olan kıdvetü'l-emâsil ve'l-ümerâil Mehmed zîde kadrehû dersaadetime arz-u hâl sunub iftiharü'l-havas (...) ve's-selâtin Dersaadet ağası olan el-hac Mustafa Ağa dâme ulüvvunun taht-ı nazârında olan merhum Hatuniye Evkafı reayasının her sene hüccet-i ferman olunan cizye avarızları cem'ine memur olanlar ellerine verilen emr-i şerif ve defter mucebince alınacağı olunmayub ve üzerlerine kolcu gönderüb (...) nâmına ziyâde akçeleri alub teaddi ve tecavüz eyledikleri ecelden ekseri reaya firar ve terk-i diyâr eylemeleri ile mâl-ı vakfına külli gadr ve zarâr-ı şedîd olmuşdur minba'd hilâf-ı emr ve defter ziyâde bir akçe ve bir cizyeleri alınmayub ve üzerlerine kolcular gönderülmeyüb emr ve defter mucebince cizye ve avarızları mahkeme-i şerifde benim marifetim ile cem ve tahsîl olunmak babında emr-i şerifim verilmek ricâsına ilam eylemeğin buyurdumki hükm-i şerifim vusul buldukda bu babda sadır olan fermân-ı şerifim üzere amel edüb ve aher evkaf-ı mezbûre reayasının her sene hüccet-i fermanım olan cizye ve avarızları ellerine verilen emr-i şerifde (...) olunduğu üzere evkaf-ı mezbûre mütevellisi marifeti ile aldurub minba'd hilâf-ı emr ve defter ziyâde bir akçeleri almayasın ve aldırmayasın şöyle bilesin alâmet-i şerifime itimâd kılasın tahriren fi el-yevmü's-selase ve işrin sene Şabanü'l-muazzam erbaa ve işrin ve elf.

مدرة القفصة والكمح نوع النهم والكحلج سابق وطين زبد سنجي قانده وانواع اولادها
زيد فضلهم لوقوع دنيغ حيايق ولصدرا لحيه صلح اولادك بوند ابق طوره في طالع
اولادها لحيه حيايق نوره اولادك وكونه في فقه من ضابطه وورد في اولادها اولادها
الحيايق ابيغ وركاه معلج كجويارها وشانده نوره الامير والاولاد لخير حاجت زينه
تقيد لولدهم اولادها لبيك حافظه وقر للعار صدمه نهمه اولادها اولادها
اطراف اولادها وركاه معلج كجويارها وكونه لولادها وركاه معلج كجويارها
وانتقال اولادها اولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
بلدوه سنه وركاه معلج كجويارها وكونه لولادها وركاه معلج كجويارها
استاد وبعال اولادها وبعال كجويارها وركاه معلج كجويارها
اولادها ما منده وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
شعره صغار نده كجويارها وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
كجويارها اولادها معلج كجويارها وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
مشا رالهمه ضبطه وبقين ابق نوره وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
اولادها وركاه معلج كجويارها وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
سكاته ايعال ابق نوره وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
كجويارها اولادها معلج كجويارها وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
ونولها معلج كجويارها وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
وصول لولادها معلج كجويارها وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
كجويارها معلج كجويارها وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها
كجويارها معلج كجويارها وكونه لولادها معلج كجويارها وركاه معلج كجويارها

Kıdvetü'l-kuzzat ve'l-hükkâm ba'de'l-fazl ve'l-keîâm Batum ve Trabzon sancaklarında vâkî olan kadılar zîde fazlehüm tevki'-refi'-hümâyun vâsıl olacak ma'lûm olaki bundan akdem Trabzon muhafazasına ta'yin olunan Mehmed Çavuş fevt olub ve Gönve muhafazasına zabıt dâhi refi' olunub yerlerine ol etrafı muhafaza için dergâh-ı muâllâm yeniçeriler çavuşlarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akran Mehmed Çavuş zîde kadrehû ta'yin olunub ol cânibin muhafazası ve kollukları hidmet-i kadimden olageldiği üzere edâ ve ol etrafda olan dergâh-ı muâllâ yeniçerileri dâhi kendüler üzerine zabıt bilüb her biri itaat ve inkıyâd üzere olub eslemeyüb gadr ve muhalefet edenler ism ve resimleri ve bölükleri ile yazıb bildüresinki dirlikleri kat' olunub haklarından geline ve levend taifesinden bazı eşkıya dahi burma astar ve yakalı dolma ve yağmurluk giyüb varsak ve tüfenk taşıyub yeniçeri ve acemi oğlanı nâmında ve şeklinde gezüb fukaraya zulm ve teaddi eden eşkıyayı dâhi ahz etdürüb şer ile haklarından geline ve bekçi ve acemi oğlanı zümresinden eğer mukim eğer âher diyârdan gelüb olcâniblerden fevt olub miriye aid ve raci' olan muhalefat ve metrukatları dâhi müşarunileyh zabt ve kabz etdürüb dâhi marifetleri ile fûruhat idüb bade her ne idenler olursa der-kise idüb mühürleyüb mehület defterler ile mümzâ ve mahtum mumaileyh teslim edüb âsitane-i saadetime irsâl etdürüb hilâf-ı şer-i şerife bir ferd dahi tecavüz etdürmeyesiz diyü südde-i saadetime yeniçerilerim ağası olan iftiharü'l-akran ve'l-ekabir Yusuf dâme ulüvv tarafından mühürlü mektub verilmek mucebince divân-ı hümâyunumdan ve fermân-ı hümâyunum verilmek babında fermân-ı şerîfim sâdir olmuşdur buyurdumki vusul buldukda bu babda müşarunileyh tarafından verilen mektub mucebince amel edüb hilâf-ı cevâz göstermeyesiz hilâf-ı şer-i şerife ve mugayir emre kimesneyi iş etdirmeyesiz şöyle bilesiz alamet-i şerifime itimat kılâsız tahriren fi evail-i şehri Zilkaade sene seman ve ısrın ve elf.

Be-Makam- Konstantiniyye

Ek 21: Rus Kazaklarının Reayaya Ait Kayığı Basmasıyla İlgili Bir Davaya

باعت التور في ارض قسطنطينية
موركي جوناغ حاتم شنده مصطفیٰ محمد سوره صفارنه تاج از زراعت و دروه سینه الورد
در صید و لور کفایه با و اقصا و بنا کوزله و دره و عیال و سینه زراعت اوزان و عیال
ایله و نور فون کره سونو غار و عیالیم کدره یوزنج یوز صید و دره کوزله سینه زراعت
تایق لیبون لوزنج اولاده زبور عیالیم کدره یوزنج لور و کوزله کوزله کوزله کوزله
عمومی سینه زراعت سینه زبور فون صید و لور و ارض حان سوزله و اوزان و عیالیم
کدره یوزنج عیالیم لور و زبور و ارض حان صید و لور و اوزان و عیالیم
لازمه صید و لور و ارض حان صید و لور و اوزان و عیالیم
حیوان و سینه زراعت و عیالیم لور و ارض حان صید و لور و اوزان و عیالیم
و قافور لور و ارض حان صید و لور و اوزان و عیالیم
استخوان و لور و ارض حان صید و لور و اوزان و عیالیم
سینه زراعت و عیالیم لور و ارض حان صید و لور و اوزان و عیالیم

Kaynak: TŞS, 1821-4, 48/1.

Baisü'l-karar karındaşı Mustafa

Budurki debbağ taifesinden Mustafa bin Mehmed Sürmene Kazasına tâbi İzi? nam karyeden işbu cânibü'l- (...) Vasil veled-i Persekve nâm zimmi ihzâr ve bi'l-muvâcehesinde takrîr-i dava edüb ortağım olan Ömer-zâde ile mezbûr zimmi Giresuna bir kayık gidüb Yerüşam mevziinde Rus menhus eşkiyası kayığı basub ortağım olan mezbûr Ömer-zâde'yi katl eylediler lâkin zikr olunan kayıkda mezbûr Ömer-zade'nin bir tane abasın mezbûr zimmi kabz eyledi vâki hâl suâl ve icrâ-i hak olunmak taleb ederim dedikde gibbe's-suâl mezbûr Vasil cevaba mutasaddi olub mezbûr Ömer-zâde Laz Mustafa kayığında idi ben aher kayıkda idim Ömer-zâde'nin abasın kabz eylemedim diyü inkâr ile cevab verüb müdde-i mezbûrdan davasına muvafık beyyine taleb olundukda isbât ve beyyineden âciz ve kahîr olub mezkûr Vasil mezkûr Ömer-zâde'nin deryada bir tane abasını kabz eylemedüğüne istihlâf olundukda yemin billâhi Teâlâ eyledüğünden merkum Mustafa muarızadan men olundu mâ-hüve'l-vâki' kayd-ı sicil olundu fi tarîh-i mezbûr.

Şühüdü'l-hâl er-rical Hasan Efendi, Mehmed Efendi Hasan Efendi, (...) Çelebi, Musa bin Fahrudin, Zülfikâr (...).

رسيد الامراء الى التاج كبير الكبراء في القدر وهو صريح صريح الود صريح
عنه عن الملك الاعلى بقا طر فخر بطلبه من امره واراد ان يملكه ويقيم في
والصدوق معلوم لولا انه بونده لرفع اربابك وصحبتك لولا انك لولا
بان شيعه ووزراء ووزراء اربابك اولادك في وكر يا اربابك في اربابك
شركه ليله صرح يد سار غزوة سمانه صبر لولوبه وكر اولادك في اربابك
ووزراء ووزراء اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك
اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك
الجميع حاله ووزراء اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك
قصير اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك
تهددك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك
وزراء اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك
منه صرح اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك
اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك
اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك
شدر فضاه اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك اربابك

Kaynak: TŞS, 1821-4, 121/1.

Emirü'l-Ümerâ-il kirâm kebirü'l-küberâ'il fihâm zü'l-kadr ve'l-ihtirâm sâhibü'l-izz ve'l-ihtişâm el-muhtas bi-mezîdi inâyet-i melîkü'l-a'lam sabıka Trabzon beylerbeyisi Ömer dâme ikbâlehû tevki'i-i refi-i hümayun vâsıl olacak malum olaki bundan akdem eyâlet-i mezbûrede kendü yanında on beş pare şayka donadub taht-ı eyaletinde olan Karadeniz yahıllarında muhafaza eylemek şartıyla südde-i saadetinde sana tevcîh olunub zikr olunan şaykaları donadub vech-i meşruh üzere eyâlet-i mezbûreyi muhafaza eylemek muvahhidinde iken ahere verilmek sana gadr olunduğundan gayri muhafaza hidmetinde muattal olmağla hala Kazak eşkıyası deryaya çıkıp memalik-i mahruseye hazer ve gezend kasdında olduklarında ilan olunmağın zikr olunan on beş pare şaykaları taahüdün donadub ol eyaletleri muhafaza eylemek üzere eyâlet-i mezbûre kema-gan sana ibka ve mukırr kılınmışdır buyurdumki emrim üzere kema-kan sana mutasarrıf olub mukarrer olduğun on beş pare şayka ile taht-ı eyaletinde olan karadeniz yahıllarını muhafaza eylemekde mahrusamda olasın şöyle bilesin âlâmet-i şerifime itimâd kılasın tahriren fi evasıt-ı şehr-i Ramazanü'l-Mübârek lisene tis'a ısrın ve elf.

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa ÖZCAN, 15.12.1989 tarihinde Trabzon'un Yomra İlçesi'nde doğdu. 2004 yılında Boztepe İlköğretim Okulu'nu; 2007 yılında Trabzon Fatih Lisesi'ni; 2013 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nü bitirdi. 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

ÖZCAN, bekar olup orta düzeyde İngilizce bilmektedir.